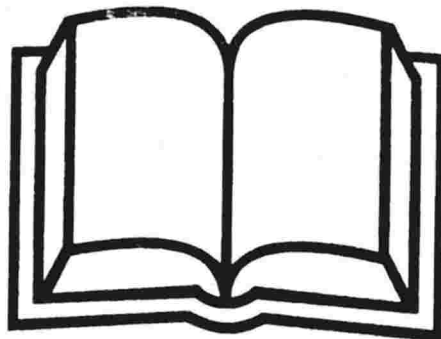

~~СЭ~~
~~ВЭ~~

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ ВЭ БИБЛИОГРАФИЈА

№ 2 ' 1998

БАКЫ - 1998

Created with

nitro PDF professional

download the free trial online at nitropdf.com/professional

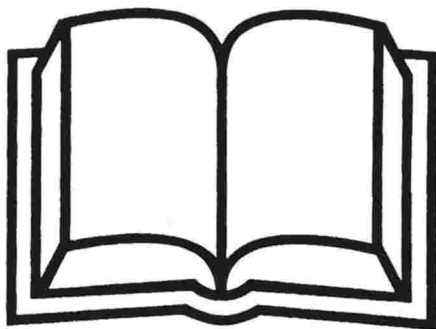
АЗƏРБАЙҶАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТƏҲСИЛ НАЗИРЛИЈИ

М.Ə.РƏСУЛЗАДƏ АДЫНА БАКЫ ДӨВЛƏТ УНИВЕРСИТЕТИ
КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКУЛТƏСИ

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ ВƏ БИБЛИОГРАФИЈА

Елми-нəзəri вə тəчрubi журнал

№ 2 ' 1998

1997-чи илин
октябрындан чыхыр

№ 2 (3)

БАКЫ - 1998

14848

Created with

nitro

PDF

professional

download the free trial online at nitropdf.com/professional

КБГ 78
К 73

РЕДАКСИЈА БЕЛЌТИ

Тэ'снечи вэ
баш редактор
досент Хэдил ИСМАЈЫЛОВ

Профессор Абузэр ХЭЛЭФОВ
Профессор Зэһраб ЭЛИЈЕВ
Профессор Бајрам АЛЛАЬВЕРДИЈЕВ
Досент Тацэддин ГУЛИЈЕВ
Досент Дшрэф ХЭЛЭФОВ
Досент Расим КАЗЫМОВ
Досент Надир ИСМАЈЫЛОВ
Баш мўэллим Кијаз АСЛАН - мэс'ул катиб

К 73 *Китабханашўнасы вэ библиографија: с'ми-пэвэри вэ тэчрўби*
журнал -Б.:Баки Университети Нэпријаты, 1998.-№2.-124 с.

Редаксијанын уиваны: 370148, Баки шэһэри, Заһид Хэдиллов кўчэси, 23,
2 №-ли тэдри корнусу, IV мэртэбэ, китабханачылы факултэси,
"Китабханашўнасы вэ библиографија" журналынын редаксијасы.
Телефонлар: 39-05-47; 39-08-03; 39-03-66.

© "Китабханашўнасы вэ библиографија" журналы, 1998

Created with

 nitroPDF[®] professional

download the free trial online at nitropdf.com/professional

БУ НӨМРЭДЭ

Азэрбајчан Республикасы президенти Һејдэр Өлијевин тэнтэнэли анды
Сечкилэр һаггында мә'лумат
Китабханачылыг факултэси коллективинин тэбрики

БЕЈНӨЛХАЛГ ӘМӘҚДАШЛЫГ

Х.Исмајылов. Азэрбајчан бејнөлхалг конфрансда тәмсил олунур

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ

Х.Исмајылов. 20-40-чы иллэрдэ Азэрбајчанда китабхана иши үзрэ илк методики мэркэзлэр

М.Бағыров. Ушаг вэ кәнчлэрэ китабхана хидмэтинин тэшкилиндэ дэрнэклэрин вэ мараг клубларынын әһәмијјәти

К.Аслан. Шәхсијјэтин формалашмасында Низами кәнчәви ирсинин ролу

М.Мәммэдов. МКС-дә КАА хидмэтинин тэшкили

Ј.Газыјев. Мәктәб китабханасында шакирд мүталиәси мэдәнијјэтинин инкишафы

З.Ибадова. Ф.Көчэрли адына АДҮК-да инчәсэнәт әдәбијјатынын тәблиғи

БИБЛИОГРАФИЈА

З.Әлијев, Ә.Мәммэдов. Библиографик ишин компүтерләшдирилмәсинин нәзәри вэ практики әһәмијјәти

Ә.Хәләфов. XIX әср Азэрбајчан маарифпәрвэр шаир вэ алимләринин библиографик фәалијјәти һаггында

Н.Исмајылов. Азэрбајчанын китабхана-библиографиа еһтијјаты: вәзијјәти, проблемләри, перспективләри

Р.Вәзирова. Китабханаларда библиографик фәалијјэтин идарә олунмасынын бә'зи мәсәлэләри

С.Садыгова. "Әкинчи" гәзети Азэрбајчанын илк милли дөври мәтбуаты кими

Х.Бабајева. Азэрбајчан фолклору вэ фолклоршүнаслығынын библиографик мәнбәләрдә әкс олунмасы

С. Елдарова. Азэрбајчан ЕА Ботаника Институтунун әмәқдашларына библиографик хидмэтин тэшкили

КИТАБШҮНАСЛЫГ

М.Һүсејнова. Асиф Атанын китаб вэ китабчылыг көрүшләри

ТӘБРИК ЕДИРИК

Әшрәф Хәләфов -70

Created with

download the free trial online at nitropdf.com/professional

АЗƏРБАЙҶАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИ ҲЕЙДƏР ƏЛИЈЕВИН ТƏНТƏНƏЛИ АНДЫ

АзәрбајҶан Республикасы президентинин сәләһијјәт-ләрини һәјәтә кечирәркән АзәрбајҶан Республикасынын Конституциясына әмәл едәрәјимә, дәвләтин мүстәғил-лијини вә әрази бүтөвлүјүнү гөрүјачагыма, халға дәрјә-гәтлә хидмәт едәрәјимә анд ичирәм!

АзәрбајҶан халғынын милли-мә'нәви дәрјәләринә си-диг олачагыма, онлары үмүмбәшәри дәрјәләрлә зәһкән-ләндирәрәјимә вә инкишаф етдирәрәјимә анд ичирәм!

АЗƏРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТИНИН СЕЧКИЛƏРИ ЬАГТЫНДА МƏ'ЛУМАТ

Октябрын 15-дә Мəркəзи Сечки Комиссиясынын ичласы олмушдур. Комиссиянын сəдри Чəфəр Вəлијев билдирмишдир ки, 11 октябр 1998-чи илдə кечирилтəн президент сечкилєриндə сечичилєрин 3.369.757 нəфєри, жə'ни 79,18 фаизи иштирак етмишдир. Сəсвєрмэдə иштирак етмиш сечичилєрин 2.556.059 нəфєри, жə'ни 76,11 фаизи президентлијə намизəd Һєјдєр Əлирза оглу Əлијевə, 389.662 нəфєри, жə'ни 11,60 фаизи президентлијə намизəd Е'тибар Сəлидар оглу Мəммədова, 270.709 нəфєри, жə'ни 8,06 фаизи президентлијə намизəd Низами Мəммəd оглу Сүлєјманова, 29.244 нəфєри, жə'ни 0,87 фаизи президентлијə намизəd Фирудин Шəриф оглу Һəsəнова, 28.809 нəфєри, жə'ни 0,86 фаизи президентлијə намизəd Əшрəф Фəрзали оглу Мєһдијевə, 8254 нəфєри, жə'ни 0,25 фаизи президентлијə намизəd ХанҺусєји Һусєјнага оглу Казымлыја сəс вєрмишдир.

Бєтəликлє, Азəрбајчан Республикасы Конституциясынын 101-чи маддєсинин икинчи Һиссєсинə əсасən, сəсвєрмэдə иштирак етмиш сечичилєрин 2/3-дєн артыг Һиссєсинин сєслєрини топламыш президентлијə намизəd **Һєјдєр Əлирза оглу Əлијев** Азəрбајчан Республикасынын президенти сечилмиш Һесаб олунур.

АЗƏРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИ ҺЕЈДƏР ƏЛИЈЕВ ЧƏНАБЛАРЫНА

Мəһтєрəм Һєјдєр Əлирза оглу!

Октябрын 11-дə кечирилмиш президент сечкилєриндə сечичилєрин əксєријјєтинин сєсини газанараг јенидєн икинчи мўддэтə Азəрбајчан Республикасынын президенти сечилмєјиниз коллективимиздə əсл бəјрам əһвал-руһијјєси јаратмышдыр. Дунја мијјасында танынмыш адлы-санлы бир лидерин Азəрбајчан дєвлєтинин сүканы архасында дајанмасы Вэтəни севєн Һєр бир азəрбајчанлы үчүн фəхр вə ифтихардыр.

Əлиз президент!

Биз сизин китаба, китабханаја вə китабханачы шəхсијјєтинə дєрин Һөрмєтинизи лəјигинчə дəјєрлєндирир, алгышлајыр, сјни заманда инанырыг ки, Азəрбајчанда китабхана ишинин даҥа да инкишафы үчүн дигтєт вə гајгынызы əсиркəмəјчəксиниз. Əминик ки, буцдан сонра да халнымызын хошбəхт кэлчəји наминə чох бəјүк ишлєр кєрчəксиниз.

Сизи бир даҥа тэбрик едир вə утурлар арзулајырыг.

*Дєрин Һөрмєтлє:
М.Ə.Рəсулзадə адына БДУ-нун
китабханачылыг факултєсинин
профессор-мўэллим Һєј'єти*

БЕЈНӘЛХАЛГ ӘМӘКДАШЛЫГ

Хәлил ИСМАЈЫЛОВ

АЗӘРБАЈЧАН БЕЈНӘЛХАЛГ КОНФРАНСДА ТӘМСИЛ ОЛУНУР

1998-чи ил ијун ајынын 2-дән 5-дәк Јүрчүстан Республикасынын пайтахты Тбилиси шәһәриндә “Китабхана информасија мөканында” мөвзусунда бејнәлхалг конфранс кечирилмишдир. Конфрансда Америка вә Гәрби Авропа дәвләтләриндән китабхана-информасија сәһәләриндә чалышан көркәмли мütәхәссисләр, Загафгазија рекионундан Јүрчүстан, Азәрбајчан вә Ермәнистанын китабхана ишчиләри, информасија органларынын нүмајәндәләри, китабханашунас алимләр иштирак едирдиләр. Конфрансда һәмчинин Америка Бирләшмиш Штатларынын Иллион Университетиндән профессор Марианна Танс-Чолдин, профессор Сузан Шнуер, Ачыг Чәмијјәт Институтунун Будапештдәки әлагәләндиричиси Римма Куприте иштирак едирдиләр.

Үч күн давам едән бејнәлхалг конфрансда “Китабханалар информасија мөканында” мөвзусунда 30-а гәдәр мә’рузә вә чышылар динләнилди.

Азәрбајчан Республикасынын китабхана ичтимаијјәтини 9 нәфәрдән ибарәт нүмајәндә һеј’әти тәмсил едирди. Бунлардан үч нәфәри БДУ-нун китабханачылыг факултәсиндән (дос. Х.И.Исмајылов, дос. Р.Ә.Казымов, дос. Н.И.Исмајылов), 6 нәфәри исә республиканын мütәлиф китабханаларындан (М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дәвләт Китабханасындан М.Һачыјева, Хәтәи рајон МКС-ин директору О.Гулијев, Парламент Китабханасынын директоу М.Намазов, Хәзәр Университетинин китабхана мүдири И.Грудекаја, Сорос фондундан Елмира

Мустафизева, Сәғәт Аббасов) көмәшчиди.

Конфрансын ачылышы ијунун 3-дә Күрчүстан Иттиәдијјат Наһир ијинин бинасында олды. Иштиракчылары Күрчүстан парламентинин едери Зураб Жванијанын адындан Ассоиәсијанын президенти Бесни Стивилла саламлады, бејнәлхалт конфрансы ачыг етди етди, онун мәғәдди, вәзифәләр и вә програмы һаггында мә'рузә берди. Соһра конфранс иштиракчылары Күрчүстан Республика Китабханасына кетдиләр, орада јени автоматлашдырылымын иларәгәтә системләр, јени техника вә технолокија итә таныш олдылар. Бу танышыг заманы Азәрбајчан нүмајәндә һеј'әтини Азәрбајчан әдәбијјаты фонду, наһир китаблар вә минатүр Азәрбајчан китаблары даһа чох марағландырмашыдыр. Нүмајәндәләр китабхана ишчиләри илә гаршылыгыли фикир мүбаһиләси ашармыш, тәклиф вә муһазирәләрини билдирмишләр. Нүмајәндә һеј'әтини Гарабаг проблемни, Ермәнистан-Азәрбајчан конфликтни барәдә бир сыра јени мәһбәләр, хусусилә 1869-чу илдә чәкилмиш һәрби хәритә вә һәмин хәритәдә әзәли Азәрбајчан торнағларынын коһнә ағдарынын верилмәси даһа чох марағландырмашыдыр. Онлар бүтүн буғлары хусусилә марағ вә дигәтә, һәмчинин ачы тәәсүфлә нәзәрдән кечирмишләр. Ишдики Ермәнистан ағданан әразидә шәһәр, кәнд, тәсәбә, кол ағдарынын һалә 1869-чу илдә һәрбиәләр тәрәфиндән чәкилмиш хәритәдә тарих кими торунуб сағданмасы нүмајәндәләрдә торнағларымын ағды олуначагына үмид јаратмышыдыр.

Соһра нүмајәндәләр Тбилиси Довләт Университетинин китабханасы илә таныш олдылар. Хусусилә, Америка Бирләшмиш Штатлары нүмајәндәлијинин университетин бинасында јерләшкән китабханасы илә танышыгы, орадакы јени техника вә ағдарылар, ИНТЕРНЕТ системи, мүасир информәсија дашыгычылары, онлардан истифадә методлары хәһ тәсир бағышылашы.

Конфрансда әсәс мә'рузәләр күнүн иккинчи јарысында Иттиәдијјат Наһир ијинин ичләс сәтунунда давам едирилди. һәмин күн үч мә'рузә динләшилди. "Китабхана менәчментинин планлашдырылмасы" мовзусунда Күрчүстан нүмајәндәси Мелеја Метревели, "Сәһәләрин чыхарылмасы хидмәти" мовзусунда Тәһмурат Чхенкели, "Азәрбајчанда китабхана иш и (мүасир вә инјәти вә перспективләр)" мовзусунда дос. Х.И.Исмајылов, "Зағағзија мөкәһиндә вәһид информәсија проблеминин формәлашмасы" мовзусунда дос. Р.Ә.Кәзимов мә'рузә едилләр. Конфрансын иккинчи күнү "Совет китабханаларынын јени имитәшә Америка мүнасибәти" мовзусунда Американын Иллиной

Университетинин профессору Марианна Таис-Чолдин әдләгә марағлы мә'рузә етди. Мә'рузәдә "Кечмиш ССРИ мөкәһиндә олан китабханалара јени Америка бахышы" мөсәләси проблем кими тојулмуш, зәһкин материаллар вә фактларла тәһсил олунмушдур. һәмин күн һәмчинин Күрчүстан нүмајәндәси Нәһли Бендукидә "Күрчүстан китабханалары вә интеллектуал ағдарылы", Ермәнистан нүмајәндәси Нерсес Ајрапетјан "Китабхана, чәмијјәт, информәсија" мовзусунда мә'рузә едилләр.

Даһа соһра проблемләр үзрә кичик групплар јарадылды вә һәр бир групп пролемләрә өз мүнасибәтини ишфаһи шәкилдә билдирди. Наһардан соһра "Фандрајзинг вә грант ағдар үчүн дәјиһәләрин тәркиби" мовзусунда америкалы профессор Сузан Шнуел вә Күрчүстандакы АИС Ассоиәсијасынын витее-президенти кениш мә'рузә едилләр. Мә'рузәләр заманы әјани вәсәитләрдән истифадә едиләрәк фандрајзинг һаггында хусуси сәһләр вә филм-плакатлар нүмајини едирилди, јени термин кими фандрајзинг һаггында әмәли фәндләр јеринә јетирилди.

Бејнәлхалт конфрансын ијунун 4-дә кечирилән ағшаһ ичләсында музакирәләр давам едирилди. Бәтмә рәһбәрләр и дјры-дјры проблемләрә бағлы мә'лумат вердиләр вә фандрајзингә бағлы музакирәләр башлады. Соһра Азәрбајчан нүмајәндә һеј'әтини даһа ики үзвү мә'рузә етди. "Азәрбајчан Ачыг Чәмијјәт Институтунун Милли китабхана програмы фәалијјәти" мовзусунда Хәзәр Университетинин китабхана мүдир и Ишә Грудәкајанын, "Азәрбајчанын китабхана-библиографја ресурслары" мовзусунда дос. Н.И.Исмајыловун мә'рузәләри марағла динләшилди вә мүсбәт тәсир бағышылады.

Бејнәлхалт конфрансын сонунчу күнү "Китабхана информәсија мөкәһиндә" мовзусу үзрә регионат әләгәләндрмә имкәнлары барәдә групплар үзрә Күрчүстан, Азәрбајчан, Ермәнистан вә Гәрб мүтәхәссиләринин иштиракы илә дискуссијалар ашарылды. Јени имкәнлар вә әләгәләр барәдә проһослар верилди. Конфрансын сонунда Зағағзија үзрә әләгәләндрмә ишрасы јарадылды. Шуранын тәркибинә Азәрбајчандан Х.И.Исмајылов үзв сечилди.

Конфрансын кәдшишилән мә'лум олды ки, бүтүн әлқәләрдә, әлчәгә дә Зағағзијада китабхана иш и үзрә ассоиәсијалар јарадылмышыдыр вә чох мүһүм ишләр һәјәтә кечириләр. Ишдики мүстәһиллик шәрантиндә харичи әлқәләрин республикаларда јерләшкән бир сыра чәмијјәтләр и, о мүстәһил имкәнашә етмәкә олан әлқәләрә көмәклик көстөрән Аврәсија Чәмијјәти, Сәрәс

фонду (Ачыг Чөмијјет Институту вә с.) тәшкيلاتлардан јардымлар вә хусуси грантлар алырлар. Бу ишләр республикаларда фәалијјәт көстәрән ассосиасијалар васитәсилә һәјата кечири-дир. Гејд етмәлијик ки, Јүрчүстанда 3, Ермәнистанда 2 ассосиасија фәалијјәт көстәрир. Бу ассосиасијалар китабханаларын инкишафы, бејнәлхалг әлагәләрин артмасы, мадди-техники базаларын зәнкинләшмәси саһәсиндә ардычыл иш апарырлар. Үмумијјәтлә, дүнја китабхана ассосиасијаларынын јаранма тарихи чох гәдимдир. Белә ки, илк китабханачылыг ассосиасијасы Америка Бирләшмиш Штатларында 1876-чы илдә јарадылмышдыр. Бир ил сонра, јә'ни 1877-чи илдә Бөјүк Британијада Китабханачылыг Ассосиасијасы јарадылмышдыр. Тәхмини һесабламалара көрә 1988-чи илин мә'луматына әсасән дүнјада 200-дән чох милли ассосиасија фәалијјәт көстәрмишдир.¹

Сон мә'луматлара көрә дүнјанын бүтүн өлкәләриндә китабханачылыг ассосиасијалары фәалијјәтдәдир.

Тәкчә Америка Бирләшмиш Штатлары Китабханачылыг Ассосиасијасы 11 бөјүк бөлмәдә фәалијјәт көстәрир. Булар ашағыдакылардыр: 1) Америка мәктәб китабханаларынын ассосиасијасы; 2) Али мәктәб китабханаларынын ассосиасијасы; 3) Хусусиләшмиш вә кооперасија едилмиш китабхана акентликләринин ассосиасијалары; 4) Үмуми китабханаларын ассосиасијасы; 5) Рәһбәр китабхана ишчиләринин ассосиасијасы; 6) Китабханаларда информасија техникасы вә технолокијасынын тәтбиғи мүтәхәссисләринин ассосиасијасы; 7) Ушаглара китабхана хидмәти ассосиасијасы вә с.

Бүтүн булары гејд етмәкдә мәгсәд ондан ибарәтдир ки, дүнја өлкәләриндә, хусусилә, инкишаф етмиш капиталист өлкәләриндә ассосиасијаларын јарадылмасынын 100 илдән чох тарихи вардыр. Кечмиш ССРИ мәканында исә 90-чы илдән сонра бу процес һәјата кечирилмиш, ССРИ-нин сүгутундан сонра бүтүн мүттәфиг республикаларда китабханачылыг ассосиасијалары вә чөмијјәтләри јарадылмышдыр. Онлар китабхана ишинин инкишафында јахындан иштирак едир, бејнәлхалг тәшкيلاتларын бәрабәр һүгүглу үзвү кими дүнја китабхана ичтимаијјәти илә әлагә јарадырлар. Гоншу республикаларын китабхана ичтимаијјәти харичи өлкәләрлә сых әлагә јарадыр, бејнәлхалг тәшкيلاتларда вә чөмијјәтләрдә тәмсил олунурлар. Бир факты гејд етмәлијик ки, илбәил Америка Бирләшмиш Штатлары али китабха-

1. Научн. и техн. биб-ки СССР. - 1988. - N-11.

начылыг тәһсили олан вәтәндашлары макистратурада охумага дә'вәт едир. Бу мәгсәдлә Јүрчүстандан 20, Ермәнистандан 15 нәфәрә гәдәр кәнч мүтәхәссис АБШ-да Америка дәвләтинин вәсаити һесабына макистратураны битириб өз өлкәләринә гајытмышлар.

Чох тәәссүфлә гејд етмәлијик ки, Азәрбајчанда бу күнәдәк белә ассосиасијалар вә чөмијјәтләр јарадылмаммышдыр. Бу чөмијјәт вә ассосиасијаларын олмамасы республикамызда китабхана ишинин инкишафына олдугча мәнфи тә'сир көстәрир. Сон 10 илдә республикамыздан чөми бир нәфәр - Азәрбајчандакы Америка сәфирлији китабханасынын мүдири Мүжкан ханым АБШ-да макистратураны битириб республикамыза гајытмышдыр. Һалбуки Азәрбајчанда Јүрчүстан вә Ермәнистандан фәргли олараг китабхана иши үзрә елми потенсиал даһа күчлүдүр вә 50 илдән артыг бир дөврдә Бакы Дөвләт Университетинин китабханачылыг факултәси 5 мин нәфәрдән чох китабханачы-библиограф, јә'ни ихтисаслы мүтәхәссисләр һазырламышдыр.

Тбилисидә кечирилән бејнәлхалг конфрансда бир даһа ајдын олду ки, республикамызын китабхана ичтимаијјәти, алимләр вә бу саһәдә чалышан мүтәхәссисләр китабхана ишинин дүнја стандартлары сәвијјәсинә галдырылмасы, бејнәлхалг әлагәләрин јарадылмасы вә формалашмасы саһәсиндә һәлә чох ишләр көрмәлидирләр. Бу, заманын тәләбидир.

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ

Хәлил ИСМАЈЫЛОВ
педагожи елмләр намизәди, досент

20-40-чы ИЛЛӘРДӘ АЗӘРБАЈЧАНДА КИТАБХАНА ИШИ ҮЗРӘ ИЛК МЕТОДИКИ МӘРКӘЗЛӘР

(2-чи мәгалә)

20-чи илләрин сону вә 30-чу илләрин әввәлләриндә Һәмкарлар Иттифагы китабханаларына методики рәһбәрлик ишиндә ики мүтәрәгги мејл өзүнү даһа габарыг шәкилдә көстәрирди. Биринчиси, китабханаларын охучуларла јарадычылыг әлагәләринин мөһкәмләnmәси вә ихучуларын максимум дәрәчәдә китабханаларын фәалијјәтинә чәлб едилмәси. Икинчиси, китабханаларын фәалијјәтинин нәшријјат иши илә әлагәләндирилмәси, китабхана ишинин республикада китаб нәшринә мүсбәт тәсир.

Биринчи истигамәтдә Һәмкарлар Иттифагы китабханалары республиканын диқәр китабхана шәбәкәләринә нисбәтән даһа фәал вә сәмәрәли фәалијјәт көстәрмишди. Буна мисал олараг һәр ил тәшкил едилән Һәмкарлар Иттифаглары китабханалары охучуларынын Үмумбакы Иттифагларарасы Конфрансларыны көстәрмәк олар ки, һәмин дөврдә, демәк олар, һеч бир китабхана шәбәкәләриндә белә конфранслар тәшкил едилмирди. 1926-1932-чи илләр әрзиндә кечирилән бу конфрансларда китабхана ишчиләри вә фәал охучулар кениш фикир мүбадиләси јолу илә фәһлә вә гуллуғчулара китабхана хидмәтинин јахшылашдырылмасы јолларыны арашдырыр, ортаја чыхан чәтинликләрин арадан галдырылмасына даир биркә фәалијјәт програмлары мүәјјәнләшдирирдиләр. 1 Бу бахымдан сонралар республикада кениш тәтбиг едилән бир чох мүтәрәгги иш үсуллары илк дә-

фә мәһз Һәмкарлар Иттифаглары китабханаларынын методики мәркәзләри тәрәфиндән ирәли сүрүлмүш вә јајылмышдыр. 20-чи илләрин сонунда китабханаларда “ачыг китаб рәфи” системи тәшәббүсүнү буна мисал көстәрмәк олар. Бу тәшәббүс Азәрбајчанда илк дәфә Һәмкарлар Иттифагы китабханалары үчүн баш методики мәркәз олан АҺИШ мәдәнијјәт шәбәсинин “Китабхана бүросу” тәрәфиндән 1929-чу ил сентјабрын 21—дә кечирилмиш хүсуси мүшавирәдә әсасландырылараг ирәли сүрүлмүш вә илк дәфә дәмирјолчуларын Һәмкарлар Иттифаглары китабханасында тәтбиг едилмәјә башланылмышдыр. 2

“Китабхана бүросу” нун тәшәббүсү илә “Китабхана јүрүшләри” зәрбәчи фәһлә охучуларын конфранслары, китабханада нәшријјат планларынын мүзакирәләри, китаблар һагтында охучу мүлаһизәләри, китабханаларын нәздиндә “Китаб достлары”, “Китабы өјрәнәнләр” дәрнәкләринин тәшкили вә с. кими сонралар диқәр китабхана шәбәкәләринин фәалијјәтиндә кениш тәтбиг едилән бир чох мүтәрәгги иш үсуллары илк дәфә мәһз Һәмкарлар Иттифагы китабханалары методики мәркәзинин тәшәббүсү нәтичәсиндә мејдана чыхмышдыр.

Јухарыда гејд етдијимиз кими Һәмкарлар Иттифаглары китабханаларын методики рәһбәрлик системиндә охучуларла јахындан әлагә јаратмаг вә онлары билаваситә китабхана ишинә чәлб етмәк ән мүһүм истигамәтләрдән бири иди. Бу мәгсәдлә 1930-чу ил февралын 27-дә Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифаглары китабхана ишчиләринин зәрбәчи фәһлә охучуларла бирликдә нөвбәти Үмумбакы Конфрансынын тәшкили олдугча сәчијјәвидир. 3

Дөврүн китабханачылыг һәјатынын мүһүм һадисә вә фактларыны, әһалијә китабхана хидмәтинин апарычы чәһәтләрини, инкишаф мејлләрини әкс етдирмәк бахымындан конфрансда мүзакирә едилән мәсәләләр һәмкарлар иттифаглары китабханаларына методики рәһбәрлик системинин реал һәјатла јахын әлагәдә олдугуну бир даһа сүбут едир. Белә ки, конфрансда китабхана иши саһәсиндә Һәмкарлар Иттифаглары әһалинин фәалијјәт вә тәшәббүсүнү күчләндирмәк мәгсәдилә, китабхана јүрүшләрини кенишләндирмәк, охучуларла хидмәт едән сәјјар мәнәгәләрини даһа әлверишли һала салмаг, Бакы Сијаси Маариф Идарәси илә бирликдә ушаг китабханаларынын вәзијјәтини јохламаг вә онларын ишини јахшылашдырмаг, китаб фондларыны көһнәлмиш вә истифадә үчүн јарарсыз нәшрләрдән тәмизләмәк,

онлары јени актуал әдәбијјатла оператив шәкилдә комплектләшдирмәк, китабханалара јени әдәбијјат алмаг үчүн ажрылан вәсантин башга мәгсәдләрә сәрф едилмәсинин гаршысыны алмаг, аз ихтисаслы фәһләләрин мүталиәсини өн плана чәкмәк мәгсәдилә фәһлә јатагханаларында, евләр идарәләриндә, гәсәбәләрдә китаб верилиши мәнәтәгәләри јаратмаг, һаһар фасиләләриндә фәһләләр арасында күтләви ишләр апармаг мәгсәдилә фәһлә охучулардан ибарәт бәдии гираәтчиләр, мүсаһибәчиләр вә мүһазирәчиләр дәстәләри јаратмаг, фәһлә вә евдар гадынларын китабханалара чәлб едилмәси, китабхана фондларынын мүһафизәсинин тәшкили, китабханачы кадрларын пешә вәрдишләринин тәкмилләшдирилмәси вә с. бу кими мәсәләләр кениш мүзакирә олунду вә мүвафиг гәрар гәбул едилди.

Һәмкарлар Иттифаглары китабханаларына методики рәһбәрлик системинин тәшкилиндә икинчи апарычы мејл китабхана ишинин китаб нәшрилә сых сурәтдә әлагәләндирилмәси иди.

Бу истигамәт шүбһәсиз ки, республикада китаб нәшринин оптимал шәкилдә формалашмасына, охучуларын мүталиә мәдәнијјәтинин инкишафына вә еләчә дә китабхана фондларынын даһа мәгсәдјөнлү комплектләшдирилмәсинә шәраит јарадырды. Бу мәгсәдлә һәмкарлар Иттифаглары китабханаларынын нәздиндә фәалијјәт кәстәрән “Китабы өјрәнәнләр” дәрнәкләринин үзвләри республикада нәшр едилән јени әсәрләри изләјир, өјрәннәр, дәрнәкләрдә коллектив шәкилдә мүзакирә едир вә онлар һаггында коллектив охучу рәјләри һазырлајыб “Труд” гәзетиндә, “Труд” вә “Һәмкарлар Иттифагы” журналларынын “Тәнгид вә библиографија” бөлмәләриндә чап етдирилләр. Белә јазылар бир тәрәфдән охучуларын мүталиәсини фәаллашдырыр, диқәр тәрәфдән исә нәшријјатлара вә мүәллифләрә мүвафиг әсәрләр һаггында охучу мүлаһизәләринин чатдырылмасында мүһүм вәситә һесап едилди. Мәсәлән, “Һәмкарлар Иттифагы” журналынын 1928-чи ил 23-24-чү нөмрәләриндә охучу мүлаһизәләри бүтөвлүкдә М.Казыминин һәммин ил Бакыда нәшр едилмиш “Горхулу Тһһран” әсәринә һәср едилмишдир.4

Бу мүлаһизәләрдә Гарашәһәр охучулары адындан Р.Чәбрајылын, иншаатчы Мәммәдовун, Бүсәјизадәнин, Әфәндијевин мүлаһизәләри дәрч едилмишдир. Бу мүлаһизәләрдә әсәрләрин мәзмуну ачылыр, тәнгиди мүлаһизәләр сөјләнилир, нәшријјатлара төвсијәләр едилди. Мәсәлән, мүлаһизәләрин бириндә иншаатчы Әфәндијев јазырды: “Бу вахта кими түркчә шәрг һәјатындан алынмыш китаблар јох кими иди. Түрк охучулары бүтүн ич-

ласларда, конфрансларда бөјлә китабларын олмамасындан шиқәјәт едирдиләр. Сон заманлар бөјләләриндән бир нечәси чыхмышдыр. Бу китаблардан бәзи күтүбханалар 10-20-јә гәдәр алмышдыр. Фәгәт јенә дә күтүбханада китаблары тапмаг мүмкүн олмур. Бу китаблар һаггында онларла охучу мүһазирәләри идарәмизә кәндәрилмишдир. “Горхулу Тһһран” вә “Хаос” китабы һаггында јазылар үмумијјәтлә китабын мабәдини кәзләјирләр. Азәрнәшрин нәзәрини буна чәлб едирик.”

Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифаглары Шурасынын китабхана бүросу 1928-1930-чу илләрдә 52 кениш ичлас кечирмиш вә һәммин ичласларда китабхана шәбәсинин фәалијјәтинин өн үмдә мәсәләләрини мүзакирә едиб мүвафиг тәдбирләрин һәјата кечирилмәсини нәзәрдә тутмушдур. Мүзакирә едилән мәсәләләр ичәрисиндә “Китабхана фондларынын мәзмунча кәһнәлмиш вә мәфқурәчә зәрәрли китаблардан тәмизләнмәси һаггында”, “Китабхана ишчиләринин иш нормасы һаггында”, “Азәрбајчан диндә китаб каталогларынын нәшри һаггында”, “Азәрбајчан диндә гијабии китабхана шураларынын тәшкили”, “Азәрнәшрин 1930-чу ил үчүн нәшријјат планынын мүзакирәси”, “Китабхана јүрүшүнүн кедиши вә илк нәтичәләри”, “Китабханаларда ачыг рәф үсулунун тәтбигинин кедиши” вә с.5

“Китабхана бүросу”нун методики фәалијјәтиндә гијабии китабхана курсларынын тәшкили маһијјәтчә китабхана ишчиләринин ихтисасынын артырылмасы ишиндә јени форма иди. Гијабии китабхана курсларына һәр ил 40-50 нәфәр китабханачы тәләб едилди. Онлар ил әрзиндә 4 дәфә топлашырдылар. Топлашанлар арасындакы вахтлар курсун динләјичиләри әввәлчәдән верилмиш тапшырыглары јеринә јетирир, илин ахырында исә аттестасија едилдириләр. 3. Аттестасијадан кечән курсун динләјичиләринә хүсуси вәсигә верилди. 1928-1930-чу илләр әрзиндә 200-ә јахын китабхана ишчиси курса чәлб олунмушдур.

Һәмкарлар Иттифаглары китабханаларынын комплектләшдирилмәсини тәкмилләшдирмәк мәгсәдилә АҺИШ китабхана бүросу 1929-чу илдә “Мүлаһизәли каталог” нәшринә башлады.6

Каталогун тиражы 2000 нүсхәдән чох олдуғундан о, республиканын диқәр китабханалары тәрәфиндән дә кениш истифадә едилмишдир. “Мүлаһизәли каталог”ун биринчи нөмрәсиндә ашағыдакы бөлмәләр үзрә материаллар дәрч едилмишдир:

1. Охучуја;
2. Һәр бир охучу бизим каталоглар һаггында нәји билмәли-

дир;

3. Күнүн актуал мәсәләләринә даир;

4. Јени китаблар;

5. Кечмиш илләрдә чыхмыш бәди әдәбијјатын ичмалы;

Бунлардан әлавә каталогда 28 китабын мұлаһизәли сijaһысы верилмишдир. "Мұлаһизәли каталог" китабхана ишчиләри вә кениш охучу күтләләринә республикада вә еләчә дә кечмиш Иттифагда нәшр едилмиш јени әсәрләр һаггында гijмәтли информасija верирди.

Беләликлә, 20-чи илләрдә Азәрбајчанда китабханалара методики рәһбәрлик системинин формалашмасында республика һәмкарлар Иттифаглары китабханаларынын методики мәркәз функцијасыны дашыјан АҒИШ мәдәни-маариф шәбәсинин китабхана бүросу республикада әһалијә вә хусусилә фәһлә охучулар китабхана хидмәтинин тәшәккүлү вә инкишафы просесинә олдугча сәмәрәли тәсир кәстәрән бир јарадычы елми-методики мәркәз кими иштирак етмиш вә бу ишдә мұһүм наилијјәтләр әлдә едә билмишдир.

20-чи илләрин сону - 30-чу илләрин әввәлләриндә Азәрбајчанда елми китабханалар шәбәкәси сүр'әтлә инкишаф етмәјә башлады. Һәлә 1923-чү илдә јаранмыш Азәрбајчаны Тәдгиг вә Тәтәббә Чәмијјәтинин базасында Азәрбајчан Мәркәзи Ичраијјә Комитәси нәздиндә Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Институту, 1933-чү илдә исә ССРИ ЕА Загафгазија филиалынын Азәрбајчан бөлмәси тәшкил олунду. ССРИ ЕА Загафгазија филиалы Азәрбајчан бөлмәсинин јарадылмасы республикада елмин инкишафы тарихиндә мұһүм һадисә олду. Бунунла әлагәдар Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Институтунун елми китабханасына мәркәзи елми китабхана статусу верилди вә бу да өз нөвбәсиндә китабхананын фәалијјәтиндә чидди дәјишикликләрә сәбәб олду. 1933-чү илдән башлајараг мәркәзи елми китабхана һәм Иттифаг, һәм дә харичи өлкәләрлә китаб мұбадиләсинә башлады. 30-чу илләрин әввәлләриндә китабхана АБШ, Португалија, Финландија, Инкилтәрә, Түркијә, Данимарка, Исвеч, Франса вә башга өлкәләрин 110 елми китабханасы илә мұбадилә әлагәси јаратмышдыр.⁷

Азәрбајанда елми китабханалара методики рәһбәрлик системинин формалашмасы 20-чи илләрин икинчи јарысына тәсәлүф едир. Илк методики тәшкиләти ишләр елми китабханаларынын фәалијјәтини истигамәтләндирмәк мәгсәдилә 1927-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Үмуми Китабханасы тәрәфиндән һәјә-

та кечирилмәјә башламышдыр. Бу мәгсәдлә китабхана 20-чи илләрин сонунда елми китабханаларынын фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинә јөнәлмиш методики төвсијәләрин тәртибинә башламышдыр. Белә ки, 1928-1931-чи илләр әрзиндә Дөвләт Үмуми Китабханасы тәрәфиндән "Елми китабханаларда мәсләһәт библиографија апаратынын тәшкили", "Елми китабханаларда өлкәшүнаслыг ишләри", "Елми китабханаларда китабханаларарасы абонементин тәшкили" вә с. мөвзулары да әсаслы методик төвсијәләр ишләниб мұвафиг китабханалара кәндәрилмишдир. Елми китабханалара методики рәһбәрлик ишини сәмәрәли тәшкил етмәк мәгсәдилә 1930-чу илдә Азәрбајчан Дөвләт Үмуми Китабханасынын штатында хусуси тәлимәтчы вәзифәси дә нәзәрдә тугулмушду.⁸

Азәрбајчан Дөвләт Үмуми Китабханасынын елми китабханалара методики рәһбәрлик ишиндә һәјәтә кечирдији илк мұһүм күтләви тәдбир 1932-чи илин мај ајында тәшкил едилән Бакы Елми Китабхана ишчиләринин јыгынчагы сајыла биләр. Јыгынчагда һәмин дөврдә елми китабханаларынын гаршысында дуран мұһүм мәсәләләрә даир фикир мұбадиләси едилди вә китабханаларынын гаршысында дуран конкрет вәзифәләр мұәјјәнләшдирилди.

Јыгынчаг елми китабханаларынын фәалијјәтинин мәгсәдјөнлү истигамәтләндирилмәсини, өлкәнин дикәр китабханалары илә китабханаларарасы абонементин кенишләндирилмәсини, елми китабханаларынын мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәсинә елми-ичтимаијјәтин чәлб едилмәсини, елми-техники әдәбијјатын тәблиғинин кенишләндирилмәсини, елми библиографија ишләринин һәртәрәfli инкишаф етдирилмәсини китабхана ишчиләринә төвсијә етди. Мұшавирәдә елми китабханаларынын өлкәшүнаслыг библиографијасы истигамәтиндәки фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәси хусуси мұзакирә объект олду. Бу мәсәлә әтрафында дөврүн көркәмли тәдгигатчы алимләри Мәмәдәмин Әфәндизадә, профессор А.Бағри, кәнч тәдгигатчылардан Фејзулла Гасымзадә, Мәлик Мәммәдзадә вә б. чыхыш едәрәк өлкәшүнаслыг ишләринин инкишафында китабханаларынын ролундан бәһс едиләр. Үмумијјәтлә, бу мұшавирә республиканын елми һәјәтында вә хусусән китабханачылыг саһәсиндә тәшкиләти-методики ишләрин башланғычы кими гijмәтләндирилә биләр. Мұшавирәдә дөврүн көркәмли алим вә мұтәхәссисләри С. Мұмтаз, К.Әләкбәрли, Б.Чобанзадә, А.Тағызадә иштирак ет-

мишләр.⁹

30-чу илләрин икинчи жарысы Азәрбајчанда китабханалара методики рәһбәрлик системинин формалашмасында олдугча аламәтдар бир дөвр олду. Бу илк нөвбәдә 1936-чы илин сентјабр ајында Азәрбајчан Дөвләт Үмуми Китабханасынын нәзиндә китабханашүнаслыг кабинәсинин тәшкили илә әлагәдар иди.¹⁰ Әввәлләр бу кабинә китабхананын кичик бир отагында јерләширди. Сонралар она Бакы Халг Маарифи шә'бәсинин М.Горки адына Мәркәзи Сәјјар Китабхана фонду јанында кениш отаг ајрылтылды.

Гејд етмәк лазымдыр ки, бу кабинә Азәрбајчанда китабханашүнаслыг вә библиографија сәһәсиндә һәм дә дөвләт сәвијәсиндә илк елми-методики мәркәз статусуна малик иди. Республика әһәмијјәтли елми-методики мәркәзин мејдана кәлмәси илк нөвбәдә, әһалијә китабхана хидмәтинин тәшкилати-методики мәсәләләрини идарә вә табечилијиндән асылы олмајараг Азәрбајчанын бүтүн китабхана шәбәкәләри үчүн нәзәрдә тутулмуш төвсијәләрин һазырланмасы зәрурилијиндән ирәли кәлмиш, икинчиси бүтүн республика мигјасында фәалијјәт кәстәрән мүхтәлиф китабхана шәбәкәләринин фәалијјәтинин әлагәландирилмәси вә идарәләрарасы тәчрүбә мүбадиләси механизми јаратмаг вәзифәсини гаршыја мәгсәд гојмушдур.

Китабханашүнаслыг кабинәси илк күндән өз фәалијјәтини методики мәктубларын, төвсијә вәсаитләринин, тә'лимаг характерли мүхтәлиф сәнәдләрин һазырланмасы, нәшр едилмәси вә китабханаларын һәмин материалларла тә'мин едилмәсинә јөнәлтди.

Тәдгигат-ахтарыш заманы мүәјјән олмушдур ки, јалныз 1937-1938-чи илләрдә китабханашүнаслыг кабинәси тәрәфиндән 14 методики мәктуб, 9 тә'лимаг вә учот-һесабат формасы, 5 әсаһамә вә үмуми һәчми 60 чап вәрәгинә јахын мүхтәлиф методики вәсаит тәртиб едилмишдир.¹¹ Китабханашүнаслыг кабинәсинин гаршысында республика китабханаларынын иш тәчрүбәсини өјрәниб үмумиләширмәк вә габагчыл иш тәчрүбәсини јаймаг, китабханашүнаслыг вә библиографија даир методики мәктублар тәртиб едиб онлары республикамызын китабханаларына кәндәрмәк, үмумијјәтлә, китабхана ишинә рәһбәрлик етмәк вәзифәси гојулмушдур.¹²

Методики кабинәнин фәалијјәтинин формалашмасында 1936-чы илдә Москвада кечирилмиш китабханашүнаслыг вә

библиографијанын нәзәри мәсәләләринә һәср едилмиш Үмумиттифаг мүшавирәсинин тәшкилати-методики мәсәләләрин јени истигамәти бахымындан чох бөјүк әһәмијјәти олмушдур. 1937-1938-чи илләрдә Дөвләт Үмуми Китабханасынын китабханашүнаслыг кабинәсинин һәјата кечирдији тәдбирләрин әкәсәријјәти јухарыда кәстәрдијимиз мүшавирәнин гәбул етдији төвсијәләрә әсаһланырды. Кабинәдә тәшкил олунмуш китабханашүнаслыг вә библиографија фонду, онун фәалијјәтинин елми әсаһларла дүзкүн тәшкил едилмәси методистләрин вә бүтүн китабхана ишчиләринин китабханашүнаслыг вә библиографија билкәләринә јијәләnmәси үчүн һәртәрәфли шәраит јарадырды. Китабханашүнаслыг кабинәси тәкчә 1938-чи илдә Бакы китабхана ишчиләри үчүн онларын ихтисасыны артырмаг мәгсәдилә 46 семинар, 6 мүһазирә, 1660-дан артыг мүхтәлиф сәһбәтләр вә мәсләһәтләр тәшкил етмишдир.¹³ Кечирилән тәдбирләрин әкәсәријјәти һәмин илләрдә олдугча актуал сајылан јени совет китабхана тәсһифатынын јаранмасы илә әлагәдар актуал мәсәләләрә һәср едилди.

Китабханашүнаслыг кабинәсиндә республиканын рајон вә кәнд китабханаларына кәмәк мәгсәдилә китабханаларын мүасир вәзифәләринә, тарихи күнләрә вә еләчә дә әдәбијјат тәблиғинә даир методики мәктублар тәртиб едилди вә рајон китабханаларына кәндәрилди. Белә ки, /1936-чы илдә/ методкабинә күтләви китабханалар үчүн 9 чап вәрәги һәчминдә онлуг тәсһифат чәдвәлини һазырлајыб нәшр етдирмишдир. Бундан әләвә кабинә 1937-1938-чи илләрдә 9 адда мүхтәлиф һесабат формалары, еләчә дә "Кәнд китабханаларынын иши", "Күтләви китабханаларда охучулара хидмәт", "Күтләви китабхананын техникасы" вә с. методики вәсаитләри нәшр етдирмишди.¹⁴ Бунлардан башга методкабинәдә чалышан јүксәк ихтисаслы әмәкдашлардан Мирзәһәсән Рзагулузадә, Арон Лерман вә б. 1938-чи илдә јени тәшкил едилән китабханачылыг техникуму тәләбәләри вә гысамүддәтли ихтисасартырма курслары динләјичиләри үчүн китабханашүнаслыг вә библиографијанын ајры-ајры сәһәләринә даир 58 чап вәрәги һәчминдә мүхтәлиф материаллары рус дилиндән Азәрбајчан дилинә тәрчүмә етмишдиләр.

Бундан әләвә методкабинә илк фәалијјәти илләриндә республикамызда китабханачылыг сәһәсиндә идарәчилик системинин формалашмасы, китабхана ишинин елми әсаһларла тәшкили, онлара инзибати вә методики рәһбәрлик ишинин мүхтәлиф

механизм və формаларынын тәкмилләшдирилмәсинә даир бир сыра тәлим—методик характерли мұһүм сәнәдләр һазырламышды.

Бунларын ичәрисиндә “ХМК-нын китабханачылыг идарәси һагтында Әсаснамә”, “Азәрбајчан ССР рајон мәркәзи китабханалары һагтында мұвәтәти Әсаснамә”, “Азәрбајчан ССР кәнд китабханалары һагтында мұвәтәти Әсаснамә”, “Күтләви китабханалардан истифадә гајдалары”, еләчә дә күтләви китабхана ишчиләринин үч-дөрд ајлыг ихтисасартырма курсларынын програмы, китабханаларда учот вә һесабат формалары вә с. сәнәдләр билаваситә Азәрбајчан ССР Халг Маариф Комиссарлығынын сифариши илә методкабинә тәрәфиндән һазырланмышды.

1936-1938-чи илләрдә совет китабханашүнаслыгы нәзәријјәсиндә ән актуал мәсәләләрдән бири јени тәснифат системинин јарадылмасы иди. Бу тәснифатын гурулушу вә тәртиби принципләри әтрафында өлкәнин (кечмиш Иттифагын) демәк олар ки, бүтүн мәркәзи шәһәрләриндә кениш мұшавирәләр, семинарлар, нәзәри конфранслар вә дискуссиялар тәшкил едилди.

1937-чи ил апрел ајында китабханашүнаслыг кабинәси јени китабхана тәснифатынын јарадылмасы мәсәләләринә һәср едилмиш Үмумбакы конфрансы кечирди. Консрансда 150-јә јахын китабхана ишчиси иштирак едирди. Чыхыш едәнләрдән М.Һ.Рзагулузадә, Һ.Тагыјев, А.Лерман, Ј.Закалинскаја вә башгалары јени китабхана-библиографија тәснифат системинин јарадылмасынын нәзәри, методики вә тәшкилати мәсәләләринә даир бир сыра тәклифләр ирәли сүрдүләр.

Тәәсүфлә гејд етмәк лазымдыр ки, китабханашүнаслыг кабинәсинин һазырладыгы методики материалларын јалныз чох чүзи бир һиссәси нәшр едилди. Бунлардан 1936-чы илдә Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасы илә бирликдә һазырланмыш вә нәшр едилмиш “Китабларын онлуг тәснифаты”, (тәртиб едәни: А.Лерман) вәсаитини, 1938-чи илдә М.Һ.Рзагулузадәнин тәртиб етдији “Онлуг классификасија (күтләви китабханалар үчүн) вә диқәр јазылары кәстәрмәк олар ки, бу да нәшрә һазырланан материалларын вә сәнәдләрин 10-15 %-ни тәшкил едирди. Буна бахмајараг кабинәнин методики материаллары макинада чохалдылыб рајонлара кәндәрилир, Дөвләт Үмуми Китабханасында кечирилән ихтисасартырма курслары вә мұшавирәләрдә кениш истифадә едилди. 1939-чу илин әввәлләриндә китабханашүнаслыг кабинәси Дөвләт Үмуми Китабханасындан алыныб Азәрбајчан Халг Маариф Комиссарлығынын сәрәнча-

мына верилди.15

Гејд етмәк лазымдыр ки, бир сыра нәшрләрдә вә о чүмләдән профессор А.Хәләфовун “Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи” монографијасында бу факт бирмә’налы, мәнфи һал кими гијмәтләндирилир. Әсәрдә кәстәрилир ки, “Китабханашүнаслыг кабинәсинин Халг Маариф Комиссарлығынын сәрәнчамына верилмәси вә орада кабинәјә јени саһәләр үзрә ишләрин апарылмасынын тапшырылмасы бу ишә гисмән дә олса мане олур... Бурада о өз фәалијјәтини кенишләндирә билмәди вә 1940-чы илдә исә өз фәалијјәтини тамамилә дајандырды.”16

Бу фикирлә, әлбәттә, гисмән разылашмагла јанашы, гејд етмәлијик ки, китабханашүнаслыг кабинәсинин билаваситә Халг Маариф Комиссарлығы кими олдугча нүфузлу бир дөвләт тәшкилатынын сәрәнчамына верилмәси илк дөврләрдә өз мүсбәт ролуну вә тә’сирини кәстәрди. Белә ки, кабинәнин нүфузу, онун статусу, һүгүг вә вәзифәләри артды, тә’сир вә тәтбиғ даирәси хејли кенишләнди, кабинә һазырладыгы төвсијәләрин, тә’лиматларын, диқәр методики материалларын тәблиғи вә тәтбиғи үчүн кениш имканлар әлдә едилди.

Халг Маариф Комиссарлығынын нәздиндә фәалијјәт кәстәрән китабханашүнаслыг кабинәсинин ән мұһүм тәдбирләриндән бири 1939-чу ил мај ајынын 10-да кечирилән китабхана ишчиләринин Үмумбакы мұшавирәси олду. Мұшавирәдә 500-дән артыг китабхана ишчиси, о чүмләдән Азәрбајчан К(б)П Бакы Комитәсинин, Халг Маариф Комиссарлығынын, диқәр комиссарлыгларын, еләчә дә Бакы шәһәриубу рајон партија вә совет тәшкилатларынын мәс’ул ишчиләри иштирак едирдиләр. 17 Мұшавирәдә әсасән партијанын XVIII гурултајынын гәрарлары вә китабханаларын вәзифәләриндән данышылды, китабхана ишинә методики рәһбәрлијин тәкмилләшдирилмәси, китабханачыларын нәзәри вә сијаси һазырлығынын артырылмасы мәсәләләринә кениш јер верилди вә бу саһәдә әмәли тәдбирләр нәзәрдә тутулду.

1940-чы илдә китабханашүнаслыг кабинәси Азәрбајчан ССР Халг Маариф Комиссарлығы нәздиндә сијаси-маариф ишләри идарәсинин нәздиндә фәалијјәт кәстәрмәјә башлады.

Гејд етмәлијик ки, истәр Үмуми Китабхананын нәздиндә, истәрсә дә ХМК нәздиндә фәалијјәт кәстәрдији мүддәтдә кабинә илк елми-методики мәркәз кими хејли иш көрмүш, китабханашүнаслыгын елми әсасларынын формалашмасында, китабхана-

чытыг иши сәһәсиндә һүгути-норматив характерли сәнәдләрин һазырланмасында, габагчыл китабханаларын фәалијјәтинин үмүмиләшдирилмәсиндә вә китабхана ишләринин нәзәри вә пешә биликләринин артырылмасында әһәмијјәтли рол оојнамышдыр. 20-чи илләрин сону вә 30-чу илләрин әввәлләриндә Азәрбајҗанда елми-техники китабхана шәбәкәси сүр'әтлә кенишләнирди. Артыг 1934-чү илдә республикамызда 57.026 нүсхә китаб фондуна малик олан 51 техники китабхана вар иди. Бу китабханалардан 43-ү Бақыда, галанлары исә Азәрбајҗанын рајонларында јертәширди. Техники китабханалар бу дөврдә ајры-ајры мүәссисәләрдә, мә'дәнләрдә, фабрик вә заводларда 34 сәјјар мәнтәгә јаратмышды.¹⁸

Шүбһәсиз ки, бу дөврдә республикада инкишаф едән техники китабханалар шәбәкәсинин әсасыны нефт сәнајеси китабханалары тәшкил едирди. 1932-чи ил феврал ајында "Азәрнефт" бирлијинин нәздиндә "Истәһсалат-техники тәблиғат идарәси" јарадылыр вә бу идарәнин тәркибинә техника еви илә јанашы мәркәзи техники китабхана дахил едилир. Бу китабхананын әсасы 1923-чү илдә Азәрнефтин мәркәзи идарәсинин "Нефтчиләр" клубу јанында гојулмушду. Илк дөврләрдә китабхана аңчаг клубун үзләринә хидмәт едирди вә чәми 300 нәфәр охучусу варды. 1930-чу илдә "Нефтчиләр" клубунун фәалијјәти дајандырылдыгдан сонра бу китабхана јенидән "Азәрнефт"ин сәрәнчәмына верилир вә бу илләрдә о, Мәркәзи Техники Китабхана адландырылыр. 1930-чу илдә китабхананын артыг 12 ишчиси вар иди.¹⁹

Гејд етмәк лазымдыр ки, 30-чу илләрдә республикамызда елми—техники китабханалар шәбәкәсинин сүр'әтли инкишафы вә еләчә дә "Азәрнефт" бирлији нәздиндә о дөврүн ән ири китабханасы - Мәркәзи Техники Китабханасынын формалашмасы республикада билаваситә елми-техники китабханалара методики рәһбәрлик едән јени мәркәзин мејдана кәлмәси илә әлверишли шәраит јаратмышды.

30-чу илләрдә Азәрбајҗанда елми-техники китабхана шәбәкәси халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф сәһәләриндә чалышан ишчиләрә китабхана-библиографија хидмәти көстәрирди. О, инкишаф едиб кенишләндикчә өзүнәмәхсус спесифик иш үсуллары формалашмаға башлады. Бу өзүнәмәхсуслуг шәбәкәнин рәнкарәнклијиндә, фондун формалашмасы хүсусијјәтләриндә вә фәрди хидмәт ишинин кенишләндирилмәсиндә өзүнү бүрүзә верир-

ди. Белә ки, елми-тәдигат институтларынын, лајиһә вә конструктор тәшкилатларынын, завод, фабрик, нефтчыхарма идарәләринин, сәнаје комбинатларынын, тикинти тәшкилатларынын, депо вә дәмир јолу идарәләринин нәздиндә мүәссисә китабханалары бу шә'бә дахилиндә јарадылыр вә фәалијјәт көстәрирди.

Мәһз бу сәбәбләрдән 30-чу илләрдә Азәрбајҗанда елми-техники китабханалар шәбәкәсинә методики мәркәз функцијасыны һәјата кечирән јени китабхана-библиографија мәркәзи формалашмаға башлады ки, бу да "Азәрнефт" бирлијинин Мәркәзи Техники Китабханасы иди.

Мәркәзи Техники Китабхана формал олараг нефт сәнајеси ишчиләринин мәркәзи китабханасы адландырылмасына бахмајараг, онун методики фәалијјәти илдән-илә кенишләнмишди вә диқәр сәнаје сәһәләринин китабханаларыны да өзүндә бирләшдирирди. 1935-чи илдән јени штатларын, хүсусилә 2 (ики) методист вә 2 (ики) тә'лиматчы штатынын верилмәси китабхананын фәалијјәтиндә тәшкилати-методики ишин чаңланмасына сәбәб олду.²⁰

1936-1940-чы илләрдә Мәркәзи Техники Китабхана өз методики фәалијјәтини биринчи нөвбәдә истәһсалат коллективләриндә охучуларә хидмәт едән китабханаларын ишинин јахшылашдырылмасына јөнәлдилтмишди. Бу бахымдан Мәркәзи Китабханада һазырланан вә техники китабханалара көндәрилән тә'лимат-методики мәктублар вә материаллар әсасән сәнаје мүәссисәләри китабханаларында јени техниканын вә габагчыл технолокијанын тәтбигинә даир төвсијәләрдән ибарәт олурду.

1936-1940-чы илләрдә Мәркәзи Техники Китабхана төрәфиндән јерләрә 14 методики төвсијә, 10 тә'лимат, 4 учот-һесабат формасы, 86 габагчыл техникаја даир әдәбијјат сијаһысы көндәрилмишди.²¹

30-чу илләрдә сәнаје мүәссисәләри арасында социализм јарышынын тәшкили чох кениш вүс'әт алмышды. Мүәссисәләрәрасы социализм јарышларында китабханалар да фәал иштирак едирди. Сәнаје мүәссисәләри китабханалары арасында јарышын мүтәшәккил апарылмасы үчүн Мәркәзи Техники Китабхана 1936-чы илдә 2 иллик хүсуси програм вә јарышын шәртләрини һазырламышдыр ки, орада техники китабханаларын бүтүн иш сәһәләри вә фәалијјәти өз әксини тапмышдыр.

Програма китабханаларарасы јарышын әсас шәртләри, оху-

чулара китаб верилишинин артырылмасы, јени фәһлә охучу группларынын китабханалара чәлб едилмәси, нефт мәдәнләриндә сәјјар фондларын вә китаб верилиши мәнтәгәләринин тәшкили вә с. мәсәләләр дахил едилмишдир. Јарышын мүтәшәккиллији илә әлагәдар Мәркәзи Техники Китабхана ичласлар чәгырыр, китабханачылары кечмиш Иттифаг техники китабханаларынын фәалијјәтини әкс етдирән јени материалларла таныш едир, онлар үчүн ичмаллар кечирир, әдәбијјат сәркиләри вә ди-кәр нүмунәләрлә таныш едирдиләр.

30-чу илләрин 2-чи јарысында техники китабханалара методики рәһбәрлик системи илә һәмкарлар Иттифаглары китабханаларына методики рәһбәрлик системләри арасында гаршылыгы әлагә јараныр вә бу иш 1941-чи ил Бөјүк Вәтән мүһарибәсинә гәдәр олдуғча сәмәрәли сурәтдә һәјата кечирилир. Техники вә һәмкарлар Иттифаглары китабханаларына методики рәһбәрлик системинин әлагәләндирилмәси әсасән ашағыдакы истигамәтләрдә һәјата кечирилирди:

Белә ки, АҢИШ-ин нәздиндәки китабхана ишинә даир методики бүро вә Мәркәзи Техники Китабхана ајры-ајры истеһсалат коллективләринә китабхана хидмәтинин ваһид планыны тәртиб едир, биркә китабхана шуралары тәшкил едир, охучулар гаршысында биркә һесабатлар тәшкил едирдиләр. Китабханаларда һәмчинин бир сыра күтләви тәдбирләр гаршылыгы әлагәләндирмә јолу илә һәјата кечирилирди.

Китабхана китабыны истеһсалат саһәләринә, билаваситә фәһләләрә, мүһәндис-техники ишчиләрә јахынлашдырмаг мәгсәдилә һәмкарлар Иттифагы китабханалары техники китабханаларла бирликдә сәхләрдә, лабораторияларда, шәбә вә бүроларда филиаллар вә китаб верилиши мәнтәгәләриндә ишин тәшкилинә даир төвсијә вә көстәришләрин тәртиби вә һазырланмасына кениш јер верилирди.

30-чу илләрин сонунда республикада тәһсил очаглары китабхана шәбәкәсинин инкишафы, сәһијјә вә тибб саһәләринә хидмәт едән китабханаларын артмасы бу саһәләрдә методики мәркәзләрин јаранмасы вә инкишафы үчүн әлверишли шәраит јардырды. Белә ки, 1940-чы илдә Дөвләт Республика Елми Тибб Китабханасынын тәшкили.²² Азәрбајчанда тибб китабханалары шәбәкәсинә методики рәһбәрлик системинин формалашмасынын бапланғычы олду.

Һәмин дөврдә фәалијјәт көстәрән Азәрбајчан Дөвләт Университетинин әсаслы китабханасы, ССРИ ЕА Азәрбајчан фи-

лиалынын мәркәзи китабханасы да мүәјјән гәдәр өзләринин методики фәалијјәтләрини чанландырмаг тәшәббүсү көстәрирдиләр. Белә ки, АДУ-нун Елми Китабханасы али мәктәб китабханаларынын ишчиләри үчүн вахташыры ихтисасартырма курслары, семинарлар, һәр дәрә илинин јекунлары илә әлагәдар китабханаларын фәалијјәтини тәһлил едән мүшавирәләр тәшкил едирди. Бу истигамәтдә мүәјјән ишләр ССРИ ЕА Азәрбајчан филиалы мәркәзи китабханасы тәрәфиндән дә көрүлүрдү. Лакин 30-чу илләрдә Азәрбајчанда ајры-ајры китабхана шәбәкәләри дахилиндә методики мәркәзләр системи формалашдырмаг үчүн лазыми тәшкиләти ишләр апарылмырды вә нәтичәдә республикада китабхана ишинә даир саһәви методики мәркәзләрин формалашмасы зәиф иди. Бу да өз нөвбәсиндә әһалијә вә хүсусән халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә чалышан мүтәхәссисләрә китабхана хидмәтинә мәнфи тәсирини көстәрирди.

30-чу илләрин сонунда китабханалара методики рәһбәрлик ишинин мүһүм тәркиб һиссәси олан методики вәсаитләрин һазырланмасы саһәсиндә бир сыра ирәлиләјишләр нәзәрә чарпырды. Белә ки, јалныз 1938-1940-чы илләрдә Халг Маариф Комиссарлығынын Китабханашүнаслыг кабинәси тәрәфиндән 42 мин нүсхә илә “Онлуг классификасија”²³, “Формулјарларын долдурулмасына даир инструксија”²⁴, “Ушаг вә мәктәб китабханалары үчүн онлуг классификасијанын ғысалдылмыш чәдвәли”²⁵, еләчә дә бир чох јаддашлар, мүлаһизәли каталоглар, бүллетенләр вә с. вәсаитләр һазырланмыш вә нәшр олунашдыр. 1941-чи илдә башланан мүһарибә бүтүн саһәләрдә олдуғу кими әһалијә китабхана хидмәти саһәсиндә дә јени вәзифәләри мүәјјәнләшдирди.

1941-чи илин сентјабр ајындан башлајараг Азәрбајчан ССР Халг Маариф Комиссарлығынын сијаси маариф ишләри идарәси бүтүн республикада китабханаларда рәһбәрлик ишини өз үзәринә көтүрмәклә бу ишә билаваситә рәһбәрлик етмәјә башлады. Бу мәгсәдлә 1941-чи илин октјабр-декабр ајларында методкабинә мүһарибә шәраитинин вәзифәләри илә әлагәдар ири шәһәрләрдә, рајон мәркәзләриндә китабхана ишчиләринин семинар мүшавирәләрини тәшкил етдиләр. 1941-чи илин сон үч ајы әрзиндә Бакы вә диқәр шәһәр вә рајонларда китабхана ишчиләринин 14 семинар мүшавирәси кечирилмишдир.²⁶

Бу мүшавирәләр Бакы, Кировабад (Көнчә), Губа, Нахчыван,

Степанакерт (Ханкәнди), Салјан, Нуха (Шәки), Хачмаз вә ди-кәр шәһәр вә районларда кечирилмишди. Методики мүшавирә-ләрдә китабханаларын гаршысында дуран вәзифәләр изаһ едил-мәклә көрүлөчәк ишләр һаггында конкрет көстәришләр вери-лир, китабхана ишинин јени шәраитлә әлагәдар вәзифәләри мү-әјјәнләшдирилирди. Мүшавирәләрдә китабхана шәбәкәсинин сабит сахланылмасы, мүһарибә илә әлагәдар китабханаларын бағланмасы һалларынын гаршысынын алынмасы мәсәләләринә дә чидди дигтәт јетирилирди.

Мүһарибәнин илк дөврүндә китабханалара рәһбәрлик едән методики органлар вә хүсусән Халг Маариф Кмиссарлығынын сијаси-маариф ишләри идарәси китабханалары илк нөвбәдә ашағьдакы вәзифәләрин јеринә јетирилмәсинә истигамәтләнди-рирди:

1. Зәһмәткешләрә вәтәнпәрвәрлик һиссләрини ашыламаг, халгымызын гәһрәман кечмишинә, ордунун һәрби мүвәффәғиј-јәтләринә, чәһһәдә вә архада көстәрилән гәһрәманлыглара да-ир әдәбијјат тәблиғ етмәк;

2. Әһалијә һәрби биликләрә јијәләнмәкдә көмәк етмәк вә һәрби мүдафиә әдәбијјатыны кениш сурәтдә јаймаг;

3. Халг тәсәррүфатынын, мүдафиә сәнајесинин инкишаф ет-дирилмәсинә, әһалијә јени ислаһат ихтисасларынын өјрәдилмә-синдә һәртәрәфли көмәк етмәк.

Гејд етмәк лазымдыр ки, Халг Маариф Комиссарлығынын методкабинәси китабханалар гаршысында јалныз вәзифәләри мүәјјәнләшдирирди, ејни заманда онларын һәјата кечирилмәси үчүн китабханалара конкрет тәшкилати-методики көмәклик дә көстәрирди. Бу мәгсәдлә методкабинәнин әмәкдашлары тез-тез китабханалара кедир, китабхана ишчиләри вә охучуларла кө-рүшләр кечирир, әмәли көмәклик көстәрирди.

Мүһарибәнин илк дөврләриндә ХМК-нын методкабинәсинин һәјата кечирдији ән мүһүм тәдбирләрдән бири китабханаларда охучулар үчүн тәшкил едилән мүһазирәләр иди. Мүһазирәләрә илк нөвбәдә габагчылар мүәллимләр, тәблиғатчылар вә ди-кәр мү-тәхәссләр чәлб едилди. Мүһазирәләрин мөвзулары бир гајда олараг халгымызын гәһрәман кечмиши, Азәрбајчан кәнч-ләринин Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндә иштиракы, вәтәнпәрвәр-лик, чәһһә гәләбәләри вә б. мөвзуларә һәср едилди.

Методкабинәнин мүһарибә илләриндә һәјата кечирдији тәш-килати-методики тәдбирләрин ән бөјүк сәмәрәси ондан ибарәт олду ки, бу дөврдә, хүсусән мүһарибәнин илк илләриндә респуб-

ликада китабханаларын бағланмасы просесинин гаршысы алын-ды вә артыг 1943-чү илин икинчи јарысында китабхана шәбәкә-ләринин бәрпасына башланылды.

Сонралар күтләви китабханаларын фондларынын јени әдә-бијјатларла тәкмилләшдирилмәсиндә, Бақы госпиталларында китабханаларын тәблиғат-тәшвиғат вә мәдәни-күтләви фәалиј-јәтинин тәшкилиндә методкабинәнин тәшкилатчылыг фәалијјә-ти даһа кениш олмушдур. Гејд етмәк лазымдыр ки, мүһарибә ил-ләриндә методики фәалијјәтин ән мүһүм хүсусијјәтләриндән бири дә бу ишә бир чох габагчылар китабханаларын вә китабха-на ишчиләринин чәлб олунмасындан ибарәт олмушдур. Белә ки, 1943-1945-чи илләрдә бүтүн Бақы шәһәринин ири китабханала-ры район вә кәнд китабханаларыны һамилијә көтүрмүшдүләр вә онлара мүмкүн гәдәр тәшкилати-методики көмәклик көстәрир-диләр. Мәсәлән, Бақы Мәркәзи Шәһәр Китабханасы (кечмиш В.И.Ленин адына китабхана), М.Ә.Сабир адына китабхана, Лу-начарски адына китабхана вә б. шәһәр китабханалары Кирова-бад (Кәнчә), Исмајлылы, Газах, Шамхор, Әли Бајрамлы, Саби-рабад, Губа, Салјан район китабханаларыны һамилијә көтүрмүш-дүләр. М.Әзизбәјов адына китабхана Бақынын әтраф районлары-нын китабханаларына методики јардым көстәрирди.27

Бу иш өзүнү илк нөвбәдә район китабханалары үчүн мүһари-бә мөвзулары илә әлагәдар төвсијә сијаһыларынын тәртибиндә мүһаризә мөвзуларынын мүәјјәнләшдирилмәсиндә, һәрби би-ликләрин тәблиғиндә, һәрби мөвзуларла әлагәдар әдәбијјатын комплексләшдирилмәсиндә, һәрби вәтәнпәрвәрлик мөвзулары-на һәср едилмиш мәдәни-күтләви тәдбирләрин тәшкилинә даир методики төвсијәләрин һазырланыб јерләрә көндәрилмәсиндә өзүнү бүрүзә верирди.

Мүһарибә әлилләриндә республиканын ди-кәр ири китабха-налары, хүсусән М.Ф.Ахундов адына Дөвләт Китабханасы вә Губкин адына һәмкарлар Иттифагы Мәркәзи Китабханасы да методики фәалијјәтини билаваситә мүһарибә мөвзуларына ујгун истигамәтдә һәјата кечирди. Белә ки, јалныз 1943-чү илдә Дөвләт Китабханасы район китабханалары үчүн Вәтән мүһари-бәси мөвзусунда 33 төвсијә сијаһысы тәртиб етмишди.28

Китабхана әдәбијјат тәблиғини, хүсусилә дә һәрби мүдафиә, техника вә һәрби иш вә с. мөвзуларда китаб тәчблиғини кениш-ләндирмәк мәгсәдилә 1943-чү илдән башлајараг китабхана иш-чиләри үчүн ајда бир дөфә јени әдәбијјата бахыш кечирди.

12. Хеләфов А.А. Азәрбајҗанда китабхана ишинин тарихи. -Б.: Азәрнәшр, 1974. -С. 72.
13. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Китабханасынын архиви. Ф.1. Иш 5 а, В. 197-198
14. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Республика Дөвләт Китабханасынын архиви. Ф.1. Иш 5 а, В. 197-198.
15. Хеләфов А.А. Азәрбајҗанда китабхана ишинин тарихи. -Б.: Азәрнәшр, 1974. -С7 73-74.
16. Јенә орда. -С. 74.
17. Коммунист. -1939. - 12 мај.
18. Хеләфов А.А. Азәрбајҗанда китабхана ишинин тарихи. -Б., 1974. -С. 77.
19. Јенә орада. -С. 78.
20. АРМДА. Ф. 1637, оп. 4, св. 337, С. 254-255.
21. Республика Елми-Техники Китабханасынын архиви. 1935-1940-чы ил һесабатлары. С.37.
22. Исмаилов Н.И. Развитие, современное состояние и пути совершенствования региональных библиотечно-библиографических ресурсов по медицине: /Автореферат/. -Б., 1987. -С. 10.
23. Рзагулузаде М.Б. Онлуг классификасија /кичик китабханалар үчүн/. - Б., 1938. -12с.
24. Формуларларын долдурулмасына даир инструксија. -Б., 1938. - 13 с.
25. Ушаг вә мөктәб китабханалары үчүн онлуг классификасијанын һисалдымыш чәдвәли /Троповски Л.Н. үзрә/. - Б., ХМК, 1940. -15с.
26. Коммунист. -1941. -24 декабр.
27. Бақы Мәркәзи шәһәр китабханасынын архиви. Ф.1.С.1. Иш 30, в. 29.
28. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Китабханасынын архиви. Ф.1. Иш. 24, в. 5.
29. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Китабханасынын архиви. Ф.1,Иш. 24, в. 5.
30. Гулијев Т. Азәрбајҗанда китабхана иши. - Б., 1986.-С.44.
31. Хеләфов А. Азәрбајҗанда китабхана ишинин тарихи. - Б., 1974. -С. 116-117.
32. Бакинский рабочий. - 1944. - 8 октјабр.

Муртуз БАҒЫРОВ
баи муәллим

УШАГ ВӘ КӘНЧЛӘРӘ КИТАБХАНА ХИДМӘТИНИН ТӘШКИЛИНДӘ ДӘРНӘКЛӘРИН ВӘ МАРАГ КЛУБЛАРЫНЫН ӘҒӘМИЈҖӘТИ

Өлкәмиздә кениш китабхана вә шәбәкә системләри фәалијәт кәстәрир. Тарихән бу китабханалар социал институт функцијасыны јеринә јетирмишдир. Китабханаларын башлыда вәзифәләриндән бири чәмијјәтин социал-сијаси вә мә'нәви-әхлаги тәләбләринә ујғун олараг тәрбијә, тәһсил, мүталиәт процессләрини сәмәрәли шәкилдә һәјатә кечирмәкдән ибарәтдир. Мүхтәлиф типли вә нөвлү китабханаларын гаршысында ајры-ајры функција гојулса да, онлар ишләрини заманын, дөврүн вә өлкәнин ичтимаи-мәдәни тәләбләринә ујғун шәкилдә гурурлар. Мүс-тәгил, суверен өлкәмизин китабхана гуручулуғунда бу иш һәләлик аһәнкдар олмаса да, бу сәһәдә бир сыра ишләр көрүлмүш вә көрүлмәкдәдир. Инди башлыча вәзифә, идарә мәнсубијјәтләриндән, охучу тәјинатындан асылы олмајараг өлкәдә китабхана ишини јени тәләбләр әсасында гурмағдадыр. Азәрбајҗанда бунун ичтимаи, игтисади, социал-сијаси истигамәтләри мөвуддур.

Өлкә президенти Һ.Әлијев демишдир: "Азәрбајҗанда плуралист чәмијјәт јаранмышдыр. Мәтбуат, сөз, фикир азадлығы таммилә тәмин олунмушдур."¹ Бурада башлыча бир чәһәтә диггәт јетирәк. Азәрбајҗанда сензуранын ләғв едилмәси бүтүн информасија органлары илә јанашы, китабханаларын да ишиндә, хүсусилә китабхана фондларынын комплекләшдирилмәсиндә вә охучуларын мүталиәт проблемләринин һәли едилмәсиндә бир чох чидди сәдләри арадан галдырымыш, китабхана ишинин да-

на да демократикләшдирилмәси үчүн реал ичтимаи шәраит вә һүгүги тәминат јаратмышдыр.

Артыг бир әсрә јахындыр ки, Азәрбајчанын мүхтәлиф китабханаларында ушаг вә кәнчләрин марагларындан ирәли кәлән зәрури дәрнәкләр тәшкил едилмишдир. Бу дәрнәкләрин һәр бири кәнч нәслин тәлим, тәрбијә вә тәһсилдә, һәјатда фәал мөвгә тутмасында, пешә вә јарадычылыг имканынын артырылмасында мүстәсна тәсиредичи амилә чеврилмишдир. Әсримизин икинчи јарысында китабханаларымызда ушаг вә кәнч охучуларын даһа кениш групларыны әһатә едән мүхтәлиф дәрнәкләрин, университетләрин, ојунларын, музејләрин, мараг клубларынын тәшкилинә хүсуси дигтәт јетрилмишдир. Бу дөврдә ејни заманда јени типли хидмәт саһәләри- китабхана-клублар тәшкил едилер вә фәалијјәт кәстәрир.

Өлкәмиздә ушаг вә кәнчләрә гајғы һәмишә дөвләтин әһатәсиндә олмушдур. Игтисади вә социал чәтинликләрә бахмајараг онларын тәһсил, тәрбијә вә китабхана хидмәти мөсәләләри өн планда дурмагдадыр. Дөвләт структурлары илә јанашы сон 10 илдә јарадылмыш чохлу ушаг вә кәнчләр тәшкилатлары, чәмијјәтләри, бирликләри вә с. фәалијјәт кәстәрир ки, бунларын һамысы бир мәгамда бирләшир: Азәрбајчанын ушаг вә кәнчләринә игтисади вә социал гајғы кәстәрилсин, онлар тарихи-милли вә үмумбәшәри дәјәрләр әсасында формалашыб јетишсинләр, кәләчәјин сағлам вә мүбариз вәтандашларына чеврилсинләр.

Бунун әһәмијјәтини 3 истигамәтдә ајдынлашдырмаг олар: Биринчиси, мүхтәлиф мәгсәдләр үчүн китабханаларда тәшкил едилән дәрнәкләр, университетләр, ојунлар, музејләр, мараг клублары вә диқәрләри ушаг вә кәнчләрин китабханаја ахыныны мөһкәмләндирир, онлар үчүн ичтимаи-мәдәни шәраит јарадыр, охучуларын динамик мүталиәси үчүн зәмин һазырлајыр. Китабханаларда охучуларын сајынын артмасына вә китаб веришинин чохалмасына мүсбәт тәсир кәстәрир.

Икинчиси, ушаг вә кәнч охучуларын бир шәхсијјәт кими јеткинләшмәсинә көмәк едир, онларын тәшәббүскарлыгларыны вә шәхси јарадычылыг дүшүнчәләрини мөһкәмләндирир, мараг даирәсини кенишләндирир. Ушаг вә кәнч охучуларын мүтәрәгги идеја вә бахышларынын формалашмасы үчүн елми, социал вә мәдәни шәраити тәмин едимр.

Үчүнчүсү, дәрнәкләри, университетләрин, ојунларын, музејләрин, мараг клубларынын вә с. китабханаларда фәалијјәт кәстәрмәси о гәдәр дә асан иш дејилдир. Илк нөвбәдә китабхана-

ларын мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәси вә онлан дүзкүн истифадә едилмәси лазым кәлир. Тәбии ки, китабхана фондунун вә сораг-мәлумат апаратынын зәнкинлији өн планда дурмалыдыр.

Китабхана ишиндә марағын идеја-ичтимаи, социал-мәнәви әһәмијјәтини дәрк етмәдән мараг клубларынын китабхананын вә охучуларын һәјатында ролуну ајдынлашдыра билмәрик. Дәрликдә охучу марағы белә сәчијјәләндирилир: “Охучу марағы-мәнәви тәләбата мүәјјән өлчүдә охучу психолокијасынын хүсусијјәтләринә мүвафиг олан, ондан өтрү чәлбедичи вә емоционал мәна кәсб едән чап әсәрләринә (әдәбијјата, сәнәдә) ичтимаи субъектин (шәхсин, групун, чәмијјәтин) мүнасибәтидир.”² Кәстәрмәк лазымдыр ки, мараглар ајры-ајрылыгта шәхсләрә, субъектләрә мөхсус олса да, бурада ичтимаи мәна, ичтимаи реаллыг үстүнлүк тәшкил едир. Ајры-ајры шәхсләрин мараг дүнјасы һәр һансы бир мөвзу илә, объектлә бағлы бирләшир ки, бунлар да мараг клубларында өјрәнилер, онларын сирри вә мөзмуну ачылыр, охучулар тәрәфиндән даһа дәрин дәрк едилер. Бүтүн бу амилләр китабхана ишчиләринин мәс’улијјәтинин артмасына, һазырлыг сәвијјәсинин јүксәлдилмәсинә, охучулар үчүн даһа јахшы шәраитин јарадылмасына сәбәб олса да башлыча чәһәт әдәбијјатын охучулар арасында тәблиғинә, дөврүн тәләби илә бағлы китабханаларда ичтимаи-сијаси һадисәләрин изаһына вә јајылмасына јөнәлдилер. Бир нечә мисала нәзәр јетирәк:

1925-чи илләрдә Салјан рајонунун индики С.Вурғун адына Халлы гәсәбә китабханасында бәдии әдәбијјатын идеја-мөзмунун ачылмасына вә тәблиғинә јөнәлдилмиш дәрнәјин,³ Бақы шәһәриндәки Мәшәди Әзизбәјов адына китабханада јарадылмыш вә гадынлар арасында савадсызлыгын ләғв едилмәси, китабын әһали арасында кениш тәблиғини тәмин едән “Охујан гызлар” дәрнәјинин тарихи фәалијјәти бу күн дә өз ичтимаи вә мәнәви әһәмијјәтини итирмәмишдир.⁴ Јүз илдән чох тарихи олан Бақы Шәһәр Мәркәзи Китабханасында, 80 или тамам олан М.Ә.Сабир адлына Бақы Мәркәзи Шәһәр Китабханасында вә башга китабханаларда тәшкил едилмиш әдәбијјат, поезија вә диқәр дәрнәкләрин фәалијјәтиндә дигтәти чәлб едән кәһәт будур ки, бу китабханалар көркәмли шәхсијјәтләрин (Һөјдәр Һүсәјновун, С.Вурғунун, М.Һүсәјнин, М.Арифин, Сәмәдага Ағамалыоглунун, Мустафа Гулијевин вә б.) мүталиә вә чыхыш јерләри олмушдур. Һүсәјн Тағыјев гејд едир ки, М.Ә.Сабир адына Ба-

кы Мәркәзи Шәһәр Китабханасы... Азәрбајчан зијалыларынын ән севимли јери олмушдур. Вахты илә бөјүк драматург вә јазычы Әбдүррәһим бәј һагвердијев, Һүсејн Чавид, Абдулла Шаиг, шаирләрдән С.Рүстәмөв, М.Раһим вә башгалары китабхана шурасында, әдәбијат дәрнәјиндә фәал сурәтдә иштирак етмишләр. Буна бәнзәр фактлары онларча китабханын фәалијјәтиндә көрмәк чәтин дејилдир.

60-70-чи илләрдә өлкәдә ушаг вә кәнчләрә китабхана хидмәтини даһа да јахшылашдырмаг мәгсәдилә 2 республика әһәмијјәтли китабхана-1965-чи илдә Ф.Көчәрли адына Азәрбајчан Дөвләт Ушаг Китабханасы вә 1976-чы илдә исә Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасы тәшкил едилмишдир. Бу китабханаларда ушаг вә кәнчләрин даһа кениш даирәсини әһатә едән ојунлар, дәрнәкләр, музејләр вә мараг клубларынын тәшкили вә онларын кениш фәалијјәтинә даһа чох әһәмијјәт верилмишдир.

Мараглы һалдыр ки, өлкәнин ушаг китабханаларында тәшкил едилмиш мүхтәлиф дәрнәкләрин тәшкили вә фәалијјәти һаггында 2 китабча чап едилмишдир. Ушаг китабханаларында јарадылмыш "Китаб достлары", "Инчәсәнәти севәнләр", "Поезија", "Фантастик әләмлә таныш олаг", "Техниканы өјрән", "Радио һәвәскарлары", "Бачарыплы әлләр", "Кәнч тәбиәтчиләр" вә башга дәрнәкләр ушагларын еләмә, техникаја, әдәбијјата, инчәсәнәтә, әмәјә мејлини артырыр, онларда нәчиблик, хејирхаһлыг вә диқәр кејфијјәтләр формалашдырыр, еләми вә јарадычылыг тәфәккүрүнүн инкишафына, әмәк вә мүталиә вәрдишләринин јаранмасына вә формалашмасына мүсбәт тә'сир көстәрир.

1988-1990-чы илләр арасында Ф.Көчәрли адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасында "Фидан", "Балача мүхбир", "Кәнч мүхбир" клублары фәалијјәт көстәрмишдир. "Балача мүхбир" ин 8 нәфәр, "Кәнч мүхбир" ин 21 нәфәр үзвү олмушдур. "Фидан" поезија клубуна вә "Кәнч мүхбир" клубуна исте'дадлы шаир, публисист, БДУ-нун китабханашүнаслыг кафедрасынын индики баш мүәллими Кнјаз Аслан, диқәринә исә БДУ-нун журналистика факултәсинин тәләбәләри рәһбәрлик етмишләр. Клубларда башлыча мәгсәд 4-8-чи синиф шакирдләринә журналист пешәсини севдирмәк, бу пешәнин актуаллығыны, инчәлик вә сирләрини ашыламагдан ибарәт иди. Тәәссүф ки, мүәјјән сәбәбләр үзүндән бу иш сонракы илләрдә давам етдирилмәмишдир.

Даһа мараглы бир факт. Азәрбајчан Дөвләт Китабханасында 1990-чы ил октябрын 2-дә "Көрпәм" експериментал ушаг театр

студијасы јарадылмыш, әсаснамәси тәсдиг едилмишдир.⁷ Театр студијасында ушаглар һәм тамаша һазырлајыр, һәм дә театр сәнәтинин әсасларына јијәләнир, сәһнә данышығыны, актјор пешәсини, рәгс пластикасыны өјрәнир, ссенари јазмаг габилијјәтини инкишаф етдирирләр. Белә студијаларын китабханаларда јардылмасы бир чох чәһәтдән мараг доғурур: Илк нөвбәдә әдәбијјатдан сәмәрәли шәкилдә истифадә едилмәклә ушагларын јарадычылыг имканлары кенишләндирилир; икинчиси, бөјүк театр кичик сәһнәдән уғурлу аддымлар атылыр; үчүнчүсү, кениш ичтимаијјәтә китабхананын аз танынмыш јарадычылыг сәһәси нумајиш етдирилир; дөрдүнчүсү вә башлычасы исә бу чәтин вә көркин јарадычылыг тәләб едән сәһәнин инчәликләринә јијәләнмәк үчүн ушагларын китаба марағы артыр. Бурада һәр шеј шуурлу мүталиә јолу илә һәлл едилир. Китабхананын һесабатларындан ајдын олур ки, "Көрпәм" експериментал ушаг театр студијасы мараглы тамашаларла чәбһә бөлкәләриндә, мәктәбләрдә вә мәдәнијјәт евләриндә чыхыш етмиш, һамынын рәгбәтини газанмышдыр.

Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасы јарандығы илк илләрдән башлајараг һәм музеј, һәм дә 3 мараг клубу тәшкил етмишдир. Мүхтәлиф експонатларла зәнкин олан музејдә ишин мәзмуну вә характери кәнчләрин мүталиә, тә'лим вә тәрбијәсинә, шәхсијјәт кими формалашмасына јөнәддилмишдир. "Бурада кечирилән мәдәни күтләви тәдбирләр һәмишә марагла гаршыланыр."⁸

Китабханада тәшкил едилән мараг клубларында 150-300 нәфәр, бә'зи һалларда исә даһа чох јенијетмә вә кәнч иштирак едир. Әлбәттә, белә бир фәалијјәт китабхананын дахилинә сығмадығына көрә ону анчаг тәдрис мүәссисәләриндә апармаг мүмкүндүр. Бир-бириндән тамамилә фәргләнән, лакин кәнчләрин тәһсил, тәрбијә, мүталиә вә фәаллығыны тә'мин едән бу мәрам Бақы шәһәри 1 сәјлы физика-ријазијјат тәмајүллү литсејдәки "Кәнч вәтәнпәрвәрләр клубу"; М.Ә.Сабир адына Педагожи Мәктәбдәки "Пакизә" гызлар клубу вә 1 сәјлы Бақы База Тибб Мәктәбиндәки "Севинч" гызлар клубунда һәјата кечирилир. Һәр бир клубда илдә 6-8 мәшғәлә кечирилир. Китабхана һәр бир клубун характеринә, орада кечирилән тәдбирләрин мәзмунуна ујғун олараг чыхыш едәнләри, мараг көстәрәнләри әдәбијјәтлә тә'мин едир. Үмумијјәтлә, клубларла бағлы китабханада зәнкин материаллар вардыр вә онлар кениш тәдгигатын мөвзу-

су ола билэр. Мәгаләдә бир нечә мисалла өз фикрими тамалаја биләрәм: “Кәнч вәтәмпәрвәрләр клубу”нда “Вәтән чағыранда” (30.X.1993), “Н.Кәнчәви ярадычылыгында вәтәмпәрвәрлик мотивләри” (22.IV.1994), “Тарихин ганлы јаддашы (Хочалы фатихәси)”, “Демократија јолу, азадлыг јолу”(27.V.95), “Шәһидлик зирвәсинә учаланлар (17.I.96)”, “Севинч” гызлар клубунда “Баһарым, күлүм мәним”(8.III.93), “Ше’р мәним һәјатымдыр”(28.IV.95), “Пакизә” гызлар клубунда, “Сабир дүнјасы, һәгигәт дүнјасы” (19.III.93), “Гызлар вә мә’нәви паклыг”(6.V.96), “Азәрбајчанын гәһраман гызлары” (9.IX.96), “Гызлар, сиз нә һагда дүшүнүрсүнүз” (17.X.96) вә с. кәстәрмәк олар.”

Јүз илә јахын тарихи олан, 1991-чи илдән Азәрбајчан ушагларынын севимли шаири Мирмеһди Сејидзадәнин адыны дашыјан Бақы Мәркәзи Шәһәр Ушаг китабханасында мүхтәлиф дәрнәкләр, ојун вә мараг клублары тәшкил едилмишдир. Сон вахтлар китабханада фәалијјәт кәстәрән “Мусиги”, “Јенијетмәләр вә ганун”, “Вәтәмпәрвәрләр”, “Лира вә кәзәллик аләминдә” клублары фәалијјәт кәстәрир. Тәкчә 1993-чү илдә “Лира” вә “Кәзәллик аләминдә” клублары кичик јашлы охучулар үчүн 9 мәшғәлә кечирмишдир. Бурада һәр һансы бир мәсәләнин һәллиндә сөзүн тә’сириндән вә мусигинин емоционаллыгындан баһарыгла истифадә едилмишдир.¹¹

Азәрбајчан Мәдәнијјәт Назирлијинин 5 октјабр 1985-чи ил тарихли гәрары илә јарадылмыш вә 1987-чи илдән сатирик шаиримиз М.Ә.Сабирин адыны дашыјан китабхана-клуб өлкәмиздә бу саһәдә илк мүәссисәләрдән биридир. Базар иғтисадийјаты шәраитиндә өзүнүн малијјә-кәлир мәнбәләрини ахтарыб тапмаға чалышан, ики мәдәнијјәт очағынын ишини јеринә јетирән китабхана-клубун 13 иллик фәалијјәти тәғдирәләјигдир.¹²

Китабханачы-журналист Телли Әлијева јазыр; “Республикамызда јарадылмыш илк китабхана-клубун чошшахәли фәалијјәти нәчиб бир мәгсәдә-билик мәнбәји, зәка чешмәси олан китабларын кениш тәблиғинә ихтисаслы көмәк кәстәрмәјә јөнәлмишдир.

Зөвглә тәртиб едилмиш, кениш вә ишығлы салонлар, мәшғ вә мәшғәлә отағлары, зәнкин китабханасы олан китабхана-клубун тәртиби үрәк ачан, көз охшајандыр. Әјанилик, јүксәк хидмәт мәдәнијјәти, сәлигә-саһман һәр аддымда һисс едилир. Або-немент шә’бәси јарашығлы сәрки салонуну хатырладыр.”¹³

Тәәсүфләр олсун ки, белә китабхана-клубун Сумгајыт вә

Кәнчә шәһәрләриндә ачылмасы һаггында сөз-сөһбәтә раст кәлсәк дә, онлар һаггында тутарлы мә’лумат әлдә етмәк чох чәтиндир. Белә мүәссисәләрин кенишләндирилмәсинә гајгы аз һисс олунур, һалбуки китабхана-клубларда ушаг вә кәнчләрлә иш апармаг даһа асандыр.

Үмумијјәтлә, бүтүн бу арашдырмалар нәтичәсиндә белә бир гәнаәтә кәлмәк мүмкүндүр ки, ушаг вә кәнчләрә китабхана хидмәтинин дүзкүн тәшкилиндә, китабханаларын фәалијјәтләринин јахшылашдырылмасында, китабханаларын иғтиман вә социал нүфузунун јүксәлдилмәсиндә мүтәрәғти иш үсулларынын, дәрнәкләрин, ојунларын, университетләрин, мараг клубларынын вә дикәрләринин фәалијјәтинин давам етдирилмәсинә вә тәшкилинә бөјүк еһтијаяч вардыр. Бу ишә мүтләг јени бахышла јанашмаг тәләб олунур. Бу күнкү реаллығларымыз да биздән буну тәләб едир.

ӘДӘБИЈАТ

1. Әлијев Һ.Ә. Азәрбајчан мүстәғил, демократик, һүғути дәвләт гуручулуғунун инамла давам етдирәрәк јени-јени наилијјәтләр газанагдыр. Азәрбајчан Республикасынын президенти һәјдәр Әлирза оғлу Әлијевин андичмә нитти. //Азәрбајчан.-1998.-19 декабр.
2. Робота с читателями: Учебник.-М.,1981.-С.10.
3. Рзајев С.С. Вурғун адына Халлы гәсәбә китабханасы: /иш тәчрүбәсиндән.Б.,1996.-37с.
4. Әфәндијев Ә. Мәшәди Әзизбәјов адына Бақы шәһәр китабханасынын иш тәчрүбәсиндән.-Б.,1961.-С.11
5. Тағыјев Һ. Азәрбајчанда китабханачылыг иши.-Бақы.-Азәрнәшр,1964.96-97с.
6. Абидов М. Ушаг китабханаларында дәрнәкләрин тәшкили вә иши: /Ушаг китабхана ишчисинә көмәк.-Б.,1972.-24с; Мәммәдов Ф. Ушаг китабханаларында бәдии әдәбијјатын тәблиғи үсуллары.-1967.
7. Ф.Б.Көчәрли адына Азәрбајчан Дәвләт Ушаг Китабханасынын 1990-1997-чи илләрә аид иллик һесабатлары.
8. Әдилхан Б. Белә бир музей вар /Азәрбајчан кәнчләри.-1979.-10 ијун./
9. Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасынын 1993-97-чи илләрә иллик һесабатлары.
10. М.Сејидзадә адына Бақы Мәркәзи Шәһәр Китабханасынын 1993-чү илә аид иллик һесабаты.-С.14
11. Јенә орада
12. М.Ә.Сабир адына китабхана-клубун 1993-97-чи илләр һесабатлары.
13. Әлијева Т.Нәчиб мәгсәд намино: /Республикада илк китабхана-клуб/ “Коммунист, 1987.-31 јанвар”

*Княз АСЛАН
баш муаллим*

ШӘХСИЈЈӘТИН ФОРМАЛАШМАСЫНДА НИЗАМИ КӘНЧӘВИ ИРСИННИН РОЛУ

Доғма Азәрбајчанымызын узун илләр боју һәсрәтиндә олдуғу, ганлы-гадалы мәрһумијјәтләрлә долу мүбаризәләр нәтичәсиндә говушдуғу милли мүстәгиллик шәраитиндә классик сөз усталарымызын бәнзәрсиз јарадычылығларынын һәртәрәфли арашдырылмасы вә доғру-дүзкүн тәблиғ едилмәси күнүмүзүн ән вачиб мәсәләләриндәндир. Инди елә бир имкан јаранмышдыр ки, милли әдәбијјатымызын инкишафында вә үмумбәшәри мәдәнијјәтә говушмасында өлчүјәкәлмәз хидмәтләр көстәрмиш даһи сәнәткарларымызын - мүтәфәккирләримизин әсәрләрини һәр чүр јад идеолокијадан, совет дөврүнүн марксизм-ленинизм методолокијасындан, социализм реализминдән, коммунист партиялылығы принципиндән тамамилә узағ олан милли вә бәшәри дәјәрләр зәмининдә тәдгиг етмәк вә сәрбәст фикир сөјләмәк мүмкүндүр.

Азәрбајчан әдәбијјатынын көркәмли сималары өз әсәрләриндә сөз, китаб вә мүталиә илә бағлы гијмәтли фикирләр сөјләмиш, онлары инсанын мә'нәви инкишафынын әсас тәрбијә амилләри кими јүксәк дәјәрләндирмишләр. Тәәссүф ки, истәр классик, истәрсә дә мүасир шаир вә јазычыларымызын китаб, китабхана вә мүталиә мәсәләләри илә бағлы фикир вә мүлаһизәләри индијә гәдәр әһатәли шәкилдә өјрәнилмәмиш, ајрыча елми-тәдгигат мөвзусуна чеврилмәмиш, јалныз мүхтәлиф елми-тәдгигат әсәрләриндән, ајры-ајры алим вә мүтәхәссисләрин бу вә ја дикәр мөвзуја һәср олунаш арашдырмааларында һәммин сәһәјә дә өтәри нәзәр салынмышдыр. Һалбуки Азәрбајчан әдәбиј-

јаты классикләриндән һәр биринин сөз, китаб, мүталиә вә китабхана проблемләринә даир сөјләдикләри фикирләр башга елмләрлә јанашы, мәдәнијјәтшүнаслығын вә китабханашүнаслығын да дигтәт мәркәзиндә дајанмалыдыр. Бу, һәм шаир вә јазычыларымызын мәдәнијјәтин ајрылмаз тәркиб һиссәси олан китаба вә китабханаја мүнасибәтинин ајдынлашдырылмасы бахымындан, һәм мүхтәлиф охучу гурулары арасында хүсусилә ушағ, јенијетмә вә кәнчләрдә китаба вә мүталиәјә һәвәс вә марағ ојатмағ бахымындан, һәм дә бүтөвлүкдә һәммин әдәби симанын јарадычылығынын һәртәрәфли өјрәнилмәси, үмумиләшдирилмәси вә арашдырылмасы чәһәтиндән чоғ фајдалы олар.

Дунја, Шәрг вә Азәрбајчан мәдәнијјәти вә әдәбијјаты тарихиндә өзүнә әбәди вә парлаг јер газанан, поетик сөз сәнәтинин ән уча зирвәсини фәтһ едән даһи шаир, көркәмли мүтәфәккир, мисилсиз философ, универсал алим Низами Кәнчәвинин гүдрәтли әдәби-бәдии ирси бу мә'нада олдуғча гијмәтлидир вә һәлә бундан сонра һәртәрәфли, чоғшахәли елми тәдгигата чәлб олунамалыдыр.

Белә ки, халғымызын көркин күнләр кечирдији, ачығ вә кизли дүшмәнләрлә гаршылашдығы, һијләкәр вә фитнәкар јағыларла үз-үзә кәлдији, һағла һаһағтын әдаләт тәрәзисиндә чәкилмәдији бир заманда бөјүк Низамијә, онун бәнзәрсиз јарадычығына марағ ганунаујғун вә мөгсәдјөнлү сәчијјә дашыјыр. Халғымызын кечмишинә, Вәтәнимизин тарихинә јени бахышымызын, милли ән'әнәләримизә гајыдышымызын чәтин, мүрәккәб, лакин шәрәфли јолу мәһз Дәдә Горғудлуғумуза, Низамилијимизә, Фүзулилијимизә, Нәсимилијимизә, Короғлулуғумуза, Бабәклијимизә, Әләскәрлијимизә, Вурғунлуғумуза, Шәһријарлығымыза ... гајыдышымыздан көчмәлидир. Кәнч нәслин елә бу руһда тәрбијә олунамасы кәләчәјимизә, сабаһымыза инамла, үмидлә бахмаға әсаслы зәмин јарада биләр.

Низами Кәнчәвинин бәшәри јарадычылығы бу күнүн идеаллары илә там сәсләшән мисилсиз ирсидир. Онлары бирчә-бирчә ачмағ, улу Низамимизә бу күнүн тәләбләри сәвијјәсиндән јанашмағ елминизин вә алимләримизин тә'хирәсалынмаз вәзифәләриндәндир.

Әлбәтгә, даһи Низаминин зәнкин һәјаты, сәнәт мө'чүзәләри ону мәһдуд бир елм чәрчивәсиндән чыхарыр, үмумиликдә бүтүн елмләрин фајдалана биләчәји кениш тәдгигат объектинә чевирир.

Әсрләрин күрәјини јерә вуруб дөврүмүзә гәдәр кәлән вә бә-

шәријәт тарихиндә өзүнәмәхсус әбәди мөвгә газанан, тәкрар-тәкрар охунуб тәдгиг едилән Низами сәнәти Азәрбајчан ичти-май-бәдии фикринин инкишафында јени, сон дәрәчә оригинал бир мәрһәлә тәшкил едир. Низами әсәрләри дүнја ше'р хәзинәсинин надир инчиләриндәндир. Өз поетик кәшфләри илә Јахын вә Орта Шәрг әдәбијјатынын сонракы инкишаф јолларыны ишыгландырмыш Низами бу күн дә бизим мә'нәви мүасиримиз кими јашајыр, охунур вә севилик.

Низами ирсинин әзәмәти вә естетик гүдрәти бурада јүксәк бәдии шәкилдә өз әксини тапмыш нәчиб арзу вә мејлләрин парлаг ифадәсиндәдир. Низами ше'ри инсанлыға үлви мөһәббәт, зәһмәтә һөрмәт, һагсызлыға кин вә нифрәт, хејирхаһлыға сәдәгәт, һәр ишдә әдаләт һисс вә дүјгулары ашылајыр, нәсилләри јүксәк идеаллар уғрунда мүбаризәјә, јенилмәз гәһрәманлыға сөвг едир. Низами сәнәтинин өлмәзлик сирри дә мәһз бундадыр.

Низами "Хәмсә"си шаһ әсәрләр топлусудур. Бу топлу охучуларын мә'нәви аләмини зәнкинләшдирик, дүнјакөрүшүнү ке-нишләндирик, бәдии-естетик зөвгүнү формалашдырыр. Низами гәһрәманлары мәрдлик, нәчиблик, вәтәнпәрвәрлик, мүбаризлик, икидлик, әмәксеверлик, һәјат ешги илә јашајыб-јаратмаг, тәмиз үрәклә севиб-севилмәк, бир сөзлә, ән көзәл бәшәри сифәтләрә јијәләнмәк арзусу илә ганадланырлар.

Бир сөзлә, Низами шәхсијјәтинин бүтөвлүјү вә Низами әсәрләринин камиллији кәнч нәслин бәдии зөвгүнүн формалашмасы үчүн зәнкин материал мәнбәјидир вә ајрыча арашдырылмаға ла-јигдир.

Тәсәдүфи дејилдик ки, Низаминин "Хәмсә"си бир чох алим-ләр тәрәфиндән тәрбијәви-дидактик әсәрләр кими гүмәтләнди-рилир. Әлбәттә, бурада данылмаз бир һәгигәт вардыр. Тәдгигат-чыларын фикринчә, Низаминин мә'нәви-әхлаги тәрбијәјә даир фикирләри илк әсәри "Сирләр хәзинәси"ндән сон әсәри "Ис-кәндәрнамә"јә доғру инкишаф етмиш вә тәкмилләшмишдик. Низаминин нәсиһәтамиз вә ибрәтамиз фикирләриндә доғрулуғ, јолдашлығ, сәмијјәт, әдаләтлилик, хејирхаһлығ, зәһмәткеш-лилик, һәм'рәјлик, тәвәзәкарлығ кими инсана мәхсус ән јахшы сифәтләр тәблиғ едилмәклә јанашы, ачкөзлүк, тамаһкарлығ, тәнбәллик, түфејлилик, зүлмкарлығ, пахыллығ, ловғалығ вә с. кими мәнфи хүсусијјәтләр писләнир. Шаирин јарадычылығын-да хејир гүввәләрә мүсбәт мүнәсибәт нә гәдәр күчлүдүрсә, шәр гүввәләрә гаршы мәнфи мүнәсибәт бир о гәдәр гүввәтлидик. Бу сәнәт дүһасынын әсәрләри билик, илһам, естетик зөвг вә бәдии

тәрбијә мәнбәјидир. Низами јарадычылығы ајрыча бир универ-ситетдик. Белә бир университет Низами кими өз дөврүнүн бүтүн елмләринә - дил, әдәбијјат, тарих, фәлсәфә, поетика, астроно-мија, мусиги, тәбабәт, тәбиәтшүнаслығ, илаһијјат, чоғрафија вә с. елмләрә дәриндән-дәринә бәләд олан, антик дүнја мәдәнијјә-ти һагтында јазылмыш сајсыз-һесабыз әсәрләри охујуб мәним-сәјән бөјүк шәхсијјәтин зәнкин мә'нәви дүнјасындан сорағ ве-рир. Низами университети марағлы вә һејрәтамиз бир сәрки, мү-талиәсинә инсан өмрү чатмајан мисилсиз бир китабханадыр. Бу сәрки, бу китабхана күндән-күнә, ајдан-аја, илдән-илә, әсрдән-әсрә даһа да зәнкинләшир.³

Бөјүк Низамијә һәлә өз сағлығында дүнја шөһрәти газандыр-мыш "Хәмсә" XII әсрдә Азәрбајчан китабыны елә әлчатмаз бир зирвәјә галдырмышды ки, дүнјанын бүтүн көркәмли алимләри, философлары вә шаирләри она һәсәд апарырдылар. Даһи сәнәт-карын өзү дә мүдрик сөзә, һикмәтли кәламлары топлајыб нәсил-дән нәслә чатдыран китаба, бу китаблары горујан, сахлајан, оху-чуларын истифадәсинә верән китабханаја һөрмәт вә еһтирамы-ны дәфәләрлә билдикмиш, онларын әһәмијјәтини јүксәк гү-мәтләндирдикмишдик. Шаир һағлы оларағ јазыр ки, јахшы китабын һәр мисрасы онун мүәллифини танытдырар, әсрләрлә јашама-сына зәмин јарадар:

**Ше'ри охунанда бу Низаминин,
Өзү дә һәр сөздә көрүнәр јәгин;
Кизләниб өзүнү вермәзми нишан,
Сәнә һәр бејтиндә бир сирр данышан?
Јүз ил сонра сорсан: "Бәс о һардадыр?"
Һәр бејти сәсләнәр! "Бурда, бурдадыр!"**

Низами бүтүн инсанларын тәрбијә едилмәсини мүмкүн сајыр вә онун тәрбијәсиндә мүһитин тә'сирини гәбул едир. Мәсәлән, идеал гәһрәман Искәндәрин тәкмилләшмәси дә мәһз бу јолла мүмкүн олур. Низами инсаны әмәјә гатлашмаға, ону севмәјә ча-гырыр. Шаир һәшәратлар аләминдә ики чүр ары: бири бал ве-рән, икинчиси исә бал јејән олдуғуну хатырламагла буну чәмиј-јәтә тәтбиг едир. Зәһмәтлә мәһсул әлдә едән инсанлары бал ве-рән арыја, муфтәхорлары исә оғру арыја бәнзәтмәклә чәмијјәт-дә булары бир-бириндән фәргли сурәтдә гүмәтләндирмәји ла-зым билдик.

Низами сонунчу бөжүк әсәри олан “Искәндәрнамә”дә өзүнүн бүтүн ағыллы фикирләри илә охучулары һејран едир. Бу әсәр демәк олар ки, шаирин ағыл китабыдыр. Хүсусилә, шаирин бу әсәри кәнчләр үчүн бир нөв өјүд вә вәсијјәт китабыдыр. Мүтәфәккир бу әсәриндә өз һәјат тәчрүбәсинә јекун вурур. Буна көрәдир ки, шаир бу әсәринә хүсуси әһәмијјәт верир. “Искәндәрнамә”нин китабын башга китаблардан үстүнлүјү һаггында јазыр, һәм дә елә бил ки, индики дөврүн ән бөјүк бир китаб тәблиғатчысы кими китабын диггәтлә охунмасыны охучулардан хаһиш едир. Низами бу китабын инсан сәадәти үчүн хидмәт едәчәјинә үмид бәсләјир.

Низами поезијаны сөзүн јүксәк мә’насында јени нәслин тәрбијә вәситәсинә, һәјатда сәадәт үчүн гүдрәтли мүбаризә силаһына чевирмишдир.

Низами кәнч нәслин тә’лим-тәрбијәсинә, онун чәмијјәтдәки ролуна вә вәзифәләринә хүсуси әһәмијјәт вермишдир. Охумаг, өјрәнмәк, елмләрә вә биликләрә јијәләнмәк Низамијә көрә һәр кәнчин биринчи дәрәчәли вә зәрури вәзифәси олмалыдыр. Бөјүк мүтәфәккир алим елми һәр шејә гадир олан бир гүввә кими гијмәтләндирир. Һәм дә јалһыз бу јолла, јә’ни биликләрә јијәләнмәклә чәмијјәтә даһа артыг хидмәт етмәк имканына малик олдуғуну сөјләјир.

Тамамилә тәбии олараг Низаминин әсәрләринин гәһрәманлары да китаба һөрмәт едән, китабхананы јүксәк дәјәрләндирән, мәшһур шаир, алим вә философлары китабларыны мүталиә едән шәхсијјәтләрдир. Бу баһымдан Искәндәр сурәти диггәти даһа чоһ чәлб едир.

Марағлыдыр ки, һәмишә танынмыш алимләрин әһәтәсиндә олан, мүталиәјә чидди фикир верән Искәндәр узаг сәфәрләрә чыхаркән белә өзү илә китаблар апарыр, ишғал етдији өлкәләрдән гијмәтли китаблары топлајыб кәтирир, онлары тәрчүмә етдирир, јени китабханаларын јарадылмасына хүсуси диггәт јетирир. Бу чәһәтдән Искәндәрин Ирандан Рума гајыдаркән китаблар апармасыны Низами белә тәсвир едир:

**Искәндәр ағлыла төкдү бир тәдбир,
Әмр етди: Тез кәлсин, атлансын вәзир.
Орда китабхана варса нә гәдәр,
Ишарә еләди, тез кәтирсинләр.
Һәр чешид елмдән дәјәрли сөзләр,
Һәр инчә һикмәтдән ачды бир дәфтәр.**

**Јунана көндәрди тәрчүман илә
Чевирсин бир дилдән башга бир дилә.¹⁰**

“Хосров вә Ширин” поемасында исә охујуруг:

**Мә’лум һекајәтдир бу “Хосров - Ширин”,
Дастан јохдур, анчаг бу гәдәр ширин,
Руһу охшаса да бу көзәл дастан,
Пәрдәдә галмышды бу кәлин чоһдан.
Таныјан јохду бу көзәл алмасы,
Бәрдәдә вар иди бир әлјазмасы.
О өлкәнин гәдим тарихләриндән,
Бу дастаны тамам өјрәнмишәм мән.⁷**

Низаминин бу мисралары бизә ики нәтичә чыхармаға әсас верир. Биринчиси, Бәрдә һәмин дөврдә хејли инкишаф етмиш, мәдәни һәјаты илә мәшһурлашмыш, зәнкин китаб сәрвәтинә малик олмушдур. Икинчиси, шаирин өзүнүн мүталиә даирәси чоһ кениш олмуш вә о, һәр бир әсәрини јазаркән хејли ахтарышлар апармыш, бир фикир көтүрмәк үчүн јүзләрлә китаб охумушдур.

Үмумијјәтлә, бу бөјүк мүтәфәккирин әсәрләринин дәриндән өјрәнилмәси, тәһлили вә арашдырылмасы тәсдигләјир ки, Низами дөврүнүн бүтүн елмләринә — дил, әдәбијјат, тәбиәтшүнаслыг, тарих, фәлсәфә, поетика, астрономија, чоһрафија, илаһијјат, мусиги, тәбабәт вә с. кими бәшәри елмләрә дәриндән баләд олмуш, антик дүнја мәдәнијјәти һаггында јазылмыш сајсыз-һесабыз әсәрләри диггәтлә охумуш, кениш дүнјакөрүшә вә күчлү мәнтигә малик бир шәхсијјәт кими бөјүк һөрмәт газанмышдыр. Низами өз дөврүндә ондан әсрләрлә габаг јазылмыш китаблары охудуғуну, мүталиә етдијини һәвәслә охучуларә, кәләчәк нәслә чатдырыр. О јаздығы әсәрләрин һәр бир һадисәсини һәјатла бағлајыр:

**Дејирләр о дәстә бир ағач олду,
Бүтүн будағлары нарларла долу.
Низами көрмәмиш олса да ону,
Сөјләјир китабдан охудуғуну.**

Әсәрләринин үчүндә - “Хосров вә Ширин”, “Лејли вә Мәч-

нун” вә “Једди көзәл” поемаларында оглу Мәһәммәдә нәсиһәт верән Низаминин ән жүксәк идеалы инсанлыға, мәдәнијјәтә хидмәт етмәк, өз дүһасы илә инсанлара хошбәхтлик јолуну көстәрмәкдир. Инилдәјән, феодал-патриархал мүһитин гаранлығында нәзәрләрини узаг кәләчәјә дикән сәнәткарын нәсиһәтләри тәкчә Мәһәммәд үчүн јох, бүтүн кәләчәк нәсилләр үчүндүр.

Әлбәттә, кәнчләрин бәдии зөвгүнүн инкишаф етдирилмәсиндә, онларын физики камиллији, мә’нәви зәнкинлији вә әхлаги сафлығы аһәнқдар сурәтдә өзүндә бирләшдирән һәртәрәфли инкишаф етмиш шәхсијјәт кими формалашмасында кәнчләр китабханаларынын үзәринә дә бөјүк вәзифәләр дүшүр. Кәнчләр китабханалары өзләринин күндәлик фәалијјәтләри илә кәнч нәслин бәдии-естетик зөвгүнү, дүнјакөрүшүнү вә әхлаги кејфијјәтләрини инкишаф етдирир, онларда жүксәк һиссләрин ашыланмасына һәмишә гајғы көстәрирләр.

Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасынын фәалијјәти бү чәһәтдән тәғдирәләјигдир. Лакин бизи конкрет олараг Низами ирсинин тәблиғи марағландырдығындан китабхананын бу саһәдәки ишинә дигтәт јетирәк.

Демәлијик ки, китабхананын тәшкил етдији мүәјјән тәдбирләрдә Низами поезијасына ара-сыра мүрачиәт олунса да онун өлмәз ирсинин һәртәрәфли тәблиғиндән, кәнч охучуларын бәдии зөвгүнүн формалашдырылмасындан лазымынча истифадәсиндән үрәк долусу данышмаг мүмкүн дејил. Чүнки ғыса мүддәт әрзиндә китабхананын бу саһәдәки фәалијјәтини нәзәрдән кечирмәјимиз белә демәјә имкан верир ки, әслиндә Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасында Низами Кәнчәви ирсинә анчаг јубиләјдән-јубиләјә мүрачиәт олунур, онун әсәрләринин кәнчләр арасында мүнтәзәм тәблиғ олунмасына бә’зән фикир верилмир.

Мәсәлән, Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасында кәнчләрин Низами ирсинә мүнасибәтини тәхмини мүәјјәнләшдирмәк үчүн 100 нәфәр охучунун формулијарыны тәһлил етдик. Мә’лум олду ки, чәми 8 нәфәр охучу Низами Кәнчәвинин әсәрләрини мүталиә едиб.

Әлбәттә, бу нәтичә нә бизи, нә дә китабханачылары гане едир. Она көрә дә бу истигамәтдә чидди дөнүш јаратмаг үчүн Ч.Чаббарлы адына кәнчләр китабханасы өз фәалијјәтини чанландырмалы, Низами ирсинин тәблиғи илә тәсадүфдән-тәсадүфә мәшғул олмамалыдыр. Чүнки кәнчләрдә поезијаја мәһәббәт ојадылмасы чидди вә мүрәккәб ишир. Бурада системлилик прин-

сипинә әмәл олунмалыдыр. Системлилик исә, ајдындыр ки, ишин дүзкүн планлашдырылмасы, күтләви тәдбирләрин ардычыл олараг кечирилмәси, һабелә охучулара фәрди јанашмагла онларын марағларынын өјрәнилмәси васитәсилә һәјата кечирилир.

Нәзәрә алмаг лазымдыр ки, охучу марағлары китабхананын үмуми фәалијјәтиндән ајрылығда өјрәнилмир. Китабларын исә күтләви, истәрсә дә әјани тәблиғи китабханачылара өз охучуларыны даһа дәриндән танымаға, онларын мүталиәсинә рәһбәрлији хејли јахшылашдырмаға имкан верир.

Мүрачиәт етдијимиз Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасынын һәјата кечирдији шифаһи тәблиғат формаларына бир сыра тәдбирләр силсиләси дахилдир: мүһазирәләр вә мә’рузәләр, охучу конфранслары вә тематик кечәләр, китаб мүзакирәләри вә библиографик ичмаллар. Бу тәблиғат формаларындан һәр биринин охучуларын идеја-сијаси вә бәдии тәрбијәсиндә өз јери, өз ролу вардыр. Бу тәдбирләр мүхтәлиф бахымлардан кәнчләрин бәдии зөвгүнүн формалашмасыны күчләндирир, әдәбијјатдан истифадә сәмәрәлилијини жүксәлдир.

Ч.Чаббарлы адына кәнчләр китабханасынын мүхтәлиф вахтларда Низами ирсиндән истифадә етмәклә кечирдији “Низами бизим мүасиримиздир”, “Бир елм өјрәнмәк истәдикдә сән...”, “Ешгдир мейрабы уча көјләрин”, “Низами дүнја поезијасынын күнәшидир” вә с. кими рәнкарәнк тәдбирләрдә бәдии әдәбијјәти охучулары тә’сиринин мүхтәлиф метод вә үсулларындан истифадә олунур. Лакин ону гејд етмәк лазымдыр ки, Низами јарадычылығына даир тәсадүфдән-тәсадүфә, јубиләјдән-јубиләјә кечирилән тәдбирләрин бир нөв һесабат характери дашымасы тәәссүф доғурур.

Фикримизчә Низами ирсини кәнч охучулар арасында даһа јахшы тәблиғ етмәк мәгсәдилә Ч.Чаббарлы адына Республика Кәнчләр Китабханасы:

- јалныз кениш јабылмыш күтләви иш форма вә үсуллары илә кифәјәтләнмәмәли, мүәјјән зәһмәт вә јарадычылығ тәләб едән дикәр форма вә үсуллара да мүрачиәт етмәлидир;

- бөјүк классикин бәдии ирси һәмишәјашар олдуғуна көрә онун тәблиғи илә јалныз јубиләјләр әрәфәсиндә дејил, бүтүн ил боју мәшғул олмалыдыр;

- Низами әсәрләрини охучулара севдирмәк мәгсәди илә өјләнчә характерли суал-чаваб викториналары тәшкил едилмәлидир.

- тәкчә даһи шаирин өз әсәрләри илә јох, һәм дә онун һәјат вә јарадычылығы барәдә јазылмыш тәдгигатлара да кениш јер ајрылмалыдыр;

- Низами мөвзуларына мүрачиәт едән вә онун поемаларынын мотивләри әсасында јени әсәрләр јазан мүасир шаир вә јазычыларла көрүшләр кечирмәлидир вә с.

Әлбәттә, кәнчләрин бәдии зөвгүнүн формалашмасында Низами Кәнчәви ирсинин ролуну кениш шәкилдә тәһлил едилмәси ајрыча бир тәдгигат әсәринин мөвзусудур вә ону бир елми мәгаләдә там шәкилдә арашдырмаг вә әһатә етмәк гејри-мүмкүндүр. Одур ки, шүбһәсиз, бу мәсәләни һәртәрәfli ајдынлашдырмаг мөгсәди дашымамыш вә онун үмуми чизкиләрини гејд етмәјә чалышмышыг.

ӘДӘБИЈАТ

1. Азәрбајчан китабы: Библиографија. - Ч. 1 - Б., 1963. - 570 с.
2. Азәрбајчан тарихи. Ч. 1. - Б., 1960. - 680 с.
3. Азадә Р. Низами поетикасы. - Б. Елм, 1981. - 250 с.
4. Алтаһвердијева В.Б. Низами Кәнчәви китаб вә мүталиә һагтында // Елми әсәрләр: Китабханашүнаслыг вә библиографија серијасы. - Б.: АДУ, 1971. - с. 31-39.
5. Бертелс Е. Бөјүк Азәрбајчан шаири Низами. - Б.: Елм, 1981. - 45 с.
6. Кәнчәви Н. Сирләр хәзинәси. - Б.: Јазычы, 1981. - 196 с.
7. Кәнчәви Н. Хосров вә Ширин. - Б.: Јазычы, 1982 - 402 с.
8. Кәнчәви Н. Лејли вә Мәчнун. - Б.: Јазычы, 1983 - 304 с.
9. Кәнчәви Н. Једди көзәл. - Б.: Јазычы, 1983 - 356 с.
10. Кәнчәви Н. Искәндәрнамә (Шәрәфнамә; Игбалнамә) - Б.: Јазычы - 1982 - 690 с.
11. Низами Кәнчәви: Мәгаләләр мөчмуәси. - Б.: Елм, 1981. - 267 с.
12. Хәләфов А. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихиндән. - Б.: 1986. - 52 с.

Мейманәли МӘММӘДОВ
баш муәллим

МӘРКӘЗЛӘШМИШ КИТАБХАНА СИСТЕМЛӘРИНДӘ КИТАБХАНАЛАРАСЫ АБОНЕМЕНТ ХИДМӘТИНИН ТӘШКИЛИ

1975-1980-чи илләрдә республикамызда күтләви китабханаларын мәркәзләшдирилмәси әсасән баша чатдырылмыш вә 3174 филиалы олан 69 мәркәзләшдирилмиш рајон китабхана системи јени принципләр әсасында фәалијјәтә башламышдыр.¹ Китабхана ишинин инкишафында кејфијјәтчә јени мәрһәлә олан мәркәзләшмә нәтичәсиндә һәр бир шәһәрдә вә рајонда филиал системинә малик олан, әввәлләр мүстәгил фәалијјәт көстәрән китабханалардан мүгајисәдилмәз дәрәчәдә бөјүк үстүнлүкләрә вә имканлара малик олан, ваһид вә бөјүк китабхана мүәссисәләри јарадылмышдыр. Јени типли китабхана шәбәкәсинин јарадылмасы кениш охучу аудиторијасы үчүн даһа әлверишли шәраит јаратмыш вә библиографик-информасија ишини јахшылашдырмышдыр. Бу да имкан верир ки, 1) охучулара хидмәт сәвијјәси јүксәдилсин, 2) китаб фондунун тәркиби јахшылашдырылсын вә 3) онун истифадә еффеktivлији галдырылсын. Мәркәзләшдирмәнин китабхана системләриндә тәкмилләшдирмә ишләри охучуларын артмасына вә КАА функцијасынын кенишләнмәсинә доғру мүһүм аддым олмушдур. Бүтүн бунлар китабханалардан КАА системинә јүксәк тәләбкарлыгга јанашмағы вә онун тәкмилләшдирмәсини тәләб едирди.

МКС-ләрдә охучулара хидмәт кејфијјәти билаваситә системдәки фондун гаршылыглы истифадәсиндән асылыдыр. Бунун үчүн систем дахилиндә әдәбијјатын дөвријјәсини тәшкил етмәк лазымдыр. МКС кәнд рајонлары үчүн апарычы китабхана сајылдыгындан онун гаршысында дуран вәзифәләр филиаллардакын-

дан фэрглэнир. Онларын јеринэ јетирилмэси үчүн фондун комплэктлэширилмэсиндэ хүсуси спесифика тэлэб олунур. Мэркэзи китабхана системи КАА-нын әрази универсал мэркэзи кими бүтүн систем китабханаларында КАА хидмәтини әлагә-ләндирир, рекионда китаб фонду һаггында мә'лумат јайыр, ваһид фондда олмајан әдәбијјаты башга китабханалардан алмаг јолу илә МКС-ин охучуларына хидмәти тәшкил едир, МКС-ә дахил олмајан китабханаларын соргуларыны өз фонду васитәсилә јеринэ јетирир, јахуд ваһид фондда олмајан нәшрләрә верилән соргулары рекионун башга китабханаларына көндәрир. Она көрә дә универсал рекионал мэркәз функцијасыны јеринэ јетир-мәк үчүн МКС-ләр лазыми фонда малик олмалыдырлар ки, бу да "Дөвләт күтләви китабханаларын мэркәзләширилмәси" һаг-гында әсаснамәдә тәсдиг едилмишир.²

Апарылан тәдгигатлар көстәрир ки, МКС-ләрдә КАА-дан истифадә үч пиллә үзрә һәјата кечирилик. Биринчи пиллә-МКС-ин фонду һесабына соргуларә чаваб. Буну системдахили китаб мүбадиләси дә адландырмаг олар. Икинчи пиллә-рајонда-хили КАА. Бурада һәмчинин рајонда јердәшән дикәр идарә вә мүәссисә китабханаларындан дахил олан соргулар да јеринэ јетирилир. Үчүнчү пилләдә соргу рекионда јерләшән башга китабханаларын көмәји илә МКС васитәсилә јеринэ јетирилир.

КАА-нын һәр үч мәрһәләсиндә әсас функцијаны МКС-ин ва-һид фонду јеринэ јетирир. Анчаг мүасир сораг-библиографија вә информасија системләрини нәзәрдән гачырмаг олмаз. Белә ки, охучу соргуларынын јеринэ јетирилмә дәрәчәси тәкчә фондун тәркибиндән дејил, һәмчинин информасија ишинин тәшкилин-дән дә чох асылыдыр. Күтләви китабханаларда информасија иши ән'әнәви характер дашыјыр вә мүасир шәраитдә бу онла-рын әсас функцијасыны тәшкил едир. Онун сәвијјәси комплекс амилләрлә мүәјјән едилер ки, бурада мүтәхәссис охучуларә хид-мәт сәвијјәсинин јүксәлдилмәси вә китабханада үмуми охучула-рын артымы хүсусилә сечилир. Бу, она көрә баш верир ки, МКС-ин информасија фәалијјәтинин спесификасыны профе-сионал вә үмумтәһсил тәләбатчы-охучулар тәшкил едир. Она көрә дә МКС-ин библиографик-информасија фәалијјәти әввәл-ләр КАА ишиндә пассив мөвгә тутан мүхтәлиф китабхана фонд-ларындан истифадәни кенишләндирир. Әкәр биз МКС-ин ин-формасија хидмәтини һәгиги мә'нада јахшы тәшкил етмәк ис-тәјириксә, бу ишә ваһид фондун комплэктләширилмәсиндән башламалыыг. Бурада ики вариант оптимал сајыла биләр:

1) МКС-лә әлагәдар профилә ујгун бүтүн нөв сәнәдләри комплэктләширмәк;

2) МКС-ләрин бә'зи сәнәд нөвләри үзрә дикәр китабхана-ларла КАА сәнәсиндә әлагәләрини ичбари гајдада тәнзим едән рәсми тә'лиматлар вә ја ганулар ишләмәк.

Биринчи вариант рајон МКС-ләри, икинчи вариант исә шә-һәр МКС-ләри үчүн даһа вачибдир. Биринчи вариант фондла-рын мәзмунча тәкрарланмасына сәбәб олур. Лакин рајон МКС-ләринин ири шәһәрләндән узагылыгы, рабитә техникасынын пис тәшкили, әксәр сәнәјә вә кәнд тәсәррүфаты объектләрини ра-јонларда тикилмәси илә әлагәдар оларәг мүтәхәссисләрин миг-дарынын артмасы, бир сыра сәнәләр үзрә өлкәнин информаси-ја хидмәти системинин олмасы вә с. объектив сәбәбләрә кө-рә бу вариант мөгсәдәујгундур.

МКС-ләрдә КАА-нын көстәрилән үч пилләсиндән ән әсасы-ны биринчи пиллә-системдахили китаб мүбадиләси тәшкил едир. Бу хидмәт формасы мэркәзләшмә илә әлагәдар мејдана чыхмыш вә КАА-нын дәјишмиш формасыдыр. О, "системләш-дирилмиш китаб мүбадиләси" адланыр³ вә әсас мөгсәди ваһид фондун там истифадәси үчүн әдәбијјатын азад дөвријјәсини тәш-кил етмәкдир.

Бә'зән ону "китабханалардахили абонемент"⁴ бә'зән исә "системдахили дөвретмә"⁵ адландырырлар.

МКС-ләрдә системдахили китаб мүбадиләсинин көмәји илә фондун дөвријјәси хејли артмышдыр. Белә ки, Ләнкәран, Ма-саллы вә Губа рајон МКС-ләриндә апарылан тәдгигатлар көстә-рир ки, системдахили китаб мүбадиләсинин көмәји илә фондун дөвријјәси 2,9-а чатмышды. Масаллы рајон МКС-индә систем-дахили китаб мүбадиләси үзрә китаб верилиши үмуми китаб ве-рилишинин 4 фаизини тәшкил едир. Бунула јанашы системда-хили китаб мүбадиләси КАА-ын ил әрзиндә бир нечә дөфә со-рушулан нәшрләрин сифаришиндә азад едир.

Мэркәзләшмә шәраитиндә КАА хидмәтинин тәкмилләши-рилмәси үчүн КАА ишини һәртәрәфли тәһлил етмәк лазымдыр. Бурада тәкчә сај көстәричиләри дејил, һәмчинин онун тәшки-ли, фәалијјәти вә структур дәјишиликләри дигтәтлә өјрәнилмә-лидир. Бунун үчүн мүәјјән тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Тәдгигатын програмына ашағыдакы мәсәләләр дахил едилмиш-дир: 1) Мэркәзләшмә шәраитиндә КАА-нын ролунун өјрәнил-мәси; 2) МКС-дә КАА үзрә соргуларын тәркиби; 3) Мүасир шә-

раитдә КАА-нын тәкмилләшдирилмәси юллары.

Тәдгигат үчүн база Ләнкәран, Масаллы, Губа вә Хачмаз районлары сечилмишдир. Апарылан тәдгигатлар көстәрир ки, КАА үзрә сорушулан нәшрләри шәрти олараг 6 типә бөлмәк олар:

1. Сијаси күтләви нәшрләр;
2. Елми әдәбијјат /елми-әсәрләр, елми тәдгигат мүәссисәләринин мәгаләләри, монографија вә б./;
3. Елми күтләви әдәбијјат;
4. Ислаһат вә тә'лимаг характерли нәшрләр (рәсми тә'лимаглар, көстәришләр, норматив-мә'луматлар, габагчыл тәчрүбә-јә аид китаблар, вәсаит вә с.);
5. Тәдрис вә методики програмлар (али, орта вә үмүмтәһсил мәктәбләри үчүн);
6. Бәдин әдәбијјат.

Материалларын тәһлили ашағыдакылары сөјләмәјә әсас верир: 1) 70-чи илләрдән кәнд китабханаларындан КАА-ја сифариш о гәдәр дә чох олмајыб. Район китабханалары ил әрзиндә башга мәркәзләрдән КАА үзрә орта һесабла 20-30 китаб алыблар; 2) Мүасир шәраитдә кәнд филиалы-китабханаларында мүәјјән чанланма һисс олунур. Мәркәзи китабхана тәрәфиндән онлара методики жардым көстәрилир, охучу сорғуларынын өдәнилмәси ишләринә нәзарәт едилир. Беләликлә, мә'лум олур ки, кәнд филиаллары МКС-ләрин дәјишилмәз абонентләри кими галырлар. Бу да охучу сорғуларыны там тә'мин едир, "јохдур" чавабларынын сајыны азалдыр, охучуларын фәалијјәтини кеңишләндирир вә КАА васитәсилә онларын башга китабханаларла әлагә сахламасына шәраит јараыр. МКС-ләрдә статистик тәһлил көстәрир ки, кәнд китабханаларын вә КАА-дан истифадәси нисбәтән кеңишләнмишдир. Мә'лум олур ки, кәнд јерләриндә КАА хидмәтиндән али вә орта ихтисас мәктәбләринин бир груп тәләбәләри истифадә едирләр. Она көрә дә сорғуларын чоху тәдрис әдәбијјатынадыр. Губа район китабханаларынын һесабатларынын тәһлили көстәрир ки, МКС-ә дахил олан 378 сорғунун (1976-чы ил) јалныз 18 фаизи кәнд китабханаларындан дахил олуб ки, онларын да әксәријјәти тәдрис әдәбијјатынадыр. Мәркәзләшмәдән сонра кәнд китабханаларынын КАА-дан истифадәси јүксәлмишдир. Белә ки, Ләнкәран район МКС-дә (1982-чи ил) 548 сорғунун тәхминән јарысы кәнд китабханаларынын пајына дүшүр. Бу сорғуларын 28 фаизи тәдрис әдәбијјатына олмушдур.

Мәркәзләшмә шәраитиндә КАА үзрә сијаси-күтләви әдәбијјата олан сорғулар үмуми сорғуларын үчдә бирини тәшкил едир. Тәһлил көстәрир ки, КАА үзрә фәлсәфәнин ајры-ајры проблемләри үзрә дә чохлу сорғулар дахил олур.

НӘШРЛӘРИН ТИПЛӘРИ ҮЗРӘ СОРҒУЛАР

Илләр	Сорғулар чөми		Әдәбијјат онлардан											
			Тәдрис әдәбијјаты		сијаси- күтләви әдәбијјат		бәдин әдәбијјат		истеһсалат әдәбијјаты		елми- күтләви әдәбијјат		елми әдәбијјат	
			1974	1986	1974	1986	1974	1986	1974	1986	1974	1986	1974	1986
Губа	391	644	-	210	-	217	-	-	-	130	13	37	-	50
Ләнкәран	417	844	-	200	-	280	-	-	-	150	-	149	-	65
Масаллы	396	632	236	126	60	85	79	32	21	217	-	160	-	12
Хачмаз	84	390	52	117	17	120	-	-	-	80	-	40	-	33

МКС-ләрдә истеһсалат характерли әдәбијјата сорғулар нисбәтән үстүнлүк тәшкил едир. Гејд едилмәлидир ки, мәркәзләшмәјә гәдәр КАА үзрә техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатына сорғулар чүзи сијаси күтләви әдәбијјата исә чохлу тәшкил едирди. Истеһсалатын кетдикә инкишафы китабхана фондларынын тәркибчә јениләшдирилмәси МКС-ләрдә техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатына сорғуларын артмасына сәбәб олмушдур. Һазырда мүтәхәссисләрин истеһсалат характерли сорғуларыны јеринә јетирмәк үчүн КАА хидмәтиндән кеңиш истифадә едилир. Рәгәмләр көстәрир ки, бә'зи МКС-ләрдә сијаси нәшрләрә сорғулар 30 фаиздән чох олур. МКС-ләрдә истеһсалат әдәбијјатына, рәсми тә'лимаглар, нормативләрә сорғулар илдән-илә артыр.

МКС-ләрдә елми-күтләви әдәбијјата да тәләбат кеңишдир. Мәркәзләшмәдән сонра бу саһәдә кәмијјәт вә кејфијјәт дәјишикликләри баш вермишдир. Белә ки, 1975-чи илдә Ләнкәран районунда 30 сифариш, 1986-чы илдә бурада 140 сифариш гәбул едилмишдир ки, онлар фәлсәфә, игтисадијјат, физика, кимја, тибб, биолокија, биофизика вә кеолокија үзрә олмушдур. Абонентләрин тәкчә мараг даирәси дејил, һәмчинин онларын дүнјәкөрүшү вә елми сәвијјәси дә артмышдыр. Елми күтләви әдәбијјата олан сорғулар рәнкарәнк характер дашыјыр. Тәдрис просесинә көмәк характерли материаллара вә елми әдәбијјата сорғулар чохлу тәшкил едир.

Һазырда МКС-ләрдә елми әдәбијјата сорғулар 8 фаиз тәшкил едир. Әсасән, һәр һансы мөвзу илә әлагәдар вә ја електротехника, кибернетика вә с. саһәләрә аид әдәбијјат тәләб олунур. Мүасир елми әдәбијјатла јанашы кечмиш илләрин нәшрләри дә тә-

лөб олунур.

Мәркәзләшмәжә гәдәр КАА үзрә соргуларынын чоху тәдрис әдәбијјатына (60 %) вә сийәси-күтләви әдәбијјата олмушдур. Елми, елми-күтләви вә истеһсал әдәбијјатына соргулар исә мәһдуд характер дашымышдыр. 80-чи илләрдә охучу соргуларынын кенишләнмәси илә әләгәдар дар чәрчивәли саһәләрә дә соргулар артмышдыр. КАА үзрә сорушулан нәшрләрин әһатә даирәсинин кенишләнмәсини Ләнкәран МКС-ин иш тәчрүбәсиндә нәзәр-дән кечирәк: 1984-чү илдә 734 сорғунун 274-ү кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатына, 230-у сийәси-күтләви әдәбијјата, 81-и техника, 54-ү дилчилик, әдәбијјатшүнәслиг вә чоғрафијаја, 44-ү тиббә аид олмушдур.

МКС-ләрин КАА хидмәтиндә мөвзу соргуларына да раст кәлмәк олар. Белә ки, 1982-чи илдә Масаллы вә Ләнкәран район МКС-ләриндә 32 мөвзу сорғусу гәјдә алынмышдыр. Бу сорғулар "Инсан амининин формалашмасы", "Сосиалист һәјат тәрзи", "Күнү узадылмыш группларда идман-сәһијјә ишләри" вә б. мөвзулардадыр. Һәмчинин ајры-ајры елми вә елми-күтләви журналлардан мәгаләләр дә тәләб олунур. Бу журналлар әсасән республикамызда вә кечмиш иттифагда чап олунан журналлардыр. Онлардан "Елм вә һәјат", "Ростениеводство", "Молочная промышленность", "Хирургия" вә б. кәстәрмәк олар.

КАА-нын мүасир шәраитини вә кәләчәк перспективләрини мөүјјәнләшдирмәк үчүн мүтләг мәркәзләшдирмә шәраитиндә онун вачиб хүсусијјәтләри нәзәрә алынмалыдыр. Вачиб хүсусијјәт дедикдә, КАА-дан онун дәјишмиш формасы-системдахили китаб мүбадиләсинин ајрылмасы баша дүшүлмәлидир. Бу ајрылма МКС-ләрдә бүтүн охучу соргуларыны өдәмәк үчүн мөһкәм ваһид китаб фондунун јарадылмасына әсасланыр. Системдахили китаб мүбадиләсинин фәалијјәт даирәси МКС-ләрдә әсас охучу соргуларынын (80%) өдәнилмәси вә ваһид китаб фондунан истифадәни сәмәрәләшдирмәкдән ибарәтдир. Апарылан тәдгигатлар кәстәрилир ки, мәркәзләшмәдлән сонра ваһид китаб фондунун јарадылмасы вә библиографик-информасија ишләринин гәјдәја салынмасы нәтичәсиндә охучу соргуларынын бөјүк бир гисми системдахили китаб мүбадиләси васитәсилә јеринә јетирилер.

МКС-ләрдә системдахили китаб мүбадиләси КАА үзрә соргуларынын хејли азалмасына тәсир кәстәрир. Белә ки, 1980-чи илдә Ләнкәран район МКС-нә кәнд китабханаларындан дахил олан соргуларынын јарысы мәркәзи китабсахлајычы, галаны исә

КАА васитәсилә јеринә јетирилмишдир. 1988-чи илдә исә филиал китабханаларындан дахил олан соргуларынын 70 %-и системдахили китаб мүбадиләси, галанлары исә КАА хидмәти илә өдәнилмишдир. Үмумијјәтлә, бир чох МКС-ләрдә охучу соргуларынын 50-60 фаизи системдахили китаб мүбадиләси васитәсилә јеринә јетирилер.

Ејни заманда МКС-ләрдә системдахили китаб мүбадиләси, бүтөвлүкдә охучу соргуларынын өдәнилмәсиндә әсаслы мејар кими гәбул едилмәмәлидир. Охучу соргуларынын әксәријјәтинин МКС-ин ваһид фонду һесабына јеринә јетирилмәси ашағыдакылары демәжә әсас верир: 1) рекионал, саһәви вә информасија органлары илә әләгә јаратмагла КАА-ны гәјдәја салмаг; 2) КАА хидмәтинә мөһтач олан мүстәгил охучу группларыны мөүјјән етмәк вә онларла фәрди иш апармаг; 3) дарчәрчивәли вә аз истифадә олунан әдәбијјатлар (КАА үзрә кәндәрилән) охучу соргуларыны мөүјјән етмәк.

Беләликлә, һазыркы мәркәзләшмә шәраитиндә КАА ваһид үмумдөвләт системинин јени мәрһәләсинә гәдәм гојмушдур. Бу да кәстәрир ки: 1) КАА охучу-абонентләрин вә китабханаларын әһатә даирәси кенишләнир; 2) охучу соргуларынын өдәнилмәсиндә кејфијјәт вә еффеktivлик артырылыр. Мүтәхәссисләрин, гәјабит тәһсил алан тәләбәләрин, ихтисаслы фәһләләрин соргуларыны өдәмәк үчүн даһа әлверишли шәраит јарадылыр; 3) МКС-ләр охучуларынын тимсалында јүксәк интеллектуал, фәал, мүасир шәхсијјәтин формалашмасы үчүн КАА васитәсилә елми вә хүсуси нәшрләрин тәблиғини кетдикчә кенишләндирирләр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Хәләфов А.А. Азәрбајҗанда китабхана ишнинин мәркәзләшмәсинин бәзи јекунлары вә тәкмилләшдирилмәси мәсәләләри /Азәрбајҗанда китабхана ишнинин мәркәзләшдирилмәси мәсәләләри/ елми әсәрләрин мөвзу мәчмүәси.-Б., 1986.-с.3-24
2. Положение о централизации государственных массовых библиотек// Сов. библиотековедение, 1975.-N 4.-с.26-28
3. Балашов 21.Ф. Организация работы междубиблиотечного в абонементе. - М., 1974.-с.132-136
4. Централизация сети государственных массовых библиотек. - Л.,1976.-с.80-1100.
5. Хараев Й.А. Каким быть фонду филиале?.-Библиотекарь, 1978.-N9.-с.57-59.
6. Ләнкәран район МКС-ин 1970-1990-чы ишләр һесабатлары.

*Јусиф ГАЗЫЈЕВ
Бакынын 276 саялы
мәктәбинин мұәллими,
педагожи елмләр намизәди*

МӘКТӘБ КИТАБХАНАСЫНДА ШАКИРД МҮТАЛИӘСИ МӘДӘНИЈЈӘТИНИН ИНКИШАФЫ

Мәктәбли охучуларын өјрәнилмәси китабхананын күндәлик иш просесиндә дүшүнүлмүш, мәгсәдјөнлү вә дүзкүн тәшкил олуңмуш шәкилдә апарылмалыдыр. Бунун үчүн охучуну өјрәнмәнин әсас истигамәт вә методлары мүәјјән олуңмалы, онлар формалашдырылмалыдыр.

Әсас истигамәтләрдән бири мұталиәнин һәчм вә мәзмунунун өјрәнилмәсидир. Бу истигамәтдә бир чох мұхтәлиф вәзифәләр ортаја чыхыр: Охунан китабларын даирәсини мүәјјәнләшдирмәк; мұталиәдә ушагларын бәдии, елми-фајдалы китаблара вә дөври мәтбуата мұнасибәтләринин ашкарланмасы; јашындан, чинсиндән вә јахын мұһитдән асылы олараг охучу сорғуларынын өлчүсүнү вә динамикасынын өјрәнилмәси.

Дикәр истигамәтләрдән бири - мұхтәлиф јаш дәрәчәләри үзрә охучуларын мұталиә етдикләри елми-күтләви китабларын дәрк едилмәси просесинин өјрәнилмәсидир. Бурада конкрет вәзифә күтләви охучунун бу вә ја дикәр мұәллифин әсәринә мұнасибәтини вә мұхтәлиф жанрлар үзрә, о чүмләдән елми-бәдии, елми-күтләви әдәбијјатын дәрк едилмәсини өјрәнмәкдир.

Ән вачиб истигамәтләрдән бири дә охучуларла апарылан китабхана ишинин мұхтәлиф форма вә методларынын педагожи сәмәрәлијјинин өјрәнилмәси вә бунларын охучу сорғуларынын хәсусијјәт вә кејфијјәтләринә, мұталиә мәдәнијјәтинин вәрдишләринә тәсиринин ашкар едилмәсидир. Бу истигамәтдә апарылан ишләр охучунун мұталиәсини ашағыдакы гәјдада өјрәнир: а) фәрди, б) груп, в) бүтүн охучулар.

Гејд едилән истигамәтләрдә охучу фәалијјәтинин мұрәккәб шәкли олан мұталиәнин һәртәрәфли арашдырылмасы үчүн

педагожи, психоложи-педагожи вә сосиоложи тәдигатларда тәтбиг вә кениш истифадә едилән методлара мұрачиәт етмәк лазым кәлир: 1) сәнәдләрин тәһлили, 2) мұшаһидә, 3) мұсаһибә, 4) експеримент.

Шакирд мұталиәсинә фәрди рәһбәрликдә - охучунун вә онун сорғуларынын, мұталиәнин кәмијјәт вә кејфијјәтләринин вә дикәр мұталиә мәсәләләринин арашдырылмасында вә һәллиндә тәтбиг олуңан методлар ашағыдакы педагожи тәләбләрә әсасланмалыдыр.

Биринчиси, мұхтәлиф методларын комплекс шәкилдә истифадә олуңмасы лабүддүр. һәр бир методун өзүнүн мәзијјәти вә чатышмазлыгы мөвчуддүр. Белә ки, охучу формулјары васитәсилә охучу һаггында там тәсәввүрә малик олмаг мүмкүн дејил. Она кәрә дә мұсаһибә вә дикәр методлардан истифадә олуңмалыдыр.

Икинчиси, истифадә олуңунан метод вә үсуллар охучуда мараг һисси ојатсын. Буна о заман наил олуна биләр ки, охучунун өјрәнилмәси мәгсәди илә апарылан сорғулар мұхтәлиф формада олсун.

Сәнәдләрин тәһлил методу васитәсилә шакирд мұталиәсинә даир сәнәдләр - китаб вә охучу фолмулјарлары, мұталиә күндәликләри, китаблар һаггында шакирдләрин рәјләри, мұталиә илә әлагәдар стенограм, протокол вә сөһбәтләрин магнитофон јазылары, китаб мұзакирәләри, диспутлар вә охучу конфранслары, шакирдләрин охудуглары мөвзулара аид рәсмләр вә саир арашдырылыр.

Охучулара диференсиал вә фәрди јанашмагда охучу мұталиәсинин кәмијјәт вә кејфијјәтинин өјрәнилмәси башлыча вәзифәдир. Бу ишдә китабханачыја вә мұәллимә көмәк едән ән объектив васитә охучу формулјарыдыр. Китабханачы апардыгы мұшаһидә нәтичәсиндә формулјарларда охучунун һәр бир китаба даир мұнасибәтини сәчијјәләндирир.

Охучуларын фәрди хүсусијјәтләрини даһа дәриндән өјрәнмәк үчүн охучу формулјарында ән әнәви мәлүматлардан башга шакирдин үзвү олдуғу китабханалар, шәхси китабханасы, мұталиәсинин истигамәти вә с. һаггында гејдләр апармаг әлвәришлидир.

Формулјарда белә гејдләр шакирдләрин өјрәнилмәсиндә мұәллимләрә јахындан көмәк едир.

Бәзи мәктәб китабханаларында шакирд мұталиәсинә фәрди

рәһбәрликдә “Шакирдларын мütалиәсинә даир гејд дәфтәри”ндән, “Китабхана күндәлији”ндән, охунмуш китаблара даир “Үмуми рә’ј дәфтәри”ндән истифадә едирләр.

Габагчыл мәктәб китабханаларында “Шакирдларын мütалиәсинә даир гејд дәфтәри” охучуларын јаш группларына көрә апарылыр. Дәфтәрдә һәр бир охучу үчүн 2-3 јер ажрылыр. Һәр дәрәһиндә дәфтәрләр јенидән тәшкил едилир.

Шакирдларын мütалиә просесинә китабханачынын вә педагожи коллективин рәһбәрлијини даһа јахшы тә’мин етмәк үчүн охунан әсәрләрә даир “Үмуми рә’ј дәфтәри”нин китабханада олмасы вачибдир. Чүнки о, мütәјјән илләр үзрә шакирдларын мütалиә етдикләри әдәбијјатын мәзмунуну, мütалиәнин кејфијјәтини вә китабханачынын шакирд мütалиәсинә даир тәблиғат-тәшвиғат ишләринин мәгсәд вә вәзифәләрини ишығландырыр, тәрбијәчијә охучуларла апардығы ишләрдә јахындан көмәк едир.

Габагчыл мәктәб китабханаларында ән’әнәви олараг шакирдләр охудуғлары китаблар һағгында рә’јләр јазырлар. Рә’јләр хүсуси говлуғларда сахланылыр. Бундан әлавә китабханаларда “Охучу гејдләри” адлы хүсуси албом тәртиб олунар. Охучуларын рә’јләри һәмин албомда гејд олунар.

Беләликлә, истәр “Үмуми рә’ј дәфтәри”нин, истәрсә охучу формулјарынын вә истәрсә дә “Шакирдләри мütалиә мөдәнијјәтинә даир гејдләр дәфтәри”нин мәгсәдәүјүғ тәшкили вә шакирд мütалиәсинин кејфијјәтинин өјрәнилмәси үчүн тәһлили һәминки шакирдин мütалиәсинин кејфијјәт вә характерини, һәмчинин китабханачынын ишинин кејфијјәтини әкс етдирир.

Мүшаһидә охучуларын өјрәнилмәсинин вачиб методларындан биридир.

Китабханачылар өз мүшаһидәләрини формулјарларла китабхана күндәликләринә вә үмуми рә’ј дәфтәринә гејд етмәклә охучуну тәдричән өјрәнирләр. Бунунла јанашы охучунун өјрәнилмәси мәгсәдилә апарылан күтләви методлардан (анкет, инша јазылары, сорғунун тәһлили) фәрғли олараг мүшаһидә, мүсаһибә әсас методлардыр. Мүшаһидә васитәсилә мәктәбли охучуларын китаба мүнәсибәтини, күтләви тәдбирләрдә иштиракыны, нәһәјәт, мütалиәнин көмијјәт вә кејфијјәтини вә с. өјрәнмәк олур.

Шакирдларын мütалиәсини объектив мүшаһидә етмәк үчүн габагчыл мәктәб китабханаларында һәр јарым ил әрзиндә һәр синиф шакирдларын китаб мütалиәсинин јекунларына һәср

олунмуш мütәкирәләр кечирилир. Бунун үчүн синифләр үзрә охучуларын мütалиә чөдвәлләри тәртиб олунар. Бу чөдвәл һәр бир мәктәблинин мütалиә фәалијјәтинин сәчијјәсинә вермәк үчүн сәнәддир. Мütалиә чөдвәлләри синифләрдә шакирдларын мütалиә марағынын сәвијјәси, истигамәти вә с. һағгында мә’лумат верир. Шакирдләр бәдии, ичтимаи-сијәси вә елми-техники әдәбијјаты чох, тарих, чоғрафија вә инчәсәнәтә даир әдәбијјаты исә аз охујурлар. Бу чөдвәлләр көстәрир ки, VI-VII синиф шакирдларынин әксәријјәтинин мütалиәси сабит дејилдир. Онларын чоху нағыл вә мачәралар охујурлар. VIII-IX синиф шакирдларынин мütалиәјә марағы сабитләшир, онларда елми-техники китаблара мејл күчләнир.

Мүшаһидә шакирдларын каталог вә картотекалардан истифадәси, күтләви тәдбирләрдә: мütәкирәләрдә, әдәби ојунларда, охучулар конфрансларында, сәркиләрдә вә с. иштиракы просесиндә апарылыр.

Китабханачы илә охучу арасында чанлы фикир мütәдиләси олан мүсаһибә ушағларын мütалиәсиндә фәрди рәһбәрлијин әсас методудур.

Педагожи чәһәтдән дүзкүн гурулмуш мүсаһибә мәктәбли охучуларын мütалиә вә дәркетмә габилијјәтләрини өјрәнмәјин вә стимуллашдырмағын зәрури васитәсидир.

Мүсаһибәнин үч нөвү вардыр: китаб төвсијәси мүсаһибәси, охунмуш китаб һағгында сөһбәт, үмумиләшдирилмиш сөһбәт.

Китаб төвсијәси мүсаһибәси ашағыдакы мәгсәдләри күдүр: 1) шакирдә китаб сечмәкдә көмәк етмәк; 2) китаба марағ ојатмағ, белә ки, ојанмыш марағ кичик охучуја оху техникасындакы чәтинликләри арадан галдырмаға көмәк едир; 3) мütалиәјә методики көстәриш вермәк.

Шакирдләрлә илк сөһбәтдән китабханачы јахшы тәртиб олуномуш китаблары көстәрир вә онларын гыса сәчијјәсини верир, мütалиәјә һәвәс ојадыр. Илк сөһбәтдә китабханачы охучунун мәктәб мәшғәләләринә, мütалиә мүнәсибәтини, св китабханасынын олуб-олмамасыны өјрәнир вә гејдләр апарыр.

I-II синиф шакирдләрини китабханаја үзв јазаркән онларын билик вә оху вәрдишләрини јохламағ вачибдир. Бу јохлама китабханачыја мәгсәдәүјүғ китаб сечмәклә онларын мütалиә мөдәнијјәтинин сәвијјәси үзәриндә иш апармаға көмәк едир.

Китабханачы илк сөһбәтдә шакирдләрә бәдии тәртибатлы китаблары көстәрир вә онлардан парчалар охујур, кичик сһизодлар данышыр. Сонра онлары библиографик апаратларла

төвсijә вәсаити, сәрки, рәфләр, каталог вә картотекаларла таныш едир. Мәсәлә, китабханачы китаб алмага кәлән II синиф шакирдинин дигтәтини Әлисәфа Атајевин "Једди ил сонра" адлы һекајәләр китабына чәлб едир. Бу китабы охујун. Бурада кәнд ушагларынын, шакирдләрин, әскәрләрин һәјәтиндан данышылыр. Сонра исә о, Г.Томинин "Чәј-чәјин сәркүзәштләр" адлы шәкилли китабыны көстәрир. Шакирд ахырынчы китабы көрән кими ону муталиә етмәк фикрине дүшүр.

Кичик јашлы охучуларла апарылан китаб төвсijәси, сәһбәтләр 2 мәрһәләдән кечир: биринчи мәрһәләдә әсас вәзифә шакирдләр китаб сечмәјә алындырмагдыр; икинчи мәрһәләдә исә артыг шакирдләр өзләри китаблар мүүјјәйләндирирләр.

Орта јашлы мәктәблиләрлә апарылан төвсijә мұсаһибәләринин характери дәјишир. Бу дөврдә китабын мүүәлифи, мәзмуну, нәшр тарихи вә с. һаггында мә'лумат вермәк мәгсәдәујгүндүр. Охучу марагыны инкишаф етдирмәк үчүн муталиә рә'јләриндән истифадә етмәк дә фәјдалыдыр.

Орта јашлы шакирдләрлә китаба мараг ојатманын сәмәрәли үсулларындан бири дә китаб төвсijәси процесиндә ахтарычы ситуасиянын јаратылмасыдыр. Охучу гаршысында елә бир идраки мәсәлә гојулур ки, о тәклиф едилмиш китабы охујараг, һәмин мәсәләнин һәллине наил олур. Ахтарычы ситуасия шакирдләрин јаш хүсусијәтләриндән асылы олараг асандан чәтинә дидактик гәјдасы дәјишир.

Тәбиәтшүнаслыгла марагланан VI синиф шакирдләринә китабханачы дејир: "Сән артыг тәбиәт һадисәләри илә танышсан вә мәтбуатда тәбиәт мө'чүзәләри һаггында јазылары да охујурсан. М.Чаббаров вә М.Мирзәјевин "Атмосфер, инсан вә әтраф мүүһит" китабыны оху. Бу китабдан илдырым, зәлзәлә вә б. гәрибә тәбиәт һадисәләри һаггында мараглы мә'луматлар алдә етмәк мүмкүндүр".

Китабханачынын бу мә'луматы шакирдлә тәбиәтшүнаслыга һәвәс јарадыр, о, мәмнунијәтлә китабы көтүрүр.

Төвсijә мұсаһибәсинин вәзифәси тәкчә мәктәблиләрлә муталиә марагыны ојатмаг вә формалашдырмаг дејил, ејни заманда китабын сәмәрәли охунмасы вә јахшы мәнимсәнилмәсиндә охучуја көмәк етмәкдир.

Китаб төвсijәси мұсаһибәсиндә ән чох ишләнән үсуллардан бири дә китабханачынын охучуја мәсләһәтидир. Китабханачы китабы тәгдим етмәклә бәрабәр, ону нечә охумаг һаггында данышыр, китабын киришиндә мүүәлифин, тәртибчинин фикир

вә рә'јләрини охумагы шакирдлә мәсләһәт көрүр.

VI синиф шакирди М.Ибраһимовун "Чәнуб һекајәләри" китабыны алмаг истәјир. Китабханачы китабы тәгдим едәркән дејир: "Китабы дигтәглә оху, нөвбәти көрүшдә суал-чаваб апарылачаг. Иранда ушагларын ичтимаи вәзијәтини, јашајыш тәрзини, арзу вә истәкләрини өјрән вә ону бизим ушагларын һәјәт тәрзи илә мұгајисә ет". Белә көстәришләр оху техникасыны тәкмилләшдирмәјә имкан верир.

Јарадычы охуја тәкан верән үсуллардан бири дә китаб һаггында јазылмыш рә'јләрин охучуларла чатдырилмасыдыр.

Беләликлә, китаб төвсijәси мұсаһибәсини ашагыдакы педагожи принципләр үзәриндә гурмаг фәјдалыдыр:

1. Китаб верилишине һазырлыг. Китабханачы охучу илә көрүшә һазырлашаркән төвсijә едиләчәк китаблары сечир, ушаг һәјәтиндан бәһс едән һекајәләри, Вәтән мұһарибәси гәһрәманлары һаггында, һејванлар, машынлар вә с. һаггында китаблары охутмаг истәјир. О, програм материалларына мұвафиг китаб сечмәк үчүн мүүәлим коллективи илә әлагә сахлајыр, габагчадан китаблары сечиб һазырлајыр.

2. Китабханачы мұсаһибә апарачагы шакирдин јашыны вә билик сәвијәсини нәзәрә алмалыдыр. Хүсусән кичик мәктәблиләр һансы китаблары охудуларыны дәгиг дәрк едә билмирләр. Онлара јаш вә билик сәвијәләринә ујгун олан китаблар төвсijә вә тәгдим едилмәлидир.

3. Елә китаблар төвсijә етмәк ләзимдыр ки, онларын шакирдләрин дәрседә алдыгы биликләрлә јахын әлагәси олсун, о биликләри мөһкәмләндирсин вә кенишләндирсин.

Китаб муталиәси мәгсәдилә апарылан мұсаһибәнин икинчи мәрһәләси охунмуш китаб һаггында мұсаһибәдир. Мұсаһибәнин вәзифәси муталиәдән алынған биликләри ашкар етмәк, онларын мүүјјн формаја дүшмәсинә, мөвчуд биликләрлә әлагәләндирилмәсинә көмәк етмәкдир.

Охунмуш китаб һаггында мұсаһибәнин сәмәрәлијинин башлыча шәрти суалларын дүзкүн гојулмасыдыр.

Китабдан парчалары учадан охумаг кичик јашлы мәктәблиләр үчүн даһа сәмәрәлидир. Бу о заман апарылыр ки, шакирд китабда нәләрин она хош кәлдијини билдирир. Китабханачы исә китабы вәрәгләјиб, шакирдин аз фикир вердији парчалары охујур.

Оху јалныз китабханачы тәрәфиндән јох, шакирд тәрәфиндән дә апарылыр. Севдији, хошладыгы парчалары шакирдин

өзүнө охутмагын бөжүк тәрбијәви әһәмијјәти олур. Белә парчаларын охунушу китаб вә онун гәһрәманы һаггында сөһбәтин башлангычы олур. III синиф шакирди С.Рүстәмин “Јахшы јолдаш” поемасыны китабханаја гәјтараркән јолдашлыг вә достлуг һаггында сөһбәт едиб, бир парча әзбәр сөјләјир. Китабханачы шакирдлә бирликдә поемадан башга мараглы парчалары да охујур.

Кичик мәктәблиләрдә охунмуш китаб һаггында апарылан мүсаһибә үсулларындан бири дә әсәрә чәкилмиш рәсмләрин нүмајиш етдирилмәсидир. Шакирд шәкилләрә бахаркән онлары мүгајисә едир вә китабын гәһрәманларына вә һадисәләрә өз мүнәсибәтини билдирир.

Мәктәблиләрин охудуғу китаблара даир иллүстрасијалар чәкмәси гәһрәманлара вә һадисәләрә јүксәк мүнәсибәт формасыдыр. Бәзи тәчрүбәли китабханачылар шакирдләрә китабдакы һадисәләрә даир шәкилләр чәкмәји мәсләһәт көрүр. Бу тәклиф ики чүр: бири охунмамышдан габаг, диқәри исә китаб охундугдан сонра едилер. Тәчрүбә көстәрир ки, бу үсулун бөжүк тәрбијәви әһәмијјәти вардыр. Шакирдин чәкдији шәкил кејфијјәтсиз олса да, мүталиәнин шүурлу вә кејфијјәтли олмасына шәраит јарадыр. Бу үсул шакирддә мүшаһидәчилик, тәсәввүрләри јенидән чанландырмаг вә с. кејфијјәтләри ашылајыр.

Охунмуш китаб һаггында апарылан мүсаһибәдә ашағыдакы педагожи тәләбләр рәһбәр тутулур:

1. Китабханачы шакирдләрлә мүсаһибәнин мәзмуну вә истигамәти һаггында чидди дүшүнмәли, она габагчадан һазырлашмалы, әсас суаллары фикирләшиб дүзәлтмәли вә онлары гејд етмәлидир. Әлбәттә, габагчадан тәртиб едилән суалларын һамысындан сөһбәтдә истифадә олунмаја, һәтта сөһбәт әснасында јени суаллар да ортаја чыха биләр.

2. Мүсаһибә китабын вә охучунун өз хүсусијјәтләринә көрә апарылмалыдыр.

3. Мүсаһибә “јохлама” характери дашымалы, охучунун китабдакы һадисәләри гаврамасына истигамәт вермәлидир.

4. Мүсаһибә ахтарычы аә јарадычы ситуасија јаратмалыдыр. Охучуну чаваб ахтармаға, сүбүт етмәјә, фикир јүрүтмәјә таһрик етмәлидир.

5. Мүсаһибәдә ишләнән суаллар вә үсуллар китабын охунма просесиндә охучунун кечирдији һисс вә дүјүгалары чанландырмаға истигамәтләндирилмәлидир.

Беләликлә, ашағыдакы нәтичәләрә кәлмәк олар:

1. Мәктәблиләрин мүталиәси ишиндә китабханачы рәһбәрлик вә нәзарәтин бүтүн васитә вә методларындан истифадә едир: сорғуларын инкишаф етдирилмәси, төвсијә мүсаһибәләри, охунмуш китаб һаггында мүсаһибә, китаблар һаггында рәјләр, мүталиә күндәликләри - бүтүн бунлар бир-бири илә гаршылыгы әлагәдә апарылыр.

2. Охучуларла апарылан фәрди ишләр китабхананын күтләви ишләринин форма вә методлары илә әлагәләндирир. Төвсијә мүсаһибәсини, охунмуш китаб һаггында мүсаһибәни китабханачы китаб сәркиләри, картотека вә каталогларын јанында апарыр.

3. Фәрди ишләрин нәтичәләрини бирдән-бирә көрмәк олмур. Охучунун сорғулары, мүталиә мәдәнијјәти үзәриндә чохшахәли ишләр мүнтәзәм вә бүтүн синифләрлә апарылмалыдыр.

4. Шакирдләрин мүталиәсинә фәрди рәһбәрлик мүрәккәб педагожи просесдир. О, китабханачыдан мүталиә вә китаблардан баш чыхармаг, јүксәк мәдәни даврашыш, һәгиги јарадычылыг вә усталыг тәләб едир.

5. Шакирдләрин мүталиәсинә фәрди рәһбәрликдә китабханачы о заман мүвәффәгијјәт газана биләр ки, о китаб фондуну јахшы билсин, китабхана-библиографија биликләринин тәблиғи сәһәсиндә габагчыл тәчрүбәни мәнимсәсин, мүталиәнин вә ушағларын мәнәви инкишафынын хүсусијјәтләринә јијәләнсин.

6. Дүзкүн тәшкил едилмиш педагожи тәсир шәраитиндә шакирдләрин үмуми вә хүсуси имканлары интенсив сурәтдә инкишаф едир вә формалашыр.

7. Синифдәнхарич охунун сәмәрәлилијиндә шакирдләрин аилә китабханаларынын олмасы мүһүм амилләрдәндир. Валидејнлә әлагә бу иши асанлашдырыр, валидејнин нәзәр-диқәтини аиләдә шакирдин мүталиәсинә чәлб едир. О, зәнкин аилә китабханасыны јаратмаг тәшәббүсүндә олур.

8. Охучу формулјары мәгсәдәјөнәмли китабын верилмәсиндә, пешә јөнүмү һаггында, мүталиәнин мүнтәзәм апарылмасында башлыча рол ојнајыр вә һәмчинин китабханачынын ишинин кејфијјәтини әкс етдирир.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Азәрбајҗан Республикасы Тәһсил Гаууну.
2. Азәрбајҗан Республикасы оорта үмумтәһсил мәктәб китабханаларынын материаллары вә иш тәчрүбәләри.

Зəминə **ИБАДОВА**
аспирант

Ф.КӨЧƏРЛИ АДЫНА АЗƏРБАЈЧАН ДӨВЛƏТ УШАГ КИТАБХАНАСЫНДА ИНЧƏСƏНƏТ ƏДƏБИЈАТЫНЫН ТƏБЛИҒИ

Ушаг китабханаларында инчəсəнəт əдəбијатынын дүзкүн вə мəгсəдјөнлү шəкилдə тəблиғ олунмасы мəктəбли ушагларын естетик тəрбијəсində вə бəдии зөвлəринин формалашмасында мүстəсна рол ојнајыр.

Ф.Көчəрли адына Азəрбајчан Дөвлəт Ушаг Китабханасынын 1995-1996-чы иллəрдəки фəалијјəтинин нəзəрдəн кечирилмəsi бир даһа тəсдиглəјир ки, инчəсəнəтə даир əдəбијаты ушаг вə јенијетмэлəр арасында тəблиғ етмəјин əн дүзкүн вə əн əһəмијјəт-ли јолу күтлəви ишин шифаһи вə əјани формаларындан, онларын мүхтəлиф үсулларындан фəал вə јарадычы сурəтдə истифадə етмəкдир. Ушаг китабханасынын əмəкдашлары мүхтəлиф јаш групуна дахил олан охучуларла ишлəјəркəн онларын һəм мараг даирəсини, һəм дə фəрди хүсусијјəтлəрини нəзəрə алмаға чалышыр, мүхтəлиф мүəссисəлəрдə тəшкил етдиклəри күтлəви тəдбирлəрин кејфијјəтчə јүксəк сəвијјэдə олмасына хүсуси фикир верирлəр.

Китабхананын 1995-чи илдə инчəсəнəт əдəбијатынын тəблиғи илə əлагəдар һəјата кечирдији бə'зи күтлəви тəдбирлəри сaлaлaјaғ.

Инчəсəнəт шə'бəси бəстəкар вə мүғəнни Полад Бүлбүлөгүнун анадан олмасынын 50 иллији мүнəсибəти илə 132 N-ли мəктəбин X синфиндə сəһбəт апармыш, "Севил" вокал инструментал ансамблынын ифасында лент јазысы сəслəндирилмишдир. Ејни заманда бəстəкар, Азəрбајчан чаз сənəтинин баниси Вагиф

Мустафазадəнин анадан олмасынын 55 иллији мүнəсибəти илə охучуларла көркəмли мусигичи һағтында мə'лумат верилмишдир.¹

Актјор Бəшир Сəфəроғлунун 70 иллији мүнəсибəти илə охучуларла сəһбəт апарылмыш, китаб ичмалы кечирилмишдир. 2 N-ли филиал "Сəфəроғлу вə Бəширғызы нечə күлүб-күлдүрүб?" адлы тəдбир дə кечирмиш, "Көрпəм" експериментал театр студиясынын балача актјорлары "Кəлмəли, көрмəли, күлмəли" тамашасы илə 1 N-ли ушаг евиндə чыхыш етмиш, јетим ушаглары севиндирмишдир.²

Күтлəви ишлəр шə'бəси Бинəгəди рəјонундакы 99 N-ли мəктəбдə көркəмли бəстəкарларымыз Үзєјир һачыбəјов вə Мүслүм Магомајевин 110 иллик јубилеји илə бағлы "Мусигидə дəјүнəн үрəклəр" адлы мусигили əдəби-бəдии кечə кечирмишдир. Тəдбирдə Бакы Мусиги Академијасынын тəлəбəлəри дə иштирак етмишлəр.³

Бундан башга, күтлəви ишлəр вə инчəсəнəт шə'бəлəри рəссам Əзим Əзимзадəнин анадан олмасынын 115, рəссам Тоғрул Нəриманбəјовун 65, бəстəкар Хəјјам Мирзəзадəнин 60 иллик јубилејлəри илə əлагəдар 132, 190 вə 265 N-ли мəктəблəрдə рəнкарəнк тəдбирлəр кечирмиш, инчəсəнəт музејинə екскурсијалар тəшкил етмиш, ушагларын естетик инкишафына тə'сир кəстəрəн инчəсəнəт əдəбијатыны даһа јахшы тəблиғ етмəк үчүн сəмərəли иш методларындан истифадə етмəјə чалышмышлар.⁴

Өз əн'əнəви тəдбирлəринə садиг галан Ф.Көчəрли адына АДУК 1996-чы илдə һəм охучуларла хидмəт сaһəсində, һəм дə инчəсəнəт əдəбијатынын тəблиғи истигамəтиндə фəалијјəтини хејли чанландырмышдыр.

Гејд едəк ки, 1996-чы илдə китабхананын фонду, охучуларын сајы, китаб верилиши, китаб дөвријјəsi кими кəстəричилəр хејли дəјишмиш, бу исə тəбии ки, инчəсəнəт əдəбијатынын тəблиғинə дə өз тə'сирини кəстəрмишдир.

Ил əрзиндə кичик мəктəбјашлы вə башга охучу группалары илə даһа сых əлагə јарадылмыш, күтлəви тəдбирлəрин сајы артырылмышдыр. Белə ки, чəми 1.488 күтлəви тəдбир кечирилмиш вə 4.460 охучу бу тəдбирлəрə чəлб едилмишдир. Əлбəттə, əввəлки иллəрлə мүғəјисədə иштиракчыларын сајынын азалмасы китабхана əмəкдашларыны чидди нараһат етмəли вə онлар конкрет тəдбир көрмəлидирлəр.⁵

1996-чы илдə охучуларла үмумиликдə 531.052 нүсхə əдəбијат,

о чүмлөдөн инчәсэнәтә даир 16.448 нүсхә китаб, 30.770 лент жа-
зысы вә 1.123 нот верилмишдир.

Охучуларын сајы 25.145 нәфәр олмуш, китабханаја кәлишин
мигдары 192.556-ја чатмышдыр.⁶

Беләликлә, Ф.Көчәрли адына АДУК-да инчәсэнәт әдәбијја-
тынын тәблиғи илә бағлы апардығыңыз арашдырмалар көстәрир
ки, китабхананын әмәкдашлары бүтүн илләрдә бир-биринин ар-
дынча чохла рәнкарәнк күтләви тәдбирләр кечирмиш, һәмин
тәдбирләрдә ајры-ајры јаш групларына мәхсус олан охучуларын
иштиракына хусуси диггәт јетирмиш, ејни заманда фәрғли ја-
нашма принципинә дәгиг әмәл етмишләр.

Китабхананын истәр шифаһи, истәрсә дә әјани тәблиғатын
үсулларына тез-тез әмәл етмәси бир даһа тәсдигләјир ки, узун
илләр әрзиндә јараныб формалашмыш бу чүр тәдбирләр ушағ-
ларын дүнјакөрүшүнүн формалашмасына, мә'нәви аләминин
зәнкинләшмәсинә, мүталиә мәдәијјәтинин инкишафына, елми
билијинин кенишләнмәсинә вә нәтичәдә әсл шәхсијјәт кими
јеткинләшмәсинә көмәк көстәрир.

Бунунла белә, Ф.Көчәрли адына АДУК-ун инчәсэнәт әдә-
бијјатын тәблиғи саһәсиндә уғурларына гәтијјән көлкә салмадан
е'тираф етмәк лазымдыр ки, ишин кедишиндә бә'зи нөгсанлара
да јол верилир.

Мәсәлән, бә'зән V-X синиф шакирдләри үчүн нәзәрдә ту-
тулмуш күтләви тәдбирләрдә I-IV синиф шакирдләри дә ишти-
рак етмәјә мәчбур олурлар ки, бу да үмуми ишә зијан вурур.
Чүнки тәчрүбә сүбут едир ки, кичик мәктәбјашлы охучулар гав-
рајыб дәрк едә вә ја баша дүшә билмәдикләри әсәрә һәср олун-
муш тәдбирә ахыра гәдәр сәбрлә, тәмкинлә, сакитликлә баха вә
ја гулаг аса билмир, дарыхыб сәс-күј салыр, чыхыб кетмәк ис-
тәјирләр. Она көрә дә кәләчәкдә бу вачиб чәһәт мүтләг нәзә-
рә алынмалыдыр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Ф.Көчәрли адына адына АДУК-ун 1995-чи ил һесабаты.- С.26.
2. Јенә орада. - С. 17.
3. Јенә орада. - С. 18.
4. Јенә орада. - С. 20.
5. Ф.Көчәрли адына АДУК-ун 1996-чы ил һесабаты. -С. 6.
6. Јенә орада. - С. 3-6.

БИБЛИОГРАФИЈА

Зөһрәб ӘЛИЈЕВ
педагожи елмләр намизәди, профессор

Әлијусиф МӘММӘДОВ
муәллим

БИБЛИОГРАФИК ИШИН КОМПҮТЕРЛӘШДИРИЛМӘСИНИН НӘЗӘРИ ВӘ ПРАКТИКИ ӘҖӘМИЈЈӘТИ

Бәшәр чәмијјәтинин бүтүн инкишаф тарихи әтраф аләм барәдә биликләрин арамсыз олага артмасы, әмәк аләтләринин, истехсал мүнәсибәтләринин дүрмадан тәкмилләшдирилмәси вә инкишафы илә сәчијјәләнир. Тарихин мүүјјән мәрһәләләриндә исә елмин, техниканын, истехсалат васитәләринин тәкамүл просеси көклү, кәјфијјәт характерли ингилаби дәјишикликләр сәчијјәси алыр. Башга сөзлә десәк әсл чеврилишләр баш верир. Мәсәлән, XVIII-XIX әсрләрин сәнаје ингилабы мадди истехсала јанашы, бәшәр фәалијјәтинин диқәр саһәләриндә вә ичтимаи-игтисади мүнәсибәтләрдә дә көклү дәјишикликләрә кәтириб чыхарды.

XX әсрдә сүр'әти даһа да артмыш елми-техники ингилабын характерик чәһәти физики фәалијјәтлә јанашы интеллектуал, зәһни фәалијјәтин дә механикләшдирилмәси вә автоматлашдырылмасыдыр. Автоматлашдырма вә бунун әлаһиддә нөвү олан компүтерләшдирмә истехсалатын бүтүн саһәләриндә дәрин дәјишикликләрә сәбәб олур вә чәмијјәтин һәјатынын бүтүн саһәләринә тә'сир кәстәрир. Бу тә'сир ејни заманда чәмијјәтдә фәалијјәт кәстәрән информәсија коммуникасијалары системи вә онун тәркиб һиссәси олан сәнәд коммуникасијалары системиндә дә өз әксини тапыр.

Мүәсир елми-техники тәрәғти чәмијјәт һәјатынын мүхтәлиф

сфераларында - истеһсалатда, елмдә, мәдәнијјәтдә, тәһсилдә вә с. истифадә дөвријјәсиндә олан информасијанын һәчминин артмасына да тә'сир едир.

Бир сыра експертләрин рә'јинә корә индијә кими бүтүн дүнјадә 100 милјон ада јахын китаб нәшр едилмишдир. Дүнјадә 70 мин аддан чох тәкчә елми журнал нәшр олуноур. Информасијанын һәчминин белә бир мигјасда артмасы мүтәхәссисләрин "информасија бөһраны" адландырдығы вәзијјәтин јаранмасына сәбәб олмушдур. Һәмин бөһран онула сәчијјәләнир ки, чәмијјәтдә сәнәд коммуникасијалары системинә дахил олан ичтимаи тә'сисатлар - китабханалар, нәшријјатлар, китаб тичарәти, елми-информасија органлары, архивләр, китаб палаталары сәнәд ахынынын өһдәсиндән кәлә билмир, һәмин сәнәдләрин там шәкилдә аналитик-синтетик шәкилдә ишләнмәсинә тә'мин етмир, һәмин информасијанын тәләбатчыларә онларын мәнимсәјә билдији шәкилдә чатдырылмасыны тә'мин едә билмирләр. Нәтичәдә тәләбатчылар лазыми сәнәди өзүндә әкс етдирән информасија мәнбәләрини әлдә едә билмирләр вә бир чох һалларда дүнја елминә вә техникасына мә'лум олан нәтичәләри мүстәгил шәкилдә јенидан әлдә етмәли олулар. Буну елм аләминдә јумористик шәкилдә "велосипед ихтира етмәк" адландырылар.

Информасија бөһранынын диқәр бир әләмәти исә ондан ибарәтдир ки, антик дөврдән фәргли оларағ мүасир сәнәд коммуникасијалары системи әввәлки кими бир-бириндән тәчрид олуноуш ләкал очағлардан ибарәт дејил. Јени рабитә вә нәглијјат васитәләри тәдричән сәнәд коммуникасијалары системинин әһатә даирәси кәнишләнәрәк тәдричән бүтүн дүнјаны әһатә етмишдир. Башга сөзлә, глобал информасија мөканы јаранмышдыр. Бу да өз нөвбәсиндә дөвријјәдә олан сәнәд шәклиндә информасијанын мигдарынын кәскин шәкилдә артмасы илә јанашы, ајры-ајры чоғрафи мөкәнлар арасында сәнәд-информасија мүбадиләсинә еһтијачы да кәскинләшдирмишдир.

Информасија бөһранынын кәскинлијини статистик кәстәричиләр дә тәсдиғ едир. Үмумиликдә исә информасија бөһранынын маһијјәти ондан ибарәтдир ки, информасијанын истеһсалы һәмин информасијанын вахтлы-вахтында е'малыны вә истифадәсини, информасија күүнүн артымы исә информасијанын өзүнүн артымыны габаглајыр.

Информасија бөһранынын јаранмасына даир јухарыда кәстәрилән сәбәбләр объектин сәбәбләридир. Јә'ни бунлар сәнәд коммуникасијалары просесинин объектиндән доғур. Лакин бундан әлава

проблемин диалектик оларағ субъектив сәбәбләри дә вар. Бу да ондан ибарәтдир ки, сәнәдләрин мигдарынын артмасына, онларын мәзмунунун мүрәккәбләшмәсинә бахмајарағ, инсанларын зәһни-әғли габилијјәтләри артмыр. Бу да һәмин габилијјәтләри компенсација едә биләчәк технолокија вә методларын јарадылмасыны вә тәтбигини тәләб едир.

Информасија бөһранындан гуртулмағын јолларына кәлдикдә исә бунун бир нечә һәлли јолу вар. Бунлардан биринчиси вә ән чәтини елми-методолоји бахымдан даһа сәмәрәли үсулларын тәтбиги васитәсилә дөвријјәдә олан информасијадакы күүн мигдарынын азалдылмасы, тәкрарчылығдан гачылмасы, билијин "гатылашдырылмасы" вә "сыхылмасы"дыр. Диқәр јол инсанын интеллектуал имкәнларынын бир нов күчләндиричиләри вә сүр'әтләндиричиләри олан автоматлашдырма вәсаитләринин тәтбигидир. Информасијанын топланмасы, ишләнмәси, сахланмасы вә пајланмасы проселәринин механикләшдирилмәси вә автоматлашдырылмасы информасија бөһранындан чыхышын ән әсас јолудур.

Инсан практикасында нәзәри тәдғигатлар вә әмәли тәдбир проблемләри гырылмаз шәкилдә әлағәдардыр. Чәмијјәтдә сәнәд барәдә икинчи сәвијјәли библиографикинформасијанын топланмасы, ишләнмәси вә пајланмасынын нәзәри мәсәләләринин тәһлил едилмәсинин мүасир мәрһәләсиндә мејдана чыхмыш автоматлашдырма вә компүтерләшдирмә проблеми дә бу гәбилдәндир. Бу проблемин нәзәри вә практиви әһәмијјәти ашағыдакы мөғамларла мүәјјәнләшир:

1. Библиографларын е'мал етдији сәнәд ахыны мигдар бахымдан артыр, мәзмун бахымдан мүрәккәбләшир вә нов бахымдан кәнишләнир (јә'ни һәр ил даһа јени сәнәд нөвләри: дәрч едилмәјән сәнәдләр, микросәнәдләр вә диқәр јени нөвләр мејдана кәлир). Библиографик мшлә мәшғул олан мүәссисәләрин кадр еһтијатлары вә инсанларын тәбии-интеллектуал имкәнлары исә артмыр. Белә бир шәраитдә механикләшдирмә вә автоматлашдырма өмәк мәһсулдарлығынын артырылмасы вәсаитинә чеврилир.

2. Библиографик информасијаја олан еһтијач даим артыр вә мүрәккәбләшир. Чәмијјәт библиографик хидмәтин тамлығынын артырылмасында, оперативлијин вә дифференсијанын јүксәлмәсиндә марағлыдыр. Мәһз механикләшдирмә, автоматлашдырма вә компүтерләшдирмә библиографик фәалијјәтин кејфијјәтин јүксәлдилмәсинин әсас васитәләриндән биридир.

3. Библиографик информасијаја олан ичтимаи тәләбатын даһа там өдәнилмәси үчүн библиографик хидмәтин метод вә формала-

ры даим тәкмилләшдирилмәлидир. Мүасир компјүтер вә тәшкилагын техникасы, оператив полиграфифа вә рабитә васитәләринин жардымы илә нәинки кечмиш дөврүн библиографларынын башладыгы әһәмијјәтли ишләри (мәсәлән, милли китаб репертуарларынын тәртиби, икинчи сәвијјәли бејнәлхалг библиографик мәнбәләрин жарадылмасы) мүмкүн олур, һәм дә библиографик мәһсул вә хидмәтләрин јени нөвләри (истинад әдәбијјат көстәричиләри, библиографик вериләнләр базалары, тәләбатчыларә ЕҢМ васитәсилә диалог режиминдә хидмәт вә с.) жарадылыр. Бу һалда механикләшдирмә вә автоматлашдырма - библиографик фәалијјәт сферасынын зәнкинләшмәсинә жардым едир.

Мүасир техниканын дүшүнүлмүш вә сәмәрәли тәтбиги, һәм игтисади, һәм сосиал, һәм дә тәшкилатчылыг бахымындан јүксәк нәтичәләр әлдә едилмәсинә имкан верир ки, бу да мүасир библиографифанын инкишафы үчүн вачиб шәртләрдән биридир.

Лакин библиографик фәалијјәтдә автоматлашдырма васитәләринин, хүсусән дә компүтер техникасынын тәтбиги үчүн мүәјјән илкин шәртләрин олмасы лазымдыр. Буларә ашагыдакылары анд етмәк олар:

- елми-техники ингилаб дөврү үчүн сәчијјәви олан зәһни әмәјин автоматлашдырылмасы вә компүтерләшдирилмәси мејлшәри, һансынын ки, библиографик фәалијјәтдә дә тә'сир көстәрәчәји лабүддүр;

- библиографик фәалијјәтин тәләбләрини өдәмәјә габил олан јени, јүксәк техники вә истисмар көстәричиләринә малик автоматлашдырма ваистәләринин, компүтер техникасынын, јени тишли глобал рабитә каналларынын мејдана кәлмәси;

- дүнјанын бир чох өлкәләриндә библиографик ишин автоматлашдырылмасы вә компүтерләшдирилмәсинә даир тәчрүбәнин топланмасы;

- механикләшдирмә, автоматлашдырма вә компүтерләшдирмә проблемини мүасир библиографифаһүнаслыг, китабханаһүнаслыг вә информатика тәрәфиндән нәзәри тәһлили вә дәрк олунамасы.

Беләликлә, библиографик фәалијјәтдә мүасир технолокијаларын тәтбиги проблеминин әһәмијјәти, актуаллыгы мүасир елми-техники ингилабын шәртләри, елми-техники тәрәгтинин наилијјәтләри библиографик практиканын дахили тәләбаты вә автоматлашдырма вә компүтерләшдирмәнин тәтбиги үчүн методики-нәзәри бүнөврәнин формалашмасы илә мүәјјән едилир. Лакин библиографик фәалијјәтин һәјата кечдији мүһитдә мөвчуд олан амилләрдән һеч дә һамысы автоматлашдырмаја, компүтерләшдирмәјә, јени

техники васитәләрин тәтбигинә әсасланан технолокијаларын мәнимсәнилмәсинә жардым етмир. Бу процесә мәнфи тә'сир көстәрән, ләнкидән амилләр дә вардыр ки, буларә мисал оларәг апарылан ишләрин тәшкилати-методики сәвијјәсинин ашагы олмасы, библиографик фәалијјәтлә мәһсул олан мүәссисәләрин мадди-техники базасынын зәифлији, һәмин ишлә мәһсул олан мүәссисә вә коллективләр арасында әлагәләндирмәнин, гаршылыгылы жардымын олмамасы, һазырлыг кадырларын чатышмамасы вә с. көстәрмәк олар. Лакин көстәришлән саһә үзрә давам едән инкишаф, кет-кедә артан вә тәкмилләшән дүнја тәчрүбәси һәмин мәнфи амилләрин тәдричән арадан галхачагына үмид етмәјә имкан верир.

Јухарыда гејд етдикләримиз мүасир техники васитәләрин, автоматиканын, компүтер техникасынын тәтбиги проблеминин практики аспектләридир. Лакин нәзәри тәһлил, арашдырма вә бу әсасда прогнолашдырма олмадыгда инкишаф өзү дә нагис олур, лазыми сүр'әтлә кетмир. Буна көрә дә мүасир библиографифаһүнаслыгда библиографик процесләрин автоматлашдырылмасы вә компүтерләшдирилмәси үзрә тәдгигатлар илдән-илә даһа кениш вүс'әт алыр.

Ону гејд етмәк лазымдыр ки, әкәр библиографик ишдә автоматлашдырма вә компүтер васитәләринин тәтбигинин илк мәрһәләсиндән 50-60 -чы илләрдә библиографифаһүнаслар арасында һәмин процесләри дәриндән анлајан вә нәзәри тәһлил едә билән мүтәхәссисләр чох чүз'и мигдарда идисә, 70-чи илләрдән с'тибарән тәдричән бу проблемин әһәмијјәтини анлајан јени алимләр нәсли јетишмәјә башлады. Онлар ән'әнәви китабхана-библиографифа проблемләри илә јанашы, јени техники вә технолокијанын инкишафы, информатика вә икбернетиканын әлагәдар саһәләри илә дә јахындан таныш идиләр вә бу хүсусијјәт өз әксини елми жарадычылыгыда да тапырды. Бу мөвзуда јүзләрчә мәгалә дәрч едилмиш, чох сајда китаблар нәшр едилмишдир.

Хүсусән, сон ијирми илдә библиографик процесләринавтоматлашдырылмасы иши даһа кениш вүс'әт алыр. Бу әсасән ән јени компүтер техникасы, комуникасија вә информасијанын компакт јазылмасы үчүн ән јени технолокијалар әсасында реаллашыр. Локал шәбәкәләрин, һәтта ајры-ајры фәрдләрә мәхсус олан компүтерләрин милли вә бејнәлхалг компүтер шәбәкәләринә тошулмаг имканы библиографик информасијанын мүбадиләси саһәсиндә чографи вә инзибати мансәләри дәф едир. Артыг пејк рабитәси илә учгар бир даг кәндиндә, кимсәсиз адада белә бејнәлхалг компүтер шәбәкәси васитәсилә библиографик информасијаны өзүндә чәмләш-

дирэн верилэнлэр банкына дахил олуб, лазыми информасијаны элдә етмәк олар. Мүасир компјүтер информасија технолокијаларынын бир хүсусијјәти дә ондан ибарәтдир ки, бир чох һалда библиографик ахтарыш заманы элдә едилән информасијанын әсасында дәрһал онун мәзмунуну ачан рефераты вә ја бирбаша мәтнин өзүнү сифариш вермәк вә алмаг мүмкүндүр. Гәбул едилмиш информасија исә, арзу едиләрсә дәрһал јаддаш гургусуна јазылыр вә еһтијач олдугда јенидән монитордан нәзәрдән кечирилыр вә ја принтер васитәсилә чап олуноур.

Билдијимиз кими, сон 70 илдә республикамыз планлы игтисадијјата әсасланан социал-сијаси системдә јашамышдыр. Белә бир шәраитдә чәмијјәтдә баш верән диқәр просесләр кими, сәнәд-информасија просесләри дә мәркәзләшдирилмиш гәјдада планлашдырылыр, малијјәләшдирилыр вә идарә едилирди. Белә бир мәркәзләшдирилмиш тә'сир өз әксини чәмијјәтин сәнәд-информасија тәләбатынын өдәнилмәсиндә дә көстәрирди. Формалашмиш сәнәд-информасија вә библиографик-информасија тә'минаты системи ән мүхтәлиф фәалијјәт саһәләринин, ән мүхтәлиф тәләбатчы вә мүтәхәссис группларынын еһтијачларыны там олмаса да кифәјәт гәдәр өдәјирди. Бу заман һәм илкин, һәм дә икичи сәвијјәли (библиографик) информасија просесләринә өлкәдә мөвчуд олан ән јени информасија технолокијаларынын тәтбигинә чәһд едилирди. Буна бариз мисал олараг бүтүн Иттифаг миғјасында һәм библиографик, һәм дә елми-техники информасијанын топланмасы, ишләнмәси вә верилмәси үзрә өз вахтына көрә ән габагчыл технолокијалара әсасланан автоматлашдырылмиш системләри көстәрмәк олар. Мәсәлән, 70-чи илләрдән Үмумиттифаг Китаб Палатасында јарадылмиш АСНТИ-библиографија системи дәвләт библиографик көстәричиләринин (сәлнамәләрин) вә чап каталог карточкаларынын ЕҢМ-ләрин вә програм тә'минатынын тәтбиги илә тәртибини вә нәшрини һәјата кечирмәјә имкан верирди. 1981-чи илдән исә ҮКП магнит лентинә јазылмиш библиографик вериләнләр базасынын һазырланмасынын вә јайылмасына башлады. ҮКП-дән әлавә диқәр мәркәзи информасија органларында да (ВИНИТИ, ВНИИПИ, ВНИИКИ, ИНИОН вә с.) чох кениш имканлара малик автоматлашдырылмиш информасија системләри јарадылмишды.

Лакин, чох тәәсүф ки, бир сыра объектив вә субъектив сәбәбләр үзүндән республикамызда информасија просесләринин автоматлашдырылмасы лазыми сәвијјәдә дејилди вә заманын тәләбиндән кери галырды. Библиографик информасија просесләринин автоматлашдырылмасы саһәсиндә мүәјјән ишләр Азәрбајчан Елмләр

Академијасы Мәркәзи Елми Китабханасында вә Ичтимаи Елмләр Үзрә Елми Информасија Мәркәзиндә апарылырды. Лакин, ән диқәтәләјиг һәм республикамызын, һәм дә кечмиш Иттифағын мүтәхәссисләринин диқәтини чәлб едән ишләр Республика Елми-Техники Китабханасында көрүлшүмдү.

Республика Елми-Техники Китабханасында китабхана-библиографија просесләринә јени технолокијаларын тәтбигиндә мүһүм әһәмијјәтли тәдбир 1976-чы илдә, бурада Елми-тәдгигат шө'бәсинин јарадылмасы олду. Аз бир заман әрзиндә шө'бә тәрәфиндән "Китабхана - АИС" системинин лајиһәси јарадылды. Системә 11 алтсистем дахил иди ки, онлар китабханада һәјата кечирилән просесләрин, о чүмләдән библиографик просесләрин јеринә јетирилмәсини јени, автоматлашдырылмиш технолокијаларыны нәзәрдә тутду. Системин реаллашдырылмасында РЕТК илә јанашы АЗЕТЕ-ТИ-нин вә бир сыра диқәр мүәссисәләрин интеллектуал вә техники ресусларындан истифадә едилирди. Систем мәрзәлә-мәрһәлә реаллашдырылырды вә аз бир заманда өз сәмәрәсини көстәрди. Лакин, бир сыра тәшкилати вә субъектив сәбәбләр үзүндән системин инкишафы вә там һәчмдә реаллашмасы јарымчыг галды. Буна бахмајараг диқәр кечмиш совет республикаларынын елми-техники китабханалары бу лајиһәјә даир материаллары алараг өз китабханаларынын автоматлашдырылмасы үчүн онлары тәтбиг едирдиләр.

Һазырда республикамызда кечид дәврү илә әлагәдар бир сыра чәтинликләр базар игтисадијјатынын принципләринә әсасланан илкин вә икинчи сәвијјәли информасија базарынын формалашмасына вә инкишафына мане олуноур. Лакин, бә'зи илкин әләмәтләр тезликлә бу саһәдә мүсбәт дәјишикликләр олачағына вә јени технолокијаларын һәм үмумиликдә информасија комуникасија, һәм дә библиографик просесләринә јол тапачағына үмид јарадыр.

ӘДӘБИЈАТ

1. Коровякова И.Д. Автоматизированные библиотечно-информационные системы исети /МГИК.-М., 1988.-80с.
2. Мосягин В.В. о порядке компьютеризации библиотеки // Научн.итехн.библиотеки.-1995.-№ 10/11.-С57-67.
3. Мосягин В.В., Вислый А.Г. Компьютеризация библиотек и библиография //Библиография.-1993.-№ 2.-С.3-17.
4. Соколов А.В. Тенденции развития автоматизированных систем в крупнейших библиотеках СССР// Проблемы технического перевооружения библиотек: Сб. статей /КГИК.-Л., 1983.-С.7-22.

Әшрәф ХӘЛӘФОВ
педагожи елмләр намизәди, досент

XIX ӘСР АЗӘРБАЈЧАН МААРИФПӘРВӘР ШАИР ВӘ АЛИМЛӘРИНИН БИБЛИОГРАФИК ФӘАЛИЈЈӘТИ ҲАГТЫНДА

XIX әср Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси вә мөдәни тарихиндә олдугча мүнүм јер тутур. Бу јүзилликдә маарифчи шаир вә әдибләр јетишир, милли мөтбуат, милли театр јараныр. Мәрсијә әдәбијјатынын чохлу нүмунәләри јараныр. Бу әдәбијјаты әкс етдирән јени тәзкирәләр мејдана кәлир.¹

Әкәр XVII-XVIII әсрләрдә чәми 3 тәзкирәчи бизә мә'лум дурса, XIX әсрдә онларын сајы 9 нәфәрә чатыр. Азәрбајчан тәзкирәчи сәнәткарларындан А.А.Бакыханову, Һәсәнәли Хан Гарадағини, Әли Шаһ Тәбризини, Бәгаи Тәфришини, Гәриб Әлини, Рзагулу Хан Һидајәти (Чакәри), Бәһмәнмирзә Гачар Әбдүссәмәд Бәһадөвләни, С.Ә.Ширвани, М.М.Нәввабы гејдетмәк олар. Марағлыдыр ки, онлардан дөрд нәфәри Чәнуби Азәрбајчанда, галанлары Шимали Азәрбајчанда тәзкиричилик фәалијјәти көстәрмишләр. Бу тәзкирәләр өз характери вә кејфијјәтләри етибарилә XVII-XVIII әсрдә тәртиб едилмиш тәзкирәләрдән ирәли кетмәмишдир. Бу тәзкирәләрдән ән'әнәви библиографик гејдада - јә'ни ажры-ажры шаирләр һаггында верилән библиографик мә'луматла әсәрләрдән нүмунәләр верилмәклә мәһдүдләшмишдыр. Бә'зи тәзкирәләрдә бу библиографик мә'лумат шаирләрин јалныз ад вә тәхәллүсләриндән ибарәт олурду. Бә'зән тәзкирә-

ләр бир-биринин ардынча дүзүлмүш адлар сијаһысына чеврилди.

А.А.Бакыханов (1794-1847) "Күлүстани-Ирәм" әсәринин хәтимәсиндә Азәрбајчан јазычы вә алимләри һаггында верилән вә тәзкирә гәбилиндән олан әләвәдән онун өзүнүн тәрчүмеји-һалыны вә мүасир мәшһур чоғрафијашүнас алим вә шаир Зејналабдин Мәстәли Ширванинин шәхсијјәтини вә башга шаирләри өјрәнмәк бахымындан марағ доғурур.

Һәсәнәли Хан ГАРАДАҒИ (1847-1929) Чәнуби Азәрбајчанда Гарадағ маһалындандыр. Шушада 1847 -чи илдә анадан олмуш, орада боја-баша чатмышдыр. М.М.Нәвватын тәзкирәсиндә онун ики гәзәли верилмишдир. О, "Мөчлисид-Фәрамуш"ун фәал вә көркәмли үзвләриндән бири олмушдур.

Бәдии јарадычылығы илә јанашы, көркәмли тәзкирәчи алим кими дә таныныр. Онун әлјазма тәзкирәси дә совет мөканында үзә чыхарылмышдыр. Һ.Араслы вә Ф.Гасымзадәнин јаздығына көрә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын Әлјазмалар Институ-тунда "Тәзкиреји-Гарадағи" сахланыр (инвентар N 7602). Гарадағинин тәзкирәсиндә әсасән М.М.Нәввабын тәзкирәсиндә олмајан, Гарабағда јашамыш шаирләрдән библиографик мә'лумат верилир. Тәзкирә бир нөв М.М.Нәвваб тәзкирәсинин давамы һесаб едилир. Вагиф вә Видадинин һәјатына аид бүтүн мәнбәләрдән кениш мә'лумат вермишдир. Сары Ашыгдан илк дәфә данышан тәзкирәчидир. Ибраһимхан Чаванширин гызы Ағабәјим Ағанын һәјат вә фәалијјәтиндән бәһс едир, онун Шушада анадан олмасыны, Иранда гәриблик һәјаты кечирдијини, Фәтәли Шаһын баш һәрәми олдуғуну вә тәхминән 50 јашында вәфат етдијини егјд едир вә Азәрбајчанча ше'рләриндән Гарабағ һаггында дедији бу чинаслы бајатысыны мисал чәкир:

**Мән ашигәм Гарабағ,
Сары салхым, гара бағ.
Тегһран чәннәтә дөнсә,
Јаддан чыхмаз Гарабағ.**

Шаир Сејид Никари һаггында вердији мә'лумат дәхи марағ доғурур. Лакин тәзкирәдә о һеч бир шаирин әсәрини тарихи бахымдан тәһлил етмәмишдир. Рус вә Азәрбајчан әдәбијјатынын гаршылығыла әләгә вә мүнәсибәтләринә марағ көстәрмишдир. Хан Гарадағи ше'рләри илә поезијада, хүсусилә халг ше'риндә өзүнә лајигли бир мөвге газанмышдыр. Крыловун сечилмиш

тәмсилләрини Азәрбајчан дилинә тәрчүмә етмишдир. Лакин, онун бәдин җарадычылығы вә тәзкирәчилик фәалијјәти тәдгигат мөвзусу кими бу күнә кими арашдырылмамыш галмышдыр.

Бу дөврдә әдәби дијаршүнаслыг тәзкирәләри даһа өнәмли инкишаф едир. С.Ә.Ширванинин, М.М.Нәввабын тәзкирәсиндә бу характерик җарадычылыг даһа ајдын шәкилдә өзүнү көстәрир. Истәр Әсрар тәхәллүслү Әли Шаһ Тәбризи, Бәгаи Тәфриши, Гәриб Әли Дүнбүлүнүн тәзкирәләри һаггында мә'луматы анчаг М.Тәрбијәтин тәзкирәсиндән өјрәнмәк мүмкүн олду. Онларын тәзкирәләри Әлјазмалар Институтунда әлдә едилмәмиш галмышдыр. Әсрар тәхәллүслү Әли Шаһ Тәбризи XIX әср тәзкирәчиләрдән бириндән үчүнчүсүдүр. Шаһ Немәтуллаһ тәригәтинә бағлы олан дәрвишләрдәндир. О, һичри Гәмәри 1265 (1848)-чи ишә доғулмушдур. Онун бир нечә әсәри вә 25 мин бејитдән ибарәт диваны вардыр. Мөвлана Әсрар "Һәдигәтүш - Шүәра" (Шаирләр бағы) тәзкирәсиндән XVII-XVIII әсрләрдә Азәрбајчан сөз усталарынын вә нөвһә јазан шаирләрин ше'рләрини, еләчә дә диванларында даһа чоһ түрк дилиндә вә надир һалларда да фарс дилиндә ше'р, гәзәл вә рүбаиләри олан шаирләрин тәрчүмеји-һалыны топламышдыр. Икинчи китабы "Ләһчәтүш-Шүәра" (Шаирләрин ләһчәси)-да исә сөз усталарыны бир сыра зәиф вә марагсыз ше'рләрини тәһлил едир, тәнгиди фикирләрини верир.

Дөрдүнчү тәзкирәчи БӘГАИ ТӘФРИШИДИР. Онун "Ләтаифүл-Хәјал" тәзкирәси вардыр. Әрдәбил шәһәринин мәшһур гәзәлләриндән олмушдур. Ше'рләри түрк дилиндәдир. Тәзкирәдән Шејх Сәфинин тәрчүмеји-һалы дә вардыр.

Бешинчи тәзкирәчи ГӘРИБ ӘЛИ ибн МӘҺӘММӘД ибн ӘДҮРРӘЗАГ ДҮНБҮЛҮ һәм дә XIX әсрин ше'р вә сөз усталарындандыр. Онун ше'р диваны да вардыр. Көзәл тәбиб олмушдур. Теһран Университетинин тәләбәләриндән олмуш, Пијада һәрби Мәктәбини битирдикдән сонра 1858-чи илдә охумаг үчүн Парисә кетмиш, орада тәһсилени тәкмилләшдириб Ирана гајытмышдыр. О, Авропа өлкәләринин ичтимаи вәзијјәти, инкишафы вә һәрби тәшкилаты һаггында тәдгигат апарараг бир китаб јазмышдыр. Гәриб Әли Инкилтәрә вә Франса дөвләтләринин Чин дөвләти илә мұһарибәләри һаггында бир китабы франсыз дилиндән фарс дилинә тәрчүмә етмишдир. Бу китаб франсыз һәрби назири маршал Конт Рандонун әмри илә јазылмышдыр (бу китабын бир нүсхәси М.Ә.Тәрбијәтдә олмушдур).²

Алтынчы тәзкирәчи РЗАГУЛУХАН ЫДАЈӘТ (Чакәр)-дир.

(1800-1871). Теһранда анадан олмуш, орада да вәфат етмишдир. Шаир вә алим, дөвләт хадими олмушдур. 1828-чи илдә Әмирүш-Шүәра (Шаирләр әмири) адыны алмышдыр. 1835-чи илдән Сарајда хидмәт етмиш, маариф назиринин көмәкчиси, Иранда илк авропасајағы Теһран Университетинин ректору (1851-1867) вәзифәсиндә ишләмишдир. Әдәби ирси 50 мин бејтлик Дивандан, "Күлүстани-Ирәм", јахуд "Бекташнамы" (1853) романтик поемадан вә 6 мәснәвидән ибарәтдир. "Мәчмәүл-Фүсәһа" (Бәләгәтләрин мәчлиси) вә "Ријазүл-Арифин" (Насирин сәфәлы бағы) тәзкирәсини тәртиб етмишдир. Тәзкирәдә Мәстәли Ширванинин һәјат вә фәалијјәтиндән, Мирзә Нәсруллаһ Баһаридән, шаир Куһи вә онун Диваны һаггында библиографик мә'лумат вардыр. О, Бакувини Куһи илә ејниләшдирмишдир. Онун бу чүрә долашыгылар јаратмасы јеканә һал дејилдир. һәлә вахтилә М.Ф.Ахундов ону тарихи һадисәләри тәһриф етмәси барәдә мәгәлә јазмышдыр. Тарихи һадисәләр барәдә мәзмунсуз ше'рләр јазмасыны кәскин тәнгид етмишдир. Бу барәдә кәнч алим, фәлсәфә елмләри доктору З.Мәммәдов да "Елм" гәзетиндә "Бакувинин Куһи илә ејниләшдирмәк олмаз" адлы мәгәләсиндә мә'лумат верир. (1991, 30 март).³

Једддинчи тәзкирәчи БӘҺМӘН МИРЗӘ ГАЧАР ӘБДҮССӘМӘД БӘӘАДӨВЛӘДИР. (1811-1854) Аббас Мирзәнин оғлу, фарс дилиндә јазылмыш "Мәһәммәдшаһ" тәзкирәси (1832) вә "Шаһәншаһа миннәтдарлыг" (1841) Азәрбајчанын һакими олмушдур. Баш вәзир һачы Мирзә Ағасинин фитвасы илә гардашы Мәһәммәд шаһын (1834-1848) нәзәриндән салынмыш, гардашынын гәзәбиндән јаха гуртармаг үчүн Теһрандакы Русија сәфирлијинә пәнаһ кәтирмишдир. 1848-чи илдә Тифлисә кәлмиш, Русија тәбәлијини гәбул етмиш, даими јашамаг үчүн 1851-чи илдә Шушаја көчмүшдүр. О, Шәрг тарихшүнасларындан фәргли олараг Шаһ Аббас һаггында ән'әнәви мүсбәт фикир тәнгид етмишдир. Шимали Азәрбајчанын Русијаја бирләшдирилмәси мүтәрәгги һадисә кими гијмәтләндирмиш; "Шаһәншаһа миннәтдарлыг" әсәриндә Русија чарыны идиализә етмишдир. Рзагулухан Ыдајәтин, Бәһмән Мирзәнин дә тәзкирәчилик вә бәдин җарадычылығы тәдгигат объекти кими ишләнмишдир. Онларын һаггында анчаг үмуми мә'лумат мөвчуддур. С.Ә.Ширвани вә М.М.Нәввабын җарадычылыглары гисмән өјрәнилмиш вә һаггында фикир јүрүдүлмүш, мәгәлә јазылмышдыр.

Сәккизинчи тәзкирәчи СЕЈИД ӘЗИМ ШИРВАНИ (1835-1888) Шамаһыда руһани аиләсиндә анадан олмуш, једди јашын-

да икән атасы вәфат етмиш, ана бабасынын һимајәси алтында јашамышдыр. Бабасы Молла Һүсејндән фарс вә әрәб дилләриндә орта тәһсил алдыгдан сонра 1856-чы илдән али руһани тәһсили алмаг мәгсәдилә Ирага Нәчәф вә Багдад, сонра исә Шамда руһани мәдрәсәсиндә охумушдур. Тәһсил алдыгы илләр Сурија, Мисир, Һичаз өлкәләрини кәзмишдир. Тәһсилини тамамладыгдан сонра Шамахыја гајытмышды. "Мәчлис" адында јени үсулла мәктәб ачараг 18 ил мүддәтиндә мүәллимлик етмишдир. Бу мәктәбдә фарс вә рус дилләри өјрәдилирди. Һәмин дәвр емләриндән ибтидан мә'лумат верилирди. А.С. Пушкиндән бир нечә ше'ри фарс дилинә тәрчүмә етмишдир. Мәктәб үчүн Сә'динин "Күлүстан", "Бостан" әсәрләриндән вә башга фарс мә'хәзләриндән тәрчүмә едәрәк "Мәчмуәји-асари С.Ә.Ширвани" ады илә дәрс китабы һазырламышды. Дәрс китабыны нәшр етдирмәк үчүн Бақыда Һәсэнбәј Зәрдабијә, Тифлиسدә Үнсизадәјә мүрачиәт етмишдир. Шаир Мәһәммәд Сәфинин евиндә тәшкил едилмиш "Бәјтүс-Сәфа" ше'р мәчлисиндә фәал иштирак етмиш вә онун үзвләринин јарадычылығына тә'сир кәстәрмишдир. О, Бақы, Гарабаг шаирләри, Кәнчәдән Мирзә Мәһди Нағы, Шәкидән Исмајыл Бәј Накам, Губадан Налан, Дәрбәнддән Гумру, Ләнкәрандан Мәһди Исмајыл Гасир вә башгалары илә јарадычылыг әлагәсиндә олмушдур, ше'рләшмишдир. 1888-чи илдә бәјүк маарифчи шаир 53 јашында Шамахыда вәфат етмиш, Шаһхәндан гәбристанлығында дәфн едилмишдир.

С.Ә. Ширванинин чап вә әлјазмасы һалында бизә кәлиб чыхан зәнкин бәди ирси вардыр. Ше'рин бүтүн әдәби жанрында јазмышдыр. "Илһам дәгигәләри" адлы илк китабы Тәбриздә чап олунмушдур. С.Ә.Ширванинин чохчәһәтли фәалијјәтиндә елми әсәрләри дә диггәтәләјигдир.

Азәрбајчан әдәбијјаты тарихинә вә библиографија тарихинә аид илк библиографик гајнаглар сырасында онун тәзкирәсинин хүсуси јери вардыр. Бу тәзкирә 1883-чү илдә јазылмыш XX әсрдә арашдырылыб үзә чыхарылмышдыр. Сечилмиш әсәрләринин үчүнчү чилдиндә (1974-чү илдә) чап едилмишдир. Тәзкирәни вәрәләтәјәркән онун мүәллифи нәзәримиздә өз халгыны, Вәтәнини дәрин бир мәһәббәтлә севән, классик әдәбијјатын сәррафы олан бир әдәбијјатшүнас-библиограф кими чанланыр. Әсәр бәјүк вәтәнпәрвәрлик һиссилә гәләмә алынмышдыр. Она бәлли олан вә әлдә едилән тәзкирәләри нәинки нәзәрдән кечирмиш, онлары өјрәнмиш, јери кәлдикчә онлара иснад едәрәк истифадә етмишдир. Хүсусилә, Дәвләт Шаһ Сәмәргәндиинин "Тәзкирә-

түл- шүәра" сындан, Р.Һидајәтин "Китаби-Рәвзәтүс Сәфа" сындан бәһрәләнмишдир. Буну тәзкирәдә хүсуси вургулајыр. Нәзәрдән кечирдији мәнбәләрдәки мә'луматлары садчә көчүрүб тәк-рар етмәмишдир. Һәмин мә'луматлар әсасында илк мәнбәләри јохлајыб, көрүб дәгигләшдирәрәк јазмышдыр. Тәзкирә васитәсилә доғма халгынын зәнкин әдәби ирсини мүһафизә едиб сахламагла бәрабәр әсас мәгсәди кәләчәк нәслә чатдырмаг олмушдур. Тәзкирәнин мүгәддимәсиндән көрүнүр ки, "Гур'ани-Кәрим"дә ше'рә верилән гижмәт, шаирин динә хидмәт етмәјинә вә бир сыра көркәмли шаирләрин әдәби ирсинә, јашадыгы чәмиј-јәтдә кәстәрилән е'тинасызлыг, лагәјдлик С.Ә.Ширванини даһа чох гәлбән дүшүндүрмүшдүр. О, мүасирләринә мүрачиәт едәрәк классик шаирләрин әсәрләрини топлајыб сахламага, өјрәнмәјә, итиб-батмаг тәһлүкәсиндән гуртармага, горумага чағырыр. "Һәгигәт биз әһалији-Ширванин бизәвг олдуғуна бу кифајәт етмирми ки, Дәвләт Шаһ Сәмәргәнди нечә мәсафәтләр Ширвандан бәнд (заг мәсафәдә) ола-ола Мөвлана Һәкими-Баһир вә әдиби Баһир Гијас Ширванинин Әшари-абдаларыны өз тәзкирәсиндә зәбт вә рәбт етсин, амма бизим тајфа Ширванда ола-ола Мөвлана Гијасын Әшар вә әтварындан хәбәрдар олмасынлар".

Тәзкирә дибалә мүгәддимә вә дәрәд фәсилдән ибарәтдир: Әввәлинчи фәсилдә Шүараји Гафгаз вачибл еزاز-да Гијасәддин Ширвани, Бәдр Ширвани, Сејид Зүлфүгар Ширвани, Мөвлана Изәддин Ширвани, Мөвлана Фәләки Ширвани, Гагани Ширвани, Мөвлана Мүчирәддин Бәјләгани, Нәсими, Һашими Ширвани, Аллаһи Ариф Ширвани, Шејх Заһир Ширвани, Шакир Ширвани, Ваиз Әфәнди Ширвани, Саләһ Ширвани, Сабит Ширвани, Молла Пәнаһ Вагиф, Аббасгулу Аға Гүдси, Гасым Бәј Закир, Мәкуки, Кәсби, Дидә, Мирзә Аға Тәбиб, Сәфигулу Бәј, Молла Садыг Бадиқубәк, Һачы Нәчәф Бәј, Ашиг Нағы, Баһар Ширвани, Рүсва, Гәннади, Осман бәј, Өәмр бәј Галиб, Саләри, Молла аға, Һачы Молла Тағызадә, Бихуд, Гәбули, Зөвн, Аси Гарабағи, Кәминә Лаәдри (әрәбчә "билмирәм" демәкдир), Молла Әли Мәликли Ширвани, Гәми, Фүгури, Мәсрур, Шејхи, Асәф Ләнбәрани, Мирзә Гумру, Һүсејн Әли, Хан Мәзһун Дәрбәнди, Мәһәммәдәли Бәј, Мәғрур Мүгаим, Вүсали Фәгир. Икинчи фәсилдә (санидә) Гөвси Тәбризи, Гајиммәган Фәрәһанлы, Гази Мәзлум, Фазили Шејда, Мәхмур, Шаһ Исмајыл Хәтаи, Нүсрәт, Шаһи, Гумру, Насир, Фикри, Зикри, Шәмс, Кәнчи, Гаиб Сәрраф, Назим Мүхлис. Үчүнчү фәсилдә (санидә) исә Фүзули, Руһи Багдади. Дәрдүнчү фәсилдә (рабн) түрк шаирләри

Нәби, Фазији Руми, Фөвзи Әфәнди Руми, Иззәт Руми, Сабит, Вәзди Бәј Руми, Фазил Руми, һүснү Чәләби, Вәсли Руми, Вәсфи Рази, Фитнәт Ханым Руми, Дәрвиш Әфәнди Руми, Хәјали, Сәдри, Ниһали, Әбди, Мәнтиги, Мүһүббә, Абир, Халиси, Һашим, Һејрәти, Нәваи, Расих Гарси, Мирфәттаһи Руми, Мир Нашиди Руми, Иффәт, Нисари, Низами, Чәфәр Чәләби, Сәһһафзадеји-Әрзуруми, Әһмәд Паша, Ничати Һәмди, Сәбри Руми, Таһир Әфәнди Руми, Еһза Әфәнди Руми, Мүртәза вә с. јарадычылығы һаггында библиографик мә'лумат вә ше'рләриндән нүмунәләр верилмишдир.⁵

Тәзкирәдәки фарсча ше'рләрин сәтри тәрчүмәси, классик ше'рдә чәтин алашылан бә'зи ибарә вә бейтләрин шәрһи, С.Ә.Ширванинин мәгаләләри, Шамаһыдан мәктуб, Шамаһы мүхбиримиздән алынған мәктуб, Шамаһы мәмләкәт әһвалатлары вә с. верилмишдир. Мүгәддимәдә гаршыја гојдуғу мәгсәд вә вәзифәдән, тәртиб едәркән гаршыја чыхан чәтинликләрдән, еләчә дә ше'р сәнәтиндән, онун әһәмијјәтиндән бәһс етмәклә бәрабәр Ширванинин тарихи вә чоғрафи мөвгејиндән гыса мә'лумат верир. Мүәллиф бәди әдәбијјатын тәрбијәви әһәмијјәтиндән данышаркән гејд едир ки, ше'р чанә фәрәһ, чешми зија, гәлбә шәфа" верир. О, әдәбијјаты халгдан, халгы әдәбијјатдан ајры тәсәввүр едә билмир. Онун фикринчә һәр бир халг өзүнүн устад шаирләринин јаратдығы әсәрләрин тарихиндән ајры тәсәввүр етмәк олмаз. Мүәллиф фикрини сүбүт етмәк үчүн мүхтәлиф халгларын бәди әдәбијјатындан мисал вә нүмунәләр кәтирмәклә өз вәтәнләрвәрлијини башга халгларын бәди әсәрләри илә дә таныш етмәјә чалышыр. Тәзкирәдә ән'әнәви гајда кими гәбул едилмиш Иран, Түркүстан вә Рум шаирләриндән дә бәһс етмишдир. Амма тәзкирәдә әсас јери Ширван вә Азәрбајчанын башга шаирләри тутур. Мүәллиф Ширван шаирләриндән бәһс едәркән анчаг Шамаһыны нәзәрдә тутмур. Ширван вилајәтинә дахил олан Бақы, Балакән вә Шәкидә, Дәрбәнддә јашајыб-јарадан шаирләрдән бәһс етмишдир.

С.Ә.Ширвани өз фикирләрини әксәр һалларда даһа габарыг, лирик. јығчам шәкилдә нәзәрә чатдырмаг үчүн ше'рлә верир ки, бу да онун башга тәзкирәчиләринин үслубундан фәргләндирир.

Низами, Хагани, Фүзули, Фәләки Ширвани, Сејид Зүлфүгар Ширвани, Гијас Ширвани, Бәдр Ширвани, Иззәддин Ширвани, Әбү Ула Кәнчәви, Мүчирәддин Бејләгани, Гөвси Тәбризи, Г.Б.Закир, Гәссаб Мәхфи, Салик, Зөвги, Һилали, Баһар Ширвани, Абдулла Бәј Асиф, Сәфи Гулу, Гәбули вә башга шаирләрин

әсәрләриндән нүмунәләр вермиш вә онларын јарадычылығы һаггында јығчам мүлаһизәләр ирәли сүрмүшдүр.

Тәзкирәдә бу вахта гәдәр шәхсијјәтләри мә'лум олмајан Шамаһы шаирләриндән Фируги, Мәхмур, Гәннади, Гәми, Рүсва, Әрдәбил шаирләриндән Мүхлиси Кәнчи, Гаиб, Молла Мәһәмәд Шәфи, Мәһәмәд Һасән Гумуру (бу дәрбәндли мәрсижә шаири Гумру дејилдир) вә даһа бир нечә шаирин һәјаты һааггында илк мә'луматы әлдә едирик.

Фүзули ирсини сонсуз мәһәббәтлә севән С.Ә.Ширвани мисли-бәрабәри олмајан бу сөз устадынын әсәрләриндән нүмунәләр вермәклә јанашы, јарадычылығы һаггында дәјәрли елми фикирләр јүрүтмүшдүр.

Тәзкирәнин әһәмијјәти тәкчә классик Азәрбајчан поезијасынын көркәмли нүмајәндәләриндән бәһс етмәси дејилдир. О, өзүндән әввәлки тәзкирә мүәллифләриндән фәргли олараг башга халгларын әдәбијјатындан да бәһс едир. С.Ә.Ширвани Шәргдә әсрләрдән бәри тәзкирә јазан мүәллифләри ичәрисиндә јекәнә сәнәткардыр ки, рус шаирләриндән илк дөфә мә'лумат верир. Рус әдәбијјатына бөјүк гијмәт верән мүәллиф сөз сәнәтинин гүдрәт вә тә'сириндән бәһс едәркән даһи Низами илә јанашы А.С.Пушкинин дә адыны чәкмиш, ону рус халгынын маһир шаири, исте'дадлы әдәби вә рус әдәби дилинин јарадычыларындан бири кими гијмәтләндиришдир. Шаирин библиографик фәалијјәтинин мәһсулу олан тәзкирә онун Азәрбајчан мәдәнијјәти тарихиндә хидмәтләри олан зәнкин билијә малик алим кими дә таныдыр.⁶

Тәзкирәни тәгрибән 1875-чи илдә тәртиб етмәјә башламыш, 1885-чи илдән ону тамамламышдыр. О вахт шаирин 50 јашы олмушду. Тәзкирә шаирин әдәби ирсә, өлмәз сәнәткарлара бәсләдији дәрин мәһәббәтин бир тәзаһүрүдүр. Ејни заманда С.Ә.Ширванини фикир инкишафынын јени мәрһәләсини арашдырмаг үчүн дә онун халга, вәтәнә, сәнәтә бахышы һаггында зәнкин материал вердијинә көрә дә әһәмијјәтлидир:

**Нә көзәлдир охујуб Әшарә,
Зөвги үрфанә хәбәрдар оласан.
Һәр ки, руһун көрәсән шаирләрин,
Дәһридә Вағифи әсрар оласан.**

Бу ше'р классик әдәбијјаты өјрәнмәјә бир чағырыш олмушдур. Тәзкирә белә бир рүбаи илә башлајыр:

**Бу тәзкирә ким, мәчмәи-шеири шүәрадыр,
һәр сәһифәси күлзари сәфа, руһ-фәзадыр.
Гојма јерә әлдән ону зөвг әһли көрәндә,
Ким чана фәрәһ, чешмә зија, гәлбә шәфадыр.**

Тәзкирәнин чап етдирмәк шаирин арзусу иди. 1974-чү илдә тәзкирәнин чап олунмасы илә С.Ә.Ширванинин арзусу чин олмушдур. Тәзкирә һаггында көркәмли алим Ф.Гасымдазә, Садыг һүсејнов өз дәрслик вә тәдгигат әсәрләриндән гијмәтли фикир вә мулаһизәләр сөйләмишләр. Лакин тәзкирәнин кениш елми тәһлилини вермәмиш, тәзкирәчилик фәалијјәтинин тәдрис едилмәсини ирәли сүрмәмишләр.⁷

Догузунчу тәзкирәчи Мир Мөһсүн Нәввабдыр (1833-1918). Маарифчи шаир вә алим, рәссам, мүсигишүнас, тәзкирәчи М.М.Нәвваб 1833-чү илдә Шушада һачы Сејид Әһмәдин аиләсиндә дүнјаја көз ачмыш, Шуша шәһәриндә јашамыш вә орада 85 јашында вәфат етмишдир. Илк тәһсилени руһани мөктәбиндә алмыш, әрәб, фарс дилләрини мүкәммәл өјрәнмиш, сонралар рус дилиндә мүстәгил, шәхси тәһкил јолу илә мәнимсәмишдир. О, Молла Аббас Сарычәлинин мәдрәсәсиндә охумуш, ријазижат, астрономија, кимја вә диқәр елмләрә мүкәммәл јијәләнмишдир. Дөврүнүн савадлы вә биликли, мәдәни зијалыларындан бири олмушдур.

Онун Шушада јаратдығы “Мәчлиси-Фәрамуш” (унудулмамышларың мәчлиси) вә “Мүсигичиләр” мәчлиси анчаг Шуша шәһәринин дејил, бүтүнлүкдә Шимали Азәрбајчаның мәдәни һәјатында әһәмијјәтли рол ојнамышдыр. Шушада ачылан китабхана вә гираәтханаларың, “үсули-чәдид” мөктәбләринин фәалијјәти онун ады илә бағлы иди. Шаирин јашадығы дөврдә Бақы вә Шушадан савајы Азәрбајчаның башга јер вә шәһәрләриндә мөтбәә јох иди. М.М.Нәввабың шәхси мөтбәәсиндә Азәрбајчан шаирләринин бир чох әсәрләри илк дөфә чап едилмишдир. Бу мөтбәә Азәрбајчанда китабчылыг мәдәнијјәтинин инкишафында хүсуси рол ојнамышдыр.

М.М.Нәвваб бир мүәллим кими дә әдәбијјат тарихи, чоғрафија вә диқәр фәнләрдән дәрс демишдир. Бир чох гәзетләрдән, хүсусән “Зија”, “Кәшкүл” дөври нәшрләрлә әмәкдашылыг едәрәк, маариф, мәдәнијјәт вә сәһијјә мәсәләләринә даир мөгәләләрини чап етдирмишдир. “Мәчлиси-Фәрамуш” да Абдулла Бәј Асиф, Фатма Ханым Кәминә, Мәшәди Әјјуб, һәсәнәли Хан Гарадағи, Абдулла һәсән Шаһид, Мирзә Хосров, Хәлил Абдулла,

Мирзә Мухтар Хошкү вә диқәр шаирләр иштирак едирди.

1872-чи илдә Х.Б.Натәваның рәһбәрлик етдији “Мәчлиси-үнс” әдәби-мәчлисинин үзвләри илә шәһәрләшәрдиләр. О, Натәваның оғлунун өлүмүнә һөрмәт вә еһтирам олараг гәсидә јазмышдыр. Шамаһыдакы “Бейтүс-Сәфа”, Бақыдакы “Мәчлиси-Шүәра” вә диқәрләри илә әлагә сахламышдыр.

М.М.Нәввабың јүксәк бәди и зөвгү олмушдур. Бу чәһәтдән онун поезијасында, анталокијасында, китабларың бәди и тәртибатында, евинин, мөктәбләрин, мәдрәсәләрин, Бөјүк Мәсчидин минарәсинин нахышларында, һәм формасында вә һәм дә көзәл тәртибиндә сечилир. Онун “Гушлар”, “Күлләр”, “Тејмурун портрети” вә диқәр рәсм әсәрләри вардыр. 1850-чи илдән Фирдовсинин “Шаһнамә” әсәринә литографик иллүстрасија вермишдир. М.М.Нәввабың рәссамлыг јарадычылыгы XIX әср Азәрбајчан тәсвири сәнәт тарихинин өјрәнилмәси үчүн гијмәтли гајнагдыр.

Онун астрономија, ријазижат, кимја вә диқәр елмләрә аид фикир вә мулаһизәләри дә мараг доғурур. Елми фикирләри вә арашдырмалары 20-дән артыг әсәриндә өз әксини тапмышдыр.

“Нәсиһәтнамә”, “Кифәјәтүл-әтфал”, “Нурул Әнвар”, “Вүзуһул-Әрган” кими әсәрләриндә психоложи вә етик көрүшләри, мүсиги нәзәријјәсинә даир фикирләри әкс олунмушдур.

“Тәзкиреји Нәвваб” библиографик лүғәти 1913-чү илдән Оручов гардашларының електрик мөтбәәсиндән 245 сәһифәдән ибарәт чап едилмишдир. Тәзкирә бу күн дә мараг доғурур. Тәзкирә мүгәддимә вә ики һиссәдән ибарәтдир. Биринчи һиссәдә мәрһум шаирләрдән 35 нәфәри, икинчи һиссәдә исә М.М.Нәввабың мүасирләри олан, шәхсән көрүб таныдығы, јахуд мөктүблә әлагә сахладығы 56 шаир һаггында библиографик мәлүмат вә әсәрләриндән нүмунәләр тәгдим едилир. С.Ә.Ширванинин тәзкирәсиндән фәргли олараг әсәсән XIX әср Гарабағ шаирләрини әһатә етмишдир. Тәзкирәдә мәлүматлар әдәбијјат тарихи үчүн елми әһәмијјәт кәсб едир. Вағиф, Видади, Х.Б.Натәван, Г.Б.Закир вә башга шаирләр, һабелә илк мүәллими Молла Аббас Сарычәли вә өзү барәдәки фикирләри дигтәти чәлб едир.

Мәрһум алим, филолокија елмләри доктору, профессор Н.Ахундов гејд едир ки, шаирләрин әсәрләринин нә мунасибәтлә јазылдығы барәдәки мәлүмат, шаирләрин автографлары илә мүшајиәт олуан әсәрләри, ајры-ајры шаирләрин сәнәти, тәһсили, халгла әлагәси барәдә тәзкирәдәки мәлүмат елми мәзијјәтә маликдир. Чүнки тәдгигат үчүн автографик әсәрләрин елм үчүн

дәјәри әвәзсиздир. Һәмнин автографлар даһа мө'тәбәр, оригинал вариант һесаһ едилир. Бу шаирләрин әксәријјәти "Мәчлүсүл-үнс", "Мәчлүсүл-фәрамуш"ун үзвләридир. Тәзкирә хүсуси тәдгигат объект кими бу күн дә арашдырылмамышдыр. Тәзкирәнин јенидән нәшр олунмасына еһтијач вардыр. Истәр С.Ә.Ширвани вә М.М.Нәввбын тәзкирәсиндә харичи өлкәләрин шаирләри һаггында мө'луматын верилмәси принципиндән узаглашмаг мејли күчлү олмуш вә анчаг Азәрбајчан шаирләрини олдугча там әһатә етмәк чәһди кәстәрилмишдир. Милли вәтәнпәрвәрлик һиссинин ојанмасы илә бағлыдыр. Азәрбајчан шаирләринин әсәрләринин тәдрис вә тә'лим едилмәсинә хидмәт етмәк јолундакы сә'јләрин нәтичәсидир.

Нәтичә олараг гејд етмәк лазымдыр ки, 9 нәфәр тәзкирәчи-библиограф варислик мәсәләсинә хүсуси диггәт вермәклә јанашы Азәрбајчан шаирләринин мүһүм бөлкәләр үзрә там әһатә етмәк, мөвчуд тәзкирәләри тәкмилләшдирмәк ишинә диггәт јетирмишләр, нәзәрдән гачырылмыш шаирләр һаггында мө'луматын верилмәсинә сә'ј етмишләр, жанрлар үзрә әсәрләри әһатә етмишләр. Онлар Ширван, Гарабаг бөлкәләри әдәби һәјатынын мүкәммәл өјрәнилмәсинә, милли һиссләрин тәәссүбкешлијинә, бәди әдәбијјатын өјрәнилиб тәблиғ едилмәсинә чалышмышлар. XIX әср библиографиясыны дөврүн мө'нәви-естетик һәјаты илә сых бағлаја билмишләр. Бу библиографларын фәалијјәтини, јерини, мөвгеләрини, јарадычылығыны, хидмәтләрини кениш ишыгландырмаг, әдәби библиография тарихинин инкишаф јолуну кәстәрмәк күнүмүзүн мүтәддәс вә тәхирәсалынмаз бир ишидир.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Әсрар тәхәллүслү Әли Шаһ Тәбризи. Бәгаи Тәфриши. Гәриб Әли ибн Мәһәммәд ибн Әбдүррәзаг Дүнбүлү //Тәрбијәт М. Даниш-мәндани-Азәрбајчан. -Б., 1987. -с.65-66; 73; 132-133.
2. Рзагулухан Һидајәт // АСЕ. X чилд. -Б., 1987. -с. 220.
3. Бәһмән Мирзә Гачар Әбдүлсәмәд Бәһадөвлә //АСЕ. II чилд -Б., 1977. -с. 153.
4. С.Ә.Ширвани // АСЕ. VIII чилд. -Б., 1984. -с. 326.
5. С.Ә.Ширвани. Сечилмиш әсәрләри. III чилд. - Б., 1874.
6. Һүсәјнов С.С. С.Ә.Ширванинин јарадычылыг јолу /докторлуг диссергасиясы/. - Б., 1967. - 646 с.
7. Мир Мөһсүн Нәвваб. // АСЕ VII чилд. - Б., 1983. -С. 217-218.

Надир ИСМАЈЫЛОВ
педагожи елмләр намизәди, досент

АЗӘРБАЈЧАНЫН КИТАБХАНА - БИБЛИОГРАФИЈА ЕЪТИЈАТЫ: ВӘЗИЈЈӘТИ, ПРОБЛЕМЛӘРИ, ПЕРСПЕКТИВЛӘРИ

XX әсрин сонларында Азәрбајчан халгынын әлдә етдији ән мүнүм наилијјәтләрдән бири онун дәвләт мүстәгиллијинин бәрпасы, милли дәвләт гуручулуғуна башламасыдыр. Азәрбајчан Республикасынын мүстәгил дәвләт кими дүнја бирлијинә гошулмасы просеси әсрләр боју јараныб формалашмыш милли-мә'нәви дәјәрләримиздән даһа сәмәрәли истифадә үчүн имканлар јаратмышдыр.

Халгымызын тәбии, мадди вә мә'нәви сәрвәтләри системиндә 150 милјон нүсхәјә јахын илкин вә икинчи дәрәчәли сәнәдләри әһатә едән китабхана-библиографија еһтијатлары мүнүм јер тутур. Бу сәрвәт әсрләр боју јаранмыш, нәсилләрдән нәсилләрә кәлиб чатмышдыр. Тарихи паралелләрин апарылмасы јолу илә мүнүм едилир ки, бу сәрвәтин јаранмасы кәклү проблемлә-чәмијјәтин арасында игтисади, социал, мә'нәви вә онларын нәтичәси кими тәзаһур едән информасија тәләбатынын өдәнилмәси зәрурәти илә билаваситә әлагәдар олмушдур.

Маһијјәти е'тибарилә Азәрбајчан халгынын милли менталитетинә ујғун елим, тәһсил вә мәдәнијјәт очагларынын јаранмасы вә инкишафы тәшкилати бахымдан республикада китабхана-библиографија еһтијатлары системинин формалашмасы үчүн әсаслы зәмин јаратмышдыр. Һәр шејдән әввәл, гејд етмәк ләзымдыр ки, Азәрбајчан китабхана-библиографија еһтијаты дә-

рин тарихи көкләрә маликдир вә бүтөвлүкдә халгымызын, мә'нәви мәдәнијјәтимизин инкишаф ганунларына әсасән ујғун кәлир.

Азәрбајчанын китабхана-библиографија еһтијаты өлкәнин кеосијаси вәзијјәти, истеһсал үсулу, халгын мә'нәви тәләбатынын инкишафы илә билаваситә шәртләнмишдир.

XIX әсрин икинчи јарысы вә бүтүн XX әср бојунча бу еһтијатлар сәнајенин, елмин, тәһсилин, мәдәнијјәтин вә с. интенсив инкишафы контекстиндә тәкамүл јолу кечмиш вә формалашмышдыр. Бүтүн бунларын нәтичәсидир ки, 80-чи илләрин сонларында әһалинин 57,2 %-и китабхана-библиографија хидмәти илә әһатә олунмушдур.

Китабхана-библиографија еһтијатларынын формалашмасы вә јерләшмәсиндә диқәр амилләрлә јанашы демографик дәјишикликләр мүһүм јер тутур. Чүнки китабханаларын јерләшмәсиндә әһалинин мәскунлашмасы, мәскунлашманын дајаг каркаслары, фикримизчә, һәлледици рол ојнајыр. Сон 100-150 илдә индики Чәнуби Гафгаз дәвләтләриндә, о чүмләдән Азәрбајчанда баш вәрән демографик дәјишикликләр, миграција просесләри игтисади рајонлашма системини јаратмыш вә бу да тәбии олараг китабхана еһтијатларынын јерләшмәси сәвијјәсини мүәјјән етмишдир. Әкәр 1897-чи илдә бүтүнлүкдә Чәнуби Гафгаз өлкәләри әразисиндә 4.524.300 әһали јашамышса, 1920-чи илдә бу рәгәм 5.324.200 нәфәр олмушдур. Һәмин республикаларла мугајисәдә Азәрбајчанда әһалинин тәбии артымы сүр'әти вә ејни заманда азәрбајчандилли әһалинин өз тарихи торпагларындан - индики Ермәнистандан ајры-ајры дөврләрдә зорла говулмасы әһалинин мәскунлашмасы просесинә тә'сир кәстәрмишдир. Белә ки, 1863-чү илдә Азәрбајчанын индики әразисинин әһалиси 1.129.900 олмушдурса, 1913-чү илдә бу рәгәм 2.339.000, 1939-чү илдә 3.205.200, 1979-чү илдә 6.028.000 олмушдур. Һал-һазырда исә гејри-рәсми мәнбәләрә кәрә әһалинин сајы 8 милјона јахындыр. Демәли, сон 140 илдә Азәрбајчанын әһалиси 7 дөфәјә гәдәр артмышдыр. Мә'лумдур ки, демографик дәјишикликләр мәскунлашманын дајаг каркасларынын чоһалмасына вә бу да китабхана-библиографија еһтијатларынын јерләшмәсинә чидди тә'сир кәстәрир. Диқәр тәрәфдән, мәһсулдар гүввәләрин инкишаф сәвијјәсинин јүксәлмәси вә әмәјин әрази бөлкүсүнүн дәринләшмәси әһалинин јени вә мүтәрәғти әрази тәшкили формасы олан шәһәр јашајыш мәнтәгәләринин мејдана кәлмәсинә сәбәб олмушдур. Шәһәрләр чәмијјәти социал-игтисади вә сијаси-

мә'нәви һәјатынын мүһүм урбанизасија мәркәзинә чеврилдиләр. Бүтүн бунларын нәтичәсиндә 1988-чи илдән артыг әһалинин 54 %-нин шәһәрләрдә јашадыгы мәнбәләрдә кәстәрилир.¹ Тәбии ки, шәһәрләрин мүһүм сәнајә вә мәдәнијјәт мәркәзләри кими формалашмасы китабхана-библиографија еһтијатларынын ән ири информасија мәркәзләринин бу мәнтәгәләрдә јерләшмәсинә кәтириб чыхармышдыр. Лакин бу мәсбәт чәһәтләрлә јанашы, шәһәр даһилиндә китабханаларын јерләшмәсиндә уғурсулуглар да варды. 90-чы илләр әрәфәсиндә Азәрбајчанын әразисинин 46 %-и кәнд јерләриндә јашајырды. 1983-чү илин мә'луматына кәрә республикамызын кәнд рајонларында 4.221 јашајыш мәнтәгәси олмушдур. Һалбуки, кәнд јерләриндә чәмиси 3.441 күтләви китабхана мөвчуд олмушдур.²

Көрүндүјү кими, кәнд јерләриндә дә әһалијә китабхана-информасија хидмәтинин тәшкилиндә чидди проблемләр вардыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, китабхана-библиографија еһтијатларынын јерләшмәси өлкәнин игтисади рајонлашмасы илә дә билаваситә әлағәдардыр. 80-чи илләрин сонларында Азәрбајчанда артыг 12 ири игтисади рајон јаранмышдыр. Бунлар Бақы-Абшерон, Кәнчә-Газах, Ләнкәран-Астара, Губа-Хачмаз, Дағлыг Ширван, Дүзәнлик Гарабағ, Дағлыг Гарабағ, Муған-Салјан, Аразбоју, Кәлбәчәр-Лачын, Нахчыван Мухтар Республикасы игтисади рајонлары олмушдур. Тәдгигат нәтичәләринә кәрә бу игтисади рајонларында да китабхана-библиографија еһтијатларынын јерләшмәси вә истифадәсинин сәмәрәли тәшкилиндән чоһлу нөһсанлар мөвчуд олмушдур.

Китабхана-библиографија еһтијатынын әсас компоненти фонд вә охучу һесаб олунур. Мә'лумдур ки, өлкәдә китабхана фондларынын јерләшмәсинин оптималлашдырылмасы билаваситә әһалинин сајы, охучуларын сајы, фондун вә китаб верилишинин һәчми илә мәнтиги шәкилдә әлағәдардыр. Тәдгигатлар кәстәрир ки, Азәрбајчан Республикасынын әһалиси кечмиш иттифағ әһалисинин 2,38 %-ни, охучуларынын исә 1,99 %-ни тәшкил етмишдир. Өлкә китабханалары фондунун 1,84 %-и, китаб верилишинин исә орта һесабла 1,98 %-и республика китабханаларынын фондунда олмушдур.³ Мүвафиг дөврү Жүрчүстанла мугајисә етсәк мә'лум олар ки, бу республикада әһалинин сајы кечмиш иттифағ әһалисинин јалныз 1,89 %-ни тәшкил етдији һалда, охучуларын сајы 2,22 %, фонд 2,21, китаб верилиши исә 1,9 % олмушдур. Демәли, Азәрбајчан Республикасынын әһали-

синин чох олмасына бахмажараг, китабхана фондунун үмуми һәчми охучуларын сајы, китаб верилиши иттифаг көстәричиләриндән, о чүмләдән Күрчүстан Республикасындан да ашағы олмушдур.

Бу просес ејни заманда билик саһәләри, нәшр нөвләри вә нәшр дилләр үзрә фондун тәркиби вә китаб верилишинин ујғунлуг әмсалында да өзүнү көстәрмишдир. Белә ки, фондун билик саһәләри үзрә тәркибинин ујғунлуг әмсалы кечмиш иттифаг үзрә орта һесабла 82,9 % олмушдурса, Азәрбајчанда бу рәгәм 51,5 % тәшкит етмишдир. Фондун нәшр нөвләри үзрә ујғунлуг һәдди исә иттифаг үзрә көстәричидән 19,2 фаиз ашағы олмушдур.

Үмумијјәтлә, республика китабханаларынын фондуну артырмаг зәрурәти /1,1%/ һәлә 80-чи илләрдән апарылан хүсуси тәдгигатларын нәтичәләриндә өз әксини тапмышдыр. Чүнки, китаб тәминаты өлкә үзрә орта көстәричидән 7 % ашағы олдуғу һалда, фонда мүрачиәт 7 %-и, кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатына мүрачиәт гејри-профил китабханаларында орта иттифаг көстәричисиндән 3 дәфә јүксәк олмушдур.

Техника үзрә әдәбијјата мүрачиәт мүвафиг орта көстәричиләрдән 5 дәфә, милли дилдә әдәбијјата мүрачиәт 4,4 дәфә, харици дилләрдә олан әдәбијјата тәләбат исә 4,2 дәфә ашағы олмушдур.

Мәдәнијјәт Назирлији китабханаларда елми-тәбии әдәбијјат фондунун 8 %, техники әдәбијјатын 6 %, кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатыны 6 %, бәдии әдәбијјатын 48 %, инчәсәнәт вә идман үзрә әдәбијјатын 6,5 %, социал-сијаси әдәбијјатын 22 % тәшкит етмәли олдуғу һалда, Азәрбајчанда бу рәгәм елми-тәбии әдәбијјат үзрә 3,8 %, техники әдәбијјат үзрә 2,8 %, кәнд тәсәррүфаты әдәбијјаты үзрә 4,9 %, инчәсәнәт үзрә 3%, бәдии әдәбијјат үзрә 54 %, социал-сијаси әдәбијјат үзрә исә 14 % олмушдур.

Хүсуси әдәбијјатда китабхана еһтијјатынын тәркиб һиссәләридән бири дә китабханаларарасы абонмент / КАА/ һесаб олунур. Азәрбајчанда КАА-нын јаранмасы вә инкишафы саһәсиндә республика сәвијјәли китабханалар мүәјјән наилијјәтләр әлдә етмишдир. КАА гејд едилән китабханаларын фәалијјәтинин әсас истигамәтләриндән биринә чеврилмишдир. Хидмәтин бу үсулунун јаранмасынын әсасында конкрет китабхананын реал информасија тәләбатынын өз фондундан истифадә етмәклә өдәјә билмәмәси дурур.

Апарылан тәдгигатлар көстәрир ки, 80-чи илләрдә Азәрбај-

чан үзрә үмуми охучуларын 2,26 %-и, китаб верилишинин 3,38 %-и КАА-нын пајына дүшмүшдү. Кечмиш Иттифаг үзрә КАА васитәсилә алынған материаллар 43 %, кәндәрилән материаллар исә 11 % тәшкит етдији һалда, Азәрбајчан Республикасы үзрә мүвафиг олараг 2 % вә 1 % олмушдур.⁴

Көрүндүјү кими, республикадан КАА үзрә китабханаларын ишинин сәмәрәли тәшкили, онларын даһа чох китабханаларла ишинин әлагәләндирилмәси зәрурәти мејдана кәлир.

Азәрбајчанын библиографик еһтијјат системи зәнкин тарихә вә мүрәккәб гурулуша маликдир. Бу социал институтун сәнәд коммуникацијалары системиндә әсас вәзифәси илкин сәнәдләрдән истифадә тәшкили, фәаллашдырылмасы, оптималлашдырылмасы вә нәтичә етибарилә чәмијјәтин информасија тәләбатынын өдәнилмәсинә тәсир көстәрмәкдән ибарәтдир. Бу системи китабханаларын сораг-библиографија апараты, фундамент библиографик вәсаитләр, гејри-мүстәгил нәшр формалары, мәнбәәләр, икинчи дәрәчәли информасијанын дашыјычылары, библиографик кадрлары вә с. дахилдир.

Библиографик еһтијјатларын мүстәгил тәркиб һиссәси вә ди-кәр мәнбәләрин јаранмасынын әсас базасы дәвләт библиографик көстәричиләр системи һесаб олунур. Бурада белә бир факты гејд етмәк јеринә дүшәр ки, Азәрбајчанда дәвләт библиографичесины системинин јаранмасыны вә инкишафы совет һакимијјәти дәврүнә тәсадүф едир вә харици өлкә мүтәхәссисләри мүгајисәдә бу системин даһа долғун олдуғуну, ичиндә мөвчүд олдуғу, фәалијјәт көстәрдији тоталитар чәмијјәтин вә дәвләтин наилијјәти һесаб едирдиләр. Белә ки, Республика Дәвләт Китаб Палатасы интенсив фәалијјәт көстәрдији 70 илә јахын дәврдә Азәрбајчанын чап мәһсулунун тохунулмаз архивини јаратмыш, дәвләт библиографик көстәричиләр системини формалашдырмыш, Азәрбајчан китабынын репертуарынын јарадылмасы истигамәтиндә хејли иш көрмүшдүр. Лакин, бу күн бејнәлхалг библиографик әмәкдашлығын јекәнә әсас субъекти ола биләчәк Китаб Палатасы малијјә чатышмамазлығы сәбәбиндән өз әввәлки функцијаларыны белә лајигинчә јеринә јетирә билмир.

Азәрбајчанда библиографик еһтијјатын формалашмасы вә истифадәсинин тәшкилиндән Азәрбајчан Республикасы Елмләр Академијясынын Мәркәзи Елми Китабханасынын шәбәкәсинин, М.Ф.Ахундов адына Милли Китабхананын, Республика Елми-Тибб Китабханасынын вә шәбәкәсинин, Республика Елми-Техники Китабханасы вә шәбәкәсинин, Республика аграр-сәна-

је комплекси китабхана шәбәкәсинин, тәһсил системи китабхана шәбәкәсинин, аҗры-аҗры саһә үзрә алим вә мүтәхәссисләримизин вә башгаларынын фәалијјәтини хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Тәкчә белә бир факты гејд едәк ки, Республика Елмләр Академијасы Мәркәзи Елми Китабханасы фәалијјәти дөврүндә 200-дән артыг мүхтәлиф истигамәтли мүстәгил нәшр формалы библиографик васитәләр тәртиб етмиш вә охучуларын истифадәсинә вермишдир. Республика Елми-Тибии Китабханасы исә 1946-90-чы илләрдә тәбабәтин мүхтәлиф саһәләринә даир 70-дән чох ири һәчмли библиографик вәсаит чап етмәклә јанашы, Азәрбајчанын библиографическынын гызыл фондуна дахил олан милли тәбабәт әдәбијјәтинын репертуарыны јаратмышдыр. Белә бир репертуары мувафиг елми мүәссисә вә китабханалар бирликдә Азәрбајчан нефти үзрә дә чап етдиришдир. Илк рүшејләрини тәзкирәләрдән алан вә һазырда саһәви библиографическынын ән интенсив инкишаф едән голу олан әдәби библиографическы үзрә индијәдәк 100-ә јахын елми көмәкчи вә төвсијјә характерли көстәричи чап олмушдур.⁵

Азәрбајчанда библиографик еһтијатын динамиклијинин тәмин едилмәси, онун сәмәрәли фәалијјәт көстәрмәси, бир тәрәфдән ганунверичилик сәвијјәсиндә социал институтлар системиндә онун јеринин мүәјјән едилмәсинин, республика сәвијјәсиндә јени технолокијанын тәтбиғи илә информасија банкынын јарадылмасында мөвчуд сәрвәтдән дүзкүн истифадә едилмәсини, диқәр тәрәфдән өлкә миғјасында бу саһәдә фәалијјәт көстәрән информасија органларыны фәалијјәтинин әлағәләндирилмәси вә узлашдырылмасыны тәләб едир.

Башга сөзлә, милли библиографическы консепсијамыз китабхана-библиографическы еһтијатларынын формалашмасы ән'әнәләрә, мувафиг саһә үзрә мүасир дүнјада кедән глобал дәјишиклик вә реаллығларә, үмүмбәшәри вә милли дәјәрләрә сөјкәнмәли вә башлыча стратежи вәзифәнин - дүнја информасија базарына чыхмағы тәмин етмәлидир.

Китабхана-библиографическы еһтијатлары комплексиндә систем јарадан компонент ихтисаслы китабханачы-библиограф кадрларынын сајы вә тәркиби һесаб олунур. Бу амил әһалијә китабхана-информасија хидмәтинин сәвијјәсини јүксәлтмәјә әсаслы тәҗк-сир көстәрир. Кечмиш советләр бирлијиндә әһалинин һәр 10 мин нәфәринә дүшән китабхана ишчиләринин оптимал сајынын 14-15 олдуғун гејд етмәк лазымдыр. Азәрбајчанда исә әһалинин һәр 10 мин нәфәринә 12 китабхана ишчиси дүшмүш, китаб ве-

рилиши исә 107,3 мин нүсхә тәшкил етмишдир.

Һәлә 1991-чи илин мәҗлүматына көрә Русија Федерасијасында 119,5 мин китабханада 267,5 мин китабхана ишчиси вар иди. АБШ-да исә мувафиг оларәг китабханаларын сајы 43,7 мин, ишчиләрин сајы исә 307,6 мин олмушдур.⁶

Көрүндүјү кими, Русијада китабханаларын сајы АБШ-дан 2,7 дәфә чохдур. Лакин, Русијада һәр китабханаја орта һесабла 2,2 ишчи дүшүрсә, АБШ үзрә 7 ишчи дүшүр. Русијада китабхана ишчәиләринин тәһсил сәвијјәси /али ихтисас тәһсилләр 17 % тәшкил едир/. АБШ-дан кәскин шәкилдә фәргләнир. Белә ки, АБШ-да китабханачылығ макистри диплому илә ишләјәнләр 60,5 %, китабханачылығ доктору диплому илә ишләјәнләр исә 4,2 % тәшкил едир.

Бу бахымдан Азәрбајчадакын вәзијјәтә нәзәр јетирсәк мәҗлүм олур ки, Республикада әһалинин китабхана-библиографическы хидмәти илә әһатә олунмасы сәвијјәси исә 57,2 % тәшкилетмишдир. Өлкә үзрә али ихтисас тәһсилли ишчиләр јалныз 18 %, орта ихтисас тәһсилли ишчиләр исә 53 % тәшкил етдији һалда, республикада бу саһәдә вәзијјәт иттифағ көстәричиләриндән хејли ашағы олмушдур. Бүтүн мөвчуд еһтијатлардан истифадәнин фәаллашдырылмасы республикада јүксәк ихтисаслы китабханачы-библиограф кадрларынын һазырлығынын кәмијјәт вә кејфијјәтчә јахшылашдырылмасыны тәләб едир. Бу һәр шејдән әввәл, дүнја информасија ахынындан баш ачмағы бачаран јени типли мүтәхәссисләрин һазырланмасыны нәзәрдә тутур.

Китабхана -библиографическы еһтијатларынын әсас тәркиб һиссәләриндән бири дә мадди-техники базанын тәшкилидир. Гејд етмәк лазымдыр ки, XX әсрдә Азәрбајчанда китабхана шәбәкәләринин јаранмасы, формалашмасы просеси баш вермишдир. Бу бахымдан 60-80-чи илләр хүсуси бир мәрһәлә тәшкил едир. Республика сәвијјәли ири китабханаларын јени хүсуси лајиһәләр үзрә тикилмиш биналарынын көчүрүлмәси, МКС-ләрин јаранмасы, Азәрбајчанын шәһәр вә кәндләриндә биртипли китабхана биналарынын јаранмасы, онларынын мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәси мәһз бу дөврә тәсадүф едир.

Бәһс едилән дөврләрдә ејни заманда китабхана ишинин мадди-техники вәзијјәтинин әсас көстәричиси олан адамбашына дүшән китабхана хидмәти үзрә малијјә еһтијатлары да /манатла/ Совет Иттифағы үзрә олан үмуми көстәричиләрдән Азәрбајчанда һәмишә јүксәк олмушдур. Бәл ки, әкәр бу рәғәм 1980-чи илдә Азәрбајчан үзрә 2,34 манат, 1988-чи илдә 3,97 манат ол-

мушдурса, Иттифаг үзрә мұвафиг илләрдә 2,29 манат вә 3,09 манат тәшкил етмишдир. Лакин бу рәгәм Инкилтәрә үзрә 7,2 фунт стерлинг тәшкил етмишдир.⁷

Азәрбајчан Республикасында китабхана-библиографија еһтијатларынын формалашмасы, јерләшмәси вә сәмәрәли истифадә јолларынын мүәјјән едилмәси комплекс проблемдир вә тәбии кн,

бир мәгаләдә бу проблемин бүтүн аспектләрини тәһлил етмәк мүмкүн дејилдир. Она кәрә дә проблемин көклү һәлли Азәрбајчанын милли китабхана-библиографија, елми-техники информасија сијасәтинә даир концепсијанын јарадылмасы, онун мәрһәлә-мәрһәлә, елми чәһәтдән әсасландырылмыш технолоји ардычылығла һәјата кечирилмәсини нәзәрдә тутур. Јалныз бу јолла кетмәклә дүнја информасија еһтијатларындан Азәрбајчан вәтәндашлары, республикамызын информасија еһтијатларындан дүнја бирлији өлкәләри вәтәндашлары азад сурәтдә истифадә едә биләр.

• ЭДӘБИЈАТ

1. Мәһрәлијев Е. Г., Әјјубов Н.Һ., Садыгов М.О. Азәрбајчан ССР-дә әһалинин мәскулашмасы мәсәләләри. -Б., 1988. - с.40.

2. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәсинин бәзи јекунлары вә тәкмилләшдирилмәси мәсәләләри // Азәрбајчанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәси мәсәләләри: /Елми әсәрләрин мөвзу мәчмуәси/. -Б., 1986. -С.17.

3. Темпы и пропорции развития библиотечных ресурсов в крупных регионах страны. - М., 1986. -С. 10-117.

4. Јенә орада

5. Хәләфов Ә.Т. Азәрбајчан әдәби библиографијасы 70-чи илдә // Совет Азәрбајчанында библиографијашүнаслығ вә китабшүнаслығын наилијјәтләри: /Елми әсәрләрин мөвзу мәчмуәси/. -Б.,1990. -С. 12-19.

6. Соколов А.В.6 Афанесьева Л.Н. Сколько и каких библиотекарей нужно России? // НТБ СССР. - 1991. N 11. -С. 3-11.

7. Колгаева С.Д. Финансирование массовых библиотек // Сов. библиотековедение. - 1991. -N 1. - С. 6-7.

Раифә ВӘЗИРОВА
баш муәллим

КИТАБХАНАЛАРДА БИБЛИОГРАФИК ФӘАЛИЈЈӘТИН ИДАРӘ ОЛУНМАСЫНЫН БӘ'ЗИ МӘСӘЛӘЛӘРИ

Мүасир дөврдә библиографижашунаслығын әсас вәзифәси библиографик фәалијјәтин ичтимаи сәмәрәсини вә кејфијјәтини артырмағ әсасында онун инкишафынын интензив јолуну һәр-тәрәfli мүәјјәнләшдирмәкдән ибарәтдир. Бүтүн китабхана ишиндә, о чүмләдән библиографик просесләрин јеринә јетирил-мәси саһәсиндә мүәјјән наилијјәтләрин әлдә едилмәси үчүн идарәедичи мүәссисә вә тәшкилатларын ролу вә әһәмијјәти бө-јүкдүр. Индики шәраитдә һәр бир китабхананын хидмәт етдији охучу группларынын елми биликләрә олан бөјүк еһтијачы, рес-публикамызын дахили вә харичи сијасәти илә, бејнәлхалғ аләм-лә марагланмасы китабханалара көстәрилән идарәетмә ишинин инкишафыны вә елми тәшкилини тәләб едир. Библиографик фәалијјәтин идарә олунамасы, проблемин нәзәри чәһәтдән өјрә-нилмәси “систем” мөфһуму илә әлагәдардыр. Әкәр биз бүтүн системләрин мүрәккәб гурулуша малик олмасыны нәзәрә алсағ, онун тәркибинә дахил олан һиссәләри мүәјјән әламәтләрә кө-рә јарымсистемләрә ајырмағ олар. Бу нөгтеји-нәзәрдән китабха-наја да мүхтәлиф јарымсистемләрдән ибарәт олан мүрәккәб вә динамик бир систем кими бахылыр. Һәр бир систем бир-бири илә гаршылығлы әлагәјә малик олан ики мүстәгил јарымсистем-дән ибарәтдир. Онлардан бири идарә едән (субјект), икинчиси исә идарә олунандыр.¹

Ајры-ајры китабханаларда библиографик фәалијјәти дүзкүн истигамәтләндирмәк идарәетмә системләринин әсас вәзифәси-дир. Идарәетмә апаратына верилән башлыча тәләбләр бунлар-дыр: сәриштәлик /иши билмәк/, ишкүзарлығ /иш апармағ бача-

рығы/, елми вә инзибати чәһәтләри әлагәләндирмәк, системлилик, мүтәшәккиллик, идарәетмә кадырларын һазырланмасы вә тәкмилләшдирилмәси јоллары. Идарәетмә өзүнүн конкрет тәзәһүрүнү дәвләт идарәчилијиндә, игтисадијјатын, техники системләрин идарә едилмәсиндә тапыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә едилмәси бир сыра ардычыл әмәлијјатларын һәјата кечирилмәсини нәзәр-дә тутур: Бу әмәлијјатлар гәрарларын һазырланмасы, гәбулу вә онларын һәјата кечирилмәси үзәриндә нәзарәтдән ибарәтдир. Идарәетмә әмәлијјатларынын бу топлусу идарәетмә просесини тәшкил едир. Һәр бир объектин сәчијјәви хүсусијјәтләриндән асылы олараг идарәетмә просесләри мүхтәлиф олур, бунунла бәрабәр һәммин просесләрин үмуми ганунаујјунлулары да вардыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунамасы информасија илә гырылмаз шәкилдә әлагәдардыр. Мәһз онун васитәсилә идарәетмә илә идарә олуна арасында әлагә јарадылыр. Ајры-ајры јарымсистемләрин фәалијјәти һаггында идарәетмә органларына вахташыры, мүнтәзәм мә'лумат верилир. Идарәетмә системиндә идарәедичи орган кими китабхананын директору вә јарымсистемләрин рәһбәри иштирак едирләр. Онлар китабхана коллективини бүтүн системин вәзифәләринин јеринә јетирилмәси истигамәтинә јөнәлдирләр. Беләликлә, идарәетмә просеси - инсан фәалијјәтинин бир нөвү олуб, һәр-һансы бир коллективин үзвләри арасында мәгсәдјөнлүлүк вә разылығы тә'мин етмәк вачиблијиндән ирәли кәлир.

Идарәетмәнин өзүнәмәхсус принципләри мөвчуддур. Онлардан бири мүасир дөвр үчүн даһа характерик олан демократикләшмә принципидир. Бу принцип һәр бир китабхананын даһа демократик әсасларла инкишафыны; бүтүн әмәкдашларын јарадычылығынын инкишафыны нәзәрдә тутур.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунамасында елмилик принципи бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Бу принцип идарәетмәнин ән јени нәзәри наилијјәтләриндән вә елми-техники васитәләрдән истифадә етмәклә һәјата кечирилир. Һәр бир принципи һәјата кечирмәк үчүн объектләрә фәрди јанашараг онун спесифик хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг идарә етмәк лазымдыр. Идарәетмә принципләри онун методлары илә сых әлагәдардыр. Әкәр идарәетмәнин принципләри даимидирсә вә о, мәчбури характер дашыјырса, онун методлары объектдән, шәраитин дәјишилмәсиндән вә идарәетмәнин мәгсәдиндән асылы

олараг дәјишилә биләр.

Идарәетмәнин нәзәри мәсәләләриндә 3 груп метод верилир: тәшкилати, игтисади вә социал-психоложи методлар.

Тә'сир гүввәсини нәзәрә алараг тәшкилати методун үч нөвү мүәјјәнләшдирилмишдир: тәшкилати стабилләшдирмә; идарәетмә бачарығы вә дахили низам гәјдалары. Бу методлар ичәрисиндә тәшкилати стабилләшдирмә хүсуси јер тутур вә онун һәјата кечирилмәсиндә әсас мәсәлә мүәјјән вахт әрзиндә јеринә јетирилмәси лазым олан әсаснамәләрин гәбулудур.

Мә'лум олдуғу кими китабханаларда библиографик ишин тәшкили вә мүхтәлиф аспектләрини низама салан рәсми сәнәдин - "Әсаснамә"-нин ролу бөјүкдур.

Гејд етмәк лазымдыр ки, бу күн мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын халг тәсәррүфаты, мәдәни вә тарихи инкишаф хүсусијјәтләрини, јерләрдә нәшр олуна әдәбијјатын һәчми вә мөвзу кенишлијини, китабханаларын типләрини, еләчә дә милли хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг, библиографик фәалијјәт һаггында "Әсаснамә" јарадылмасы вахты чатмышдыр.

Тәшкилати методун икинчи нөвү, јә'ни идарәетмә бачарығы системин чари ишләринин һәјата кечирилмәсиндә тәтбиг олуноур. Буна мисал олараг әмр, кәстәриш, сәрәнчамларын гәбулу вә системә чатдырылмасыны гејд етмәк олар. Тәшкилати методун үчүнчү нөвү һәр бир системин дахили низам гәјдаларынын һәјата кечирилмәсини нәзәрә алыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунамасынын икинчи методу игтисади методлардыр. Бу методларын көмәји илә һәм ајры-ајры ишчиләрин, һәм дә бүтүн коллективин ишләрини стимуллашдырмаг олар. Бу метод китабханаларын өдәнишли библиографик хидмәт саһәсинә тәтбиг олуноур. Мә'лум олдуғу кими, сон илләрә гәдәр китабхана-библиографика хидмәтләринин чоһу өдәнишсиз олмушдур. Һал-һазырда игтисади методларын тәтбиги китабханаларда бә'зи хидмәтләрин өдәнишли олмасына кәтириб чыхарыр вә бир чоһ библиографлар бу хидмәт формасынын тәрәфдарларыдырлар.

Бу күн базар игтисадијјатына кечидлә әлагәдар олараг республикамызда бир чоһ китабханалар тәдричән өдәнишли хидмәт формасына кечирләр. Республика Елми Кәнд Тәсәррүфаты Китабханасы рајон китабханаларына библиографик информасија хидмәтини өдәнишли һәјата кечирир. Азәрбајчан Елмләр Академијасы Мәркәзи Елми Китабханасынын мә'лумат библиографија шә'бәси 1992-чи илдән башлајараг мүтәхәссисләрә ав-

тореферат вә диссертасионларга УОТ асасында индексларын верилмәсини өдәнишли хидмәт кими һәҗата кечирир. Бу хидмәт тәкчә ЕА-нын елми-тәдгигат институтлары үчүн дежил, һәм дә башга идарә вә мүәссисәләр үчүн дә јеринә јетирилир. Өдәнишли хидмәтдән кәлән кәлир шөбәнин еһтиҗачларынын өдәнилмәсинә сәрф олуноур.²

Китабханада библиографик фәалијјәтин идарә олуномасынын үчүнчү методу социал-психоложи методдур. Бу метод иш шәраитинин јахшылашдырылмасыны, коллективин јарадычылыг фәалијјәтини, мәдәни вә ихтисас сәвијјәсинин артырылмасыны нәзәрдә тутур. Мәһз буна кәрәдир ки, республикамызда кениш тәкмилләшдирмә институтлары вә курслар фәалијјәт кәстәрир. Китабхана ишчиләринин ихтисасартырма системиндә тәдрис иши фәрғли шәкилдә һәҗата кечирилир. Әкәр әввәлләр мүхтәлиф групплар јарадылмасы үчүн китабхана ишчиләринин тәһсил сәвијјәси нәзәрә алынырдыса, инди һәр шәјдән әввәл китабханачынын иш хүсусијјәти әсас кәтүрүлүр.³

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олуномасынын функцијалары ашағыдакылардыр. Планлашдырма, библиографик ишин тәшкили, нәзарәт, учот вә тәнзимләшдирмә. Адлары чәкилән бүтүн бу функцијалар бир-бири илә гаршылыглы әләгәҗә маликдирләр. Белә ки, планлашдырма, нәзарәт, учот вә низамасалма иши тәшкил етмәҗи тәләб едир. Еләчә дә тәшкилати просеси плансыз гајдаја салмаг мүмкүн дежил. Бүтүн бу мәсәләләр библиографик фәалијјәтин идарә олуномасында МКС-дә вә ја республика китабханаларында ејни ола билмәз. Китабхананын тәшкилати гурулушундан асылы олараг библиографик фәалијјәтин идарә олуномасы да она ујғунлашдырылмалыдыр.

Идарәетмәнин мүәјјәнедичи функцијаларындан бири планлашдырмадыр. Лакин бу күн планлашдырмаја мүасир нөгтејинәзәрдән јанашылмалыдыр. Белә ки, мүасир шәраитдә китабханаларын ишинин планлашдырылмасы заманы республикамызын там милли мүстәгиллијә наил олмасы идејасы әсас кәтүрүлмәли вә бүтүн план кәстәричиләри бу идејанын һәҗата кечирилмәси истигамәтиндә тәртиб едилмәлидир.⁴

Библиографик фәалијјәтин идарә олуномасында тәшкилати функција мөвчуд тәшкилатларын мәгсәдләринә чатмасы үчүн онларын наилијјәтләрини тәмин едән бир просес кими чыхыш едир. Бу просес заманы бөјүк идарәетмә системләриндә субъект вә объектларын јенисини јаратмаг вә ја јенидән тәшкилинин ва-

чиблији мејдана чыха биләр. Буна мисал олараг идарәетмәнин һәм субъект, һәм дә объектларынин јенидән тәшкилини тәләб едән дәвләт күтләви китабханаларынын мәркәзләшдирилмәсини кәстәрмәк олар.

Идарәетмәнин нәзарәт функцијасы планда нәзәрдә тутулмуш мәсәләләрә ујғун фәалијјәт нәтичәсинин гијмәтләндирилмәси ишини һәҗата кечирир. Нәзарәт функцијасы учот функцијасы илә сых әләгәдардыр. Учотсуз истиһсалат просесләринә нәзарәт етмәк, онлары план кәстәричиләринә ујғун гијмәтләндирилмәк мүмкүн дежил. Әкәр нәзарәт функцијасынын мәзмуну истиһсалат фәалијјәтинин нормал ишләмәсинә мане олан сәбәбләрин мејдана чыхарылмасыдырса, онларын арадан галдырылмасы идарәетмәнин тәнзимләнмәси функцијасына дахилдир.

Идарәетмә объектләринә тәһсил едән васитәләрдән бири әмәјин елми тәшкилидир. Әмәјин елми тәшкилинин мүһүм истигамәтләриндән бири аз вахт вә вәсаит сәрф етмәклә јүксәк нәтичәләр әлдә етмәкдир. Мәлум олдуғу кими китабханаларда объект вә сәбәбләрә кәрә вахт иткиси мөвчуддур. Бунун арадан галдырылмасы үчүн исә әмәкдашларын библиографик иш нөвләри үзрә ихтисаслашмаларына дигтәт јетирилмәлидир. Китабхана ишчиләринин вәзифәләри ишин һәчминә, штата кәрә бөлүшдүрүлүр. Бөлүшдүрмә заманы ишчиләрин тәһсили, пешә һазырлығы, тәчрүбәси нәзәрә алынмалыдыр.⁵

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олуномасы формаларындан бири методики рәһбәрликдир. Республикамызда китабханаларын ишинә методики көмәклик кәстәрмәк, онларын фәалијјәтини дүзкүн истигамәтләндирилмәк методики мәркәз һесаб олуна һәр бир китабхананын әсас вәзифәләриндәндир. Китабханаларын библиографик фәалијјәтинин идарә олуномасы системинин тәкмилләшдирилмәси саһәсиндә М.Ф.Ахундов адына АзәрбајҗанРеспублика Дәвләт Китабханасынын идарәедичи орган кими өһдәсинә мүһүм вәзифәләр дүшүр. Бу китабхана республика миҗасында, елми-методики мәркәз функцијасыны јеринә јетирән бир мүәссисә кими, төвсијә библиографијасы, үмуми вә мәһәлли библиографија, дијаршүнаслыг библиографијасы, сораг-библиографија саһәсиндә әләгәләндирилмә идарәетмә функцијаларыны јеринә јетирир. Бу мәгсәдлә дә китабхана өз фәалијјәтиндә методики ишин бүтүн истигамәтләриндә истифадә едир. Ихтисасартырма курсларынын тәшкили, методики вәсаитләрин нәшри, мүнтәзәм олараг рајонларда семинар-мүшавирәләрин кечирилмәси, библиографлар үчүн фәрди вә групп һа-

лында мәсләһәтләр верилмәси китабхананын бу сәһәдәки фәалијјәтинин әсасыны тәшкил едир вә библиографик фәалијјәтин тәшкилиндә чох бөјүк әһәмијјәтә малиқдир.

Һал-һазырда китабханаларымыз базар игтисадијјатына кечид дөврүнү јашајыр. Китабханаларымызын бу кечид дөврүндән нечә чыхмалары субъектләрин идарәетмәнин принцип вә методларына јени нөгтеји-нәзәрдән јанашмаларындан чох асылыдыр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика. - М., 1990. - С. 215.
2. Отчет работы отдела справочной библиографии ЦНБ АН Азербайджана за 1992 год. - С.4.
3. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабханачылыг тәһсилинин инкишафы. - Б., 1987. - С. 81.
4. Исмајылов Х.И. Китабхана ишинин идарә едилмәсинин методики вә тәшкилати мәсәләләри. - Б., 1995. - С.86.
5. Һүсејнов һ.Т. Китабханаларда әмәјин елми тәшкили. Елми әсәрләр. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы. - 1990. - Бур. 5. - С. 102.

“ӘКИНЧИ” ГӘЗЕТИ АЗӘРБАЈЧАНЫН ИЛК МИЛЛИ ДӨВРИ МӘТБУАТЫ КИМИ

XIX әсрин икинчи жарысында Азәрбајчанда ичтимаи, фәлсәфи вә елми фикрин көркәмли нүмајәндәләриндән олан һәсәнбәј Зәрдаби мөвһумат вә орта әср керилијинин һөкм сүрдүјү, күтләләрин чәһаләт вә зүлмәт ичәрисиндә боғулдуғу бир дөвр дә маариф мәш’әлини јандыранлардан олмушдур. “Маарифдән, елмдән мәһрум бир халг ишыгдан мәһрумдур”¹ дејән Зәрдабинин бүтүн һәјаты халгын маарифләnmәси иши илә сых сурәтдә бағлы иди.

Зәрдаби доғма дилдә чыхан гәзети “јухулу гардашларыны гәфләт јухусундан ојатмаг” јолунда кәсәрли васитә кими гијмәтләндирирди.² Мәһз буна көрә дә о, белә бир мәфкурә силаһыны әлдә етмәк үчүн һәр чүр чәтинликләрә синә кәрир, узун әзаб-әзијјәтдән сонра, 1875-чи ил ијул ајынын 22-дә Азәрбајчан дилиндә илк гәзетимиз “Әкинчи”нин нәшринә мүвәффәг олуp.

“Әкинчи” гәзетинин нәшри халгымызын мәдәнијјәт тарихиндә әламәтдар һадисә иди. Бунунла Азәрбајчан дилиндә дөври мәтбуатын әсасы гојулду. Аз мүшдәт әрзиндә гәзет габагчыл фикирләрин мәркәзинә чеврилди.

Һ.Зәрдаби тәәссүф һисси илә јазырды: “Әкинчи” гәзети бина олунаначан бизим һеч бир гәзетимиз ја журналымыз олмајыб”.³

Гәзет нәшр етмәк, көрүндүјү кими, һ заман үчүн мисли-бәрабәри олмајан, тәсәввүрә сығмаз мүшкүл бир иш иди. Мәһз бу сәбәбдән дә дөврүн маарифпәрвәр зијалылары, о чүмлөдән Сејид Әзим, Мәмнун Әлгәдари вә б. һ.Зәрдабинин чар һөкүмәтиндән гәзет чыхармаг үчүн ичазә алмасыны фөвгәл’адә бир һа-

дисә кими гижмәтләндрмишләр.⁴

Һәсәнбәј Зәрдаби доғма ана дилиндә китаб чапыны, милли мәтбәәләрин јарадылмасыны, савадты нәшријјат ишчиләри һазырланмасыны арзулајыр, “Әкинчи”нин мүрәттиб вә чапчыја мөһтач олдугуну сөјләјирди: “Санијән, бизим мәхсус чапханамыз јохдур. Гәзетимиз Губернски правленијанын чапханасында басылып. Әлбәттә, өзкәләр бизим ишә өзүмүз кими чан јандырмајыр вә бу барәдә олан кәсләр бизим тәгсиримиз дејил. Пәс бизә дигтәт едәнләр, бу гәзетин кәсрини көрәндә күлмәјин, күлмәк јери дејил. Сиз ағлајын ки, бизим мүсәлманларын бирчә гәзети дә басдырмаға адамы јохдур.”⁵

Ајда ики нөмрәси чыхан “Әкинчи”нин беш даими шө’бәси вар иди. Бунлар “Дахилијјә”, “Әкин вә зираәт хәбәрләри”, (“Әф’али-әһли-давәт”), “Елм хәбәрләри”, “Мәктубат”, “Тазә хәбәрләр” адланырды.

Гәзетин чәми 56 нөмрәси чыхмышды. Илк нөмрәси дөрд вәрәг чап олуиушдур. 14 апрел 1876-чы ил тарихли 7-чи нөмрәсиндән башлајараг, гәзет, әввәлкинә нисбәтән бөјүк форматда үч сүтунла бурахылыпды.

Үчиллик нәшри дөврүндә “Әкинчи” сәһифәләриндә 1000-дән чох мәгалә, мәктуб, хәбәр, ше’р вә саир мүхтәлиф жанрлы, дәрин мәзмунлу материаллар дәрч олуиушдур. Онларын мәзмунуну халгын көзүнү ачмаг, ону елмә, мәдәнијјәтә говушдурмаг идејалары тәшкил едирди. Буна көрә дә тәсадүфи дејилдир ки, халгын мүтәрәгги нүмајәндәләри “Әкинчи”нин фәалијјәтинә јүксәк гижмәт вердикләри һалда, мүлкәдарлар, бәјләр, руһаниләр, чар чиновникләри гәзетә дүшмән мүнәсибәти бәсләјирдиләр. Зәрдаби өз һәмфикирләри вә мәсләк достлары илә бирликдә иртичачылар әлејһинә кәскин мүбаризә апарырды. Лакин “Әкинчи”нин маарифчилик фәалијјәтиндән јалныз имтијазлы, феодал зүмрәләринин нүмајәндәләри дејил, һәм дә чар һөкүмәти нараһат олмаға башлады. Гәзет үзәриндә Бақы губернатору тәрәфиндән сон дәрәчә чидди нәзарәт гојулду. Зәрдаби “Сијаси чәһәтчә тәһлүкәли вә е’тибарсыз” е’лан едиләрәк, кизли вә ашкар тә’гибләрә мә’руз галды. Нәһајәт, чәһаләт вә зүлмәт ичәриндә илк дәфә јандырылмыш мәш’әл сөндүрүлмәли олды. “Әкинчи”нин 1877-чи ил сентјабр ајынын 29-да чыхмыш 20-чи нөмрәсиндә охучулар белә бир е’лан көрдүләр: “Биз нахош олдугумуза көрә бу илин ахырынчы нөмрәләри өз вахтында чыхмајачаг вә онларын һачан чыхмагы мә’лум дејил”.⁶ Бу, “Әкин-

чи”нин сон сөзү олды. Гәзет гаракүрунчу гүввәләрин фитнә-фәсады илә бағланды. “Әкинчи” сусдурулдуса да, идејалары сонрақы демократик гәзетләрдә өз әксини тапды.

“Әкинчи” гәзети вә онун јарадычысы һ.Зәрдаби һагтында бир чох мүәллифләрин китаблары чап олуиушдур⁷. Лакин бу сәтирләрин мүәллифи “Әкинчи” гәзетинин библиографијасына даир тәртиб олуиуш мөвчуд библиографик көстәричиләр һагтында мә’лумат вермәји гаршысына мөгсәд гојмушдур.

Гејд етмәк лазымдыр ки, дөври мәтбуатымызын илк гарантушу, XIX әср Азәрбајчан ичтимаи-сијаси һәјатынын ајнасы олан “Әкинчи” гәзетинин мәтни јени әлифбаја көчүрүләрәк китаб шәклиндә нәшр олуиушдур⁸.

Китаб Азәрбајчан Елмләр Академијасы Низами адына Әдәбијјат Институтунун мәтншүнаслыг шө’бәсиндә һазырланмышдыр. Нәшрин үмуми рәһбәри, редактору вә мүгәддимәнин мүәллифи биолокија елмләри доктору Әзиз Мирәһмәдовдур. “Әкинчи”нин мәтнини јени әлифбаја филолокија елмләри намизәди Туран Һәсәнзәдә көчүрүб чапа һазырланмыш вә онун адлар көстәричисини тәртиб етмишдир.

Азәрбајчан мәтбуаты тарихиндә бөјүк рол ојнамыш “Әкинчи”нин долгун идеја вә мәзмунуну кениш охучу күтләсинә чатдырмаг зәрури мәсәлә кими гаршыја гојулмуш вә гәзетин көстәричиси тәртиб олуиушду.

1963-чү илдә “Әкинчи” гәзетинин тәркибини ачан ики аналитик библиографик көстәричи тәләб олуиушдур. Онлардан биринчиси “Әкинчи” гәзетинин көстәричиси адланыр.

Көстәричинин әввәлиндә “Бир нечә сөз” башлығы алтында вәсаитин тәртиб олуиуш, тәркиби һагтында мә’лумат верилир.

Гәзетдә дәрч едилмиш јазылар шө’бәләр үзрә группашдырылмышдыр. Илк шө’бә олан “Дахилијјә”дән сон шө’бә сајылан “Тазә хәбәрләр”ә гәдәр һамысы ардычыл олараг верилир: бир шө’бәнин мәнзәрәси көстәрилдикдән сонра башгасы тәсвир едилир. Гәзет нөврәсинин чыхдыгы ил сәһифәнин ортасында, мәтндән мүнәсиб мәсафәдә верилир. Гәзетин чыхма тарихини (күнү, ајы) көстәричинин сонуна әләвә олуиуш чәдвәлдән өјрәнмәк олар.

Көстәричинин бу гајда илә тәртиб олуиуш гәзетин ајры-ајры шө’бәләринин нә вахт мејдана кәлдијини, даваманы, һабелә характер вә мәзмунуну даһа габарыг көстәрмәјә көмәк едир.

“Дахилијјә” шө’бәсинин материалларыны-баш мәгаләләри

редактор өзү жазырды. “Әкин вә зираәт хәбәрләри”, “Әф’али-әһли-дәһат” вә “Тазә хәбәрләр” шө’бәләриндә чап олунаң мәгалә вә хәбәрләрин (бә’зи имзалы вә имзасыз жазылар истисна едилмәклә) чоһусуну јенә дә Зәрдаби һазырлајырды. Бир сөзлә гәзетдәки имзасыз жазыларын әксәријјәти Зәрдаби гәләминин мәһсулу иди. Бурада имзасыз материалларын ким тәрәфиндән жазылдығы көстәрилмир. Мүәллифләрин имзалары гәзетдә нә шәкилдә кетмишсә, еләчә дә сахланылыр. Онлар тез-тез нәзәрә чарпсын дејә гара шрифтләрлә верилир. Шө’бәдә ики вә даһа чоһ-чоһ жазы олдуғда “а”, “б” вә с. ишарәләрлә көстәрилир. Мүәллифли жазыларда имзалар һәмин ишарәләрдән габағда кедир. Тәк жазыларда исә (имзалы вә ја имзасыз) бу ишарәләр гојулмур. “Мәтбуат” шө’бәсиндәки мүрәккәблији нәзәрә аларағ бурадакы имзасыз жазыларын әввәлине бә’зи ишарәләр әләвә олуноур. Ејни мәсәлә барәдә дәрч олуноуш жазылар (“Мәтбуат” вә “Тазә хәбәрләр” шө’бәләри истисна олуномағла) јери кәлдикчә шө’бәләр даһилиндә чәмләшдирилир. “Тазә хәбәрләр” шө’бәсиндә исә материалларын һәчмчә кичик, сајча чоһ олдуғуну нәзәрә алан тәртибчи онлары аид олдуғлары мөвзулар үзрә групплашдырылмышдыр. О бири шө’бәләрдән фәргли оларағ бурадакы хәбәрләрин мигдары мө’тәризә ичәрисиндә ихтисар һалда рәгәмлә гејд олуноур.

Көстәричидә гәзетин һеч бир шө’бәсинә даһил олмајан жазылар - мәгалә вә мәктублар, ше’рләр, редаксия гејдләри (билдириш, мә’лумат, дүзәлиш), һәтта е’ланлар да нәзәрдән гачмамышдыр.

Көстәричинин “әләвәләр” һиссәсинә бә’зи мәтләбләри ајдынлашдыран гејдләри, гәзетин мүхбирләри вә онларын фәалијјәтини әкс етдирән сијаһыны, нөмрәләрин чыхма тарихини көстәрән чәдвәли вә “Әкинчи”јә аид олан әләвә нүсхәләр һағгында мүлаһизәләри даһил едилмишдир.

Һағгында бәһс олунаң көстәричи “Әкинчи” гәзети илә марағланан һәр кәс үчүн, хүсусән али мәктәб тәләбәләри үчүн лазыми вәсаит һесаб олуноур. “Әкинчи” гәзетинин изаһлы библиографиясы” 1963-чү илдә Садығ Һүсејнов тәрәфиндән тәртиб олуноушдур. (10)

Көстәричинин “Бир нечә сөз”үндә дејилир: “Илк милли Азәрбајҗан гәзети олан “Әкинчи” ики һәфтәдә бир дәфә нәшр едилирди. Илк нөмрәси ијул ајынын 22-дә чыхан гәзетин 1875-чи илдә 12, 1876-чы илдә 24, 1877-чи илдә исә 20 нөмрәси чыхмышдыр”.

“Әкинчи” гәзетинин дөрд шө’бәси көстәрилмишдир: “Даһилијјә”, “Әкин вә зираәт хәбәрләри”, “Елм хәбәрләри”, “Тазә хәбәрләр”.

Библиографик көстәричидә гәзетдә кедән материалларын изаһы верилир, кизли имзалар, јахуд имзасыз мәгаләләрин мүәллифләри мүәјјәнләшдирилир. Гәзетдә кедән бүтүн имзалар олдуғу кими сахланылыр. Кизли имзалар, јахуд имзасыз мәгаләләрин мүәллифләри мө’тәризәләрдә ајдынлашдырылыр. Мүәллифи мүәјјәнләшдирмәк мүмкүн олмадығда үмуми сыра нөмрәсиндән сонра үч нөгтә гојулур. Материалларын мүхтәсәр имзасындан сонра мәгаләләрдән имласыны сахламағ шәрти илә ситат шәклиндә бә’зи нүмунәләр дә верилир. Бә’зи һалларда орфографик чәһәтдән јанлыш олан сөзләр тәсһиһ едилир. Библиографияда гәзет илләр үзрә ајрылмыш, јә’ни гәзетин иллик комплекти ајры-ајрылығда көтүрүлмүш вә бурадакы материаллар әлифба сырасы илә тәтриб олуноушдур. Китабын сонунда “Әкинчи”дә иштирак едән мүәллифләрин адлар чәдвәли вә библиографияда мөвзу үзрә јерләшән материалларын көстәричиси дә верилмишдир.

“Әкинчи” гәзетинин изаһлы библиографиясы” адлы аналитик библиографик көстәричидә 837 адда мәнбәнин библиографик тәсвири верилмишдир. Көстәричидән истифадәни асанлашдырмағ мәгсәдилә “Мөвзу көстәричиси” адлы көмәкчи апарат верилмишдир. “Мөвзу көстәричиси” ашағыдакы бөлмәләрдән ибарәтдир:

- 1) Бәдһи парчалар
- 2) Даһилијјә
- 3) Е’лан хәбәрләри
- 4) Елм хәбәрләри
- 5) Әкин вә зираәт хәбәрләри
- 6) Мәтбуат
- 7) Тазә хәбәрләр

Гејд олунаң көстәричидә башга бир апарат: “Әкинчи” гәзетиндә иштирак етмиш мүәллифләрин адлары” верилмишдир. Ајдындыр ки, бу көмәкчи көстәричиләр библиографик мәбә үзрә ахтарышы даһа да асанлашдырыр.

“Әкинчи” һәлә мүкәммәл өјрәнилмәмиш бир тарихдир. Гәзетин сүтун-сүтун материаллары бизә белә гәнаәтә кәлмәјә әсас верир ки, Зәрдаби наданлары, көһнәпәрәстләри вә с. кими “мүзүр шәхсләри” тарихин бу ибрәт сүтунларына “бағлајыб” мүһакимә етмишдир.

Белә нәтичәјә кәлмәк олар ки, тәкчә баниси, редактору, мүәллифләри дејил, мәзуну, идеја истигамәти, дили, полиграфик базасы, охучулары да нәшр олундуғу торпагла бағлы олан, онун мә'нәви вә мадди һәјатына әсасланан, илк нөвбәдә доғма һәмвәтәнләрә хидмәт едән биринчи гәзетимиз “Әкинчи” Азәрбајчан милли мәтбуаты тарихиндә мүһүм рол ојнамыш вә халғымызын тарихинә гызыл һәрфләрлә јазылмышдыр.

ӘДӘБИЈАТ

1. Мәммәдов В. “Әкинчи” гәзетинин кәстәричиси”. - Б.: АДУ, 1963. - С./
2. Јенә орада. - С. 3
3. Ахундов Н.Ф. Азәрбајчан мәтбуатынын илки. - Б., 1976. - С. 19
4. Јенә орада. - С. 19
5. Јенә орада. - С. 38
6. Рүстәмов И.Һәсәнбәј Зәрдаби. -Б.: Кәнчлик, 1969. - 187 с.; Чавадова Е. Сәгирләрдә дојунән үрәк Б.: Азәрнәшр, 1988. - 160 с.; Ахундов Н.Азәрбајчан мәтбуатынын илки. -Б., 1976. 42 с. вә с.
7. “Әкинчи” (1875-1877): Там мәтни (Тәрт. ед. Туран Һәсәнзадә.) - Б.: Азәрнәшр, 1979. - 464 с.
8. Һүсејнов С. “Әкинчи” гәзетинин изаһлы библиографијасы. - Б., 1963. - 94 с.
9. Јенә орада. - С. 3
10. Зәкијев И. Әсәрләрин әкс-сәдасы - Б.: Азәрнәшр, 1992. - С. 117.

Халидә БАБАЈЕВА
макистрант

АЗӘРБАЈЧАН ФОЛКЛОРУ ВӘ ФОЛКЛОРШҮНАСЛЫҒЫНЫН БИБЛИОГРАФИК МӘНБӘЛӘРДӘ ӘКС ОЛУНМАСЫ

Халг әдәбијатынын тарихи ону јарадан вә формалашдыран халгын тарихи гәдәр гәдим олмасына бахмајараг ону өјрәнән фолклоршүнаслыг бир елм кими XIX әсрин әввәлләриндә јаранмышдыр. Фолклоршүнаслыг елми Азәрбајчанда әсримизин 20-чи илләриндә тәшәккүл тапмыш вә өтән мүддәт әрзиндә бир елм саһәси кими хејли пүхталәшмиш, мин илләр боју дилдә, ағызда долашан әвәссиз инчиләр топланыб нәшр едилмишдир. Јүзләрлә гијмәтли китаб, монографија вә мәгаләләр ишыг үзү көрмүшдүр.

Халгын шифаһи халг әдәбијатынын өзүндә әкс етдирән китабларын сајы дурмадан артыр. Ејни заманда бу нүмунәләр дөври мәтбуатда да дәрч олунур. Тәгдирәлајиг һалдыр ки, чағдаш Азәрбајчандан башга, онун букүнкү сәрһәдләриндән кәнарда галан тарихи түрк торпагларында јашајан һәмвәтәнләримизин ағыз әдәбијаты систем шәклиндә топланыб, тәдгиг вә чап едилмәкдәдир. Бир сөзлә, Азәрбајчан фолклор хәзинәси күн-күндән зәнкинләшмәкдәдир. Бу хәзинәјә мүрачиәт едәнләр вә ондан бәһрәләнәнләрин сајы дурмадан артыр. Одур ки, мүтәхәссисләрин, аспирант вә алимләрин фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијатындан сәмәрәли истифадә етмәләри үчүн бу күн мүвафиг библиографик мәнбәләрдә һәмин әдәбијатын әкс олунмасына еһтијач дујулур вә бу саһәдә вәсаитләр системинин јарадылмасына чидди еһтијач вар. Гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчанда

бир нечә әһәмијјәтли һәм чари, һәм дә ретроспектив характерли елми-көмәкчи библиографик көстәричиләр тәртиб олуишдур ки, фолклор вә фолклоршүнаслыг һаггында мә'луматлары гисмән орадан өјрәнмәк мүмкүндүр.

Талабатчыларыи әввәлки дөврләриндә нәшр олуиш әдәбијјат һаггында сорғуларыны өдәмәси бахымындан елми-көмәкчи ретроспектив көстәричиләрин тәртиби вачибдир. Үмуми вә ја универсал характерли библиографик мәнбәләрдә фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјаты һаггында мә'луматы гисмән дә олса тапмаг мүмкүндүр. 1780-1920-чи илләри әһатә едән "Азәрбајчан китабынын" бир чилдиндә топланан 1329 адда әдәбијјатын 92-си фолклор әдәбијјатыдыр. Бунун да 34-ү "Әлифлејла" китабынын 34-чү һиссәсидир. Күчлү јардымчы апарата малик олан бу китабда фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјатынын ахтарышына асанлашдыран мөвзу көстәричиси мүтәхәссизләрин ахтарыш имканларыны јахшылашдырыр. Лакин бурада олан әдәбијјат јалныз 1920-чи илләрәдәк олан нәшрләри әкс етдирир.

1920-1940-чы илләрдә чап олуиш ичтимаи вә һуманитар китабы әкс етирән "Азәрбајчан китабы"нын II чилдинин I китабында 65-дән чох фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјатындан мә'лумат верилир. Бу да "Шифаһи халг әдәбијјаты" башлығы алтында топланмышдыр.

Фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјатыны мүәјјән дәрәчәдә әкс етирән үмуми характерли библиографик мәнбәләрдән бири дә "Азәрбајчан" журналынын библиографijasыдыр (1920-1972). Дахил олмуш материаллардан "Азәрбајчан әдәбијјаты" башлығы алтында "Фолклор. Шифаһи халг әдәбијјаты нүмунәләри" башлығы алтында 8 әдәбијјат, "Ашыг ше'рләри" башлығы алтында 85 әдәбијјат һаггында мә'лумат верилир.

Көрүндүјү кими, бу көстәричи әһатәлилик бахымындан чап олуиш мә'луматлары әкс етдирир.

Фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјатынын даһа әтрафлы әһатә олуиш үчүн мөвзу көстәричиләри тәртиби даһа арзуолунандыр. Бу бахымдан ретроспектив характерли мөвзу көстәричиси олан "Азәрбајчан Совет әдәбијјатшүнаслыгы" (1920-1975) Азәрбајчан әдәбијјатынын наилијјәтләрини гејдә алмаг саһәсиндә илк тәшәббүсдүр. Бура Азәрбајчан дилиндә чап олуиш елми монографija вә мөгаләләрлә јанашы 17 намизәдлик вә 3 докторлуг диссертасijasы дахил едилмишди.

Бура дахил олан 20 минә јахын мәнбә мүәллифләрин ады алтында әсәрләри шәклиндә топланмышдыр. Бу чүр системләш-

дирмә васитәсилә фолклоршүнаслыг мүтәхәссизләрин бу саһәдәки фәалијјәтләри һаггында информасija алмаг бахымындан гијмәт-лидир. Лакин бу саһә илә мөшғул олан әдәбијјатшүнасларын чохсајлы әсәрләри дә мөвчуддур ки, онларын бүтүн әсәрләринин бирликдә верилмәси фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјатынын ахтарышыны нәинки чәтинләшдирир, һәтта истифадәсини мүмкүнсүзләшдирир.

Фолклоршүнаслыг саһәсиндә онларча таныимыш мүтәхәссиз чалышмасына бахмајараг һәмин алимләрин шәхси библиографик көстәричиләри тәртиб едилмәмишдир. Бу вахтадәк анчаг таныимыш, көркәмли мүтәхәссиз Һ.Араслы һаггында шәхси көстәричи тәртиб едилмәмишдир. Бүтүн шәхси көстәричиләрдә олдуғу кими бурада да әдәбијјатын дүзүлүшү каталог-карто-тека дүзүлүшү характери дашыдығындан, јә'ни мөзмун әләмәти әсас көтүрүлмәдијиндән фолклоршүнаслыг әдәбијјатынын ахтарышы чәтинлик төрәдир. Бурада 60-дан артыг фолклоршүнаслыг әдәбијјаты һаггында мә'лумат верилир.

Бу көстәричиләрин үмуми тәһлилиндән белә нәтичәјә кәлмәк олар ки, мүәјјән дөвр әрзиндә чап олуиш фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјаты гисмән әһатә олуиш да бу саһәдә көрүлән ишләр о гәдәр дә гәнаәтбәхш дејил. Белә ки, бүтөвлүкдә һәмин мәнбәләрдә фолклор вә фолклоршүнаслыг әдәбијјаты там әкс олуишдыр. Бу бә'зиләриндә пәрәкәндә, дикәрләриндә исә садәчә гејд характери дашыјыр. Бу да мүтәхәссизләрин фолклоршүнаслыг әдәбијјатынын ахтарышында чидди чәтинликләр төрәдир вә онларын библиографик информасija тәлабатлары өдәнилмәмиш галыр. Она көрә дә гаршыда дуран әсас вәзифә фолклоршүнаслыг мүтәхәссизләрин тәлабатыны өдәјә билән мүстәгил фолклоршүнаслыг саһәсиндә вәсаитләр системинин јарадылмасындадыр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Азәрбајчан китабы: (Библиографija).3 ч-дә.Ч 1:(1780-1920).-Б.1963.-210с.
- 2.Азәрбајчан китабы: (Библиографija).3 ч-дә.Ч 2:к19(1920-1940).-Б.1982-743с
- 3."Азәрбајчан" журналынын библиографijasы (1920-1972)-Б.1973-603с.
4. Азәрбајчан совет әдәбијјатшүнаслыгы (1920-1975).-Б Елм, 1983.-941с.
- 5.Араслы Һ.Шәхси библиографик көстәричи. Б.:Маариф, 1970.-96с.
- 6.Вәлијев В. Азәрбајчан фолклору. -Б.; Маариф,1985.-414с.
- 7.Әфәндијев П.Азәрбајчан фолклору.-Б.; Маариф,1981-407с.
- 8.Һеј'әт :. Азәрбајчан шифаһи халг әдәбијјаты. Б. Азәрнәшр,1990-160с.

Сәадәт ЕЛДАРОВА
максистрант

АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЕА БОТАНИКА ИНСТИТУТУНУН ӘМӘКДАШЛАРЫНА БИБЛИОГРАФИК ХИДМӘТИН ТӘШКИЛИ

Мүстәғиллијә тәзәчә гәдәм гәјмуш республикамызын алим вә мүтәхәссисләринин сәмәрәли елми фәалијјәти үчүн зәрури вәситә библиографик информәсијә тә'минатыдыр. Республикамызын ән али елми идәрәси һесаб олунан Елмләр Академијасынын фәалијјәтиндә ботаника сәһәсиндә алимләримизин тәдгигатлары кениш вүс'әт алмышдыр. Бу күн ботаника күчлү вә тез инкишаф едән бмр елм сәһәсидир. Мәһз буна көрә дә гаршыја гојулан мүһүм тәләбләрдән бири бу сәһәдә чалышан алим вә мүтәхәссисләримизин елми фәалијјәтини кенишләндирмәк үчүн мүһүм вәситә олан библиографик информәсијә тә'минатынын мүәсир вәзијјәтинин өјрәнилмәси, нөгсанларын үзә чыхарылмасы вә бунун әсасында һәммин тә'минатын тәкмилләшдирилмәси, сәвијјәсинин јүксәлдилмәси үчүн конкрет төвсијәләрин һазырланмасыдыр. Чүнки республикамызын Әрзаг програмына ујгун олараг Азәрбајчан Елмләр Академијасы Мәркәзи Елми китабханасы вә ЕТИ-нин биолокија сәһәсиндә апарылан елми-тәдгигат ишләринин информәсијә тә'минин еффеқтлијинин артырылмасы, күнүн тәләбләри сәвијјәсинә галдырылмасы хүсуси ақтуаллыг вә әһәмијјәт кәсб едир.

Азәрбајчанын зәнкин флорасы нәбататчылары һәмишә өзүнә чәләб етмишдир. Буна бахмајараг, әввәлләр ботаники тәдгигатлар гејри-мүнтәзәм вә кичик һәчмдә апарылырды. Азәрбајчанда

нәбатәт елминин инкишафында республикамызын флора вә битки өтрүјүнүн өјрәнилмәси мәгсәдилә тәшкил едилмиш експедијяларын бөјүк ролу олмушдур. Нәтичәдә Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Институтунда ботаника сексијасы, 1932-чи илдә кечмиш ССРИ ЕА-нын Загафгазија филиалынын Азәрбајчан шө'бәсинин ботаника сектору, 1936-чы илдә ССРИ ЕА Азәрбајчанын филиалы нәздиндә Ботаника Институту јарадылмышдыр ки, (2. -с. 1) бу да республикамызда биолокија төмајүллү илк елми

мүәссисә иди. Институт тәшкил едилдији заман орада 30 әмәкдаш фәалијјәт кәстәрирди ки, бунлардан да чәми бир нәфәрин елми дәрәчәси вар иди. Һазырда институтда 1294 ишчи вар. Институтун 8 шө'бә вә 20 лабалаторијасында 804 елми ишчи, о чүмләдән Азәрб. ЕА-нын 10 һәгиги, 9 мүхбир үзви, 76 елмләр доктору вә 380 елмләр намизәди, 89 аспирант чалышыр.(1.-с.53.)

Институтда тәчрүби әһәмијјәти олан елми ишләрә дә дигтәт верилир. Вәтәнимизин мүхтәлиф јерләриндә вә диқәр харичи өлкәләрдә битән бәзәк, дәрман, сфирјағлы вә диқәр фәјдалы биткиләрин интродукијасы елми-тәдгигат ишләри үчүн әсас база олмагла бәрабәр, Нәбатат бағы бир мөдәни-маариф очағы кими биолокија елминин наилијјәтләрини, тәбиәтин мүһәфизәси идејасыны әһали арасында тәблиғ едир.

Фәалијјәт шәраити илә әлағәдар олараг мүтәхәссисин мә'лумат тәләбаты сорғулары әмәлә кәлир вә формалашыр. Јери кәлмишкән гејд етмәк ләзимдыр ки, мә'лумат тәләбатынын мөвзусу мүтәхәссисләрә сәмәрәли китабхана-библиографија хидмәти системинин јарадылмасы, тәшкили вә инкишафы үчүн әсас параметрләрдән бири сајылыр. Белә ки, мә'лумат тәләбаты мүтәхәссисин мараг сәһәсини, чалышдығы иш истигамәтини тә'јин едир. Мә'лумат тәләбатынын профиллији вә хронолокијасы да китабхана-библиографија хидмәтиндә вачиб шәртләрдән бири сајылыр. Мәсәлән, 1996-чы илдә ЕТИ-нин гаршысына гејдуғу "Хәзәрин сәвијјәсинин дәјишмәси илә әлағәдар Хәзәрјаны бөлкәләрин битки өртүјү, флорасынын тәдгиги вә мүһәфизәси", "Фәјдалы јабаны вә мөдәни биткиләрин мәншәји, мүәсир вәзијјәти, кенетик еһтијатларынын горунмасы, интродукијасы вә истифадәси јолларынын өјрәнилмәси", "Екстремал шәраитдә биткиләрин фотосинтез апаратынын молекулјар-кенетик тәшкили", "Әтраф мүһит аминин кәркинләшмәси шәраитиндә битки системләринин е'тибарлылыг принципләринин тәдгиг" кими

проблемлэри угурла баша вурмушдур.

Мүасир дөврдэ елми-техники тәрэггинин даһа да сүр'әтлән-мәси үчүн әсас вәзифәләр елмлә истехсалын әлагәсини мөһкәм-ләндирмәкдән, елми-тәдгигат ишләрини истехсалын еһтијачла-рына јөнәлтмәкдән ибарәтдир. Республикамызда елми ишчилә-рин, елми идарәетмәнин, истехсалатын библиографик тә'мина-ты вәзифәләри дә елми-тәдгигат ишләринин бу истигамәтләри илә истигамәтләнмәлидир.

Беләликлә, мүасир елми-техники тәрәгги библиографик хид-мәтин гаршысында әсас ики вәзифә гојур. Јә'ни о, бир тәрәф-дән, әсаслы елми тәдгигат ишләринин јеринә јетирилмәсинә, диқәр тәрәфдән јени елми-техники наилијјәтләрин итсеһсалат-да тәтбигинин сүр'әтләнмәсинә тә'сир кәстәрмәлидир. Демәли, библиографик мә'луматын һәм елми, һәм дә истехсалат мүәсси-сәләриндә ролу даһа да артыр вә онларын гаршысында дуран вә-зифәләрин јеринә јетирилмәсиндә мүһүм амил олуp. (3. -с. 49)

Азәрбајчан битки аләмнини өјрәнән елми мәркәз кими фәа-лијјәт кәстәрән Ботаника Институту һаггында олан бүтүн мате-риаллары арашдырдыгда әввәлки дөврләрлә мүгајисәдә һал-һа-зырда нәбатат елминин инкишафында бөјүк дирчәлиш һисс олу-нур. Мәнбәләрдә гејд олуан бә'зи мә'луматларын, хүсусилә дә рәгәм кәстәричиләринин күнү-күндән артан јени нөв, сорт ағач, кол вә битки коллексијаларынын сајына мүсбәт мә'нада ујгун кәлмәмәси фикримизи бир даһа тәсдиг едир.

Кәстәрилән мәсәләләрин һәлл едилмәсиндә, мүхтәлиф екс-педисијаларын тәшкилиндә, апарылан тәдгигат ишләриндә электрон микроскопу, радиоактив изотоплар, спектроскопија, иммунолелектрофарез, һесаблајычы техника вә с. кими мүтәрәг-ги методлардан кениш истифадә едилир. Бәс, библиографик хидмәтин сәмәрәли тәшкили үчүн бу вә ја диқәр метод вә үсул-лар тәтбиг едилirmi? Тәбии ки, елми нәтичәләрин, ихтирачы-лыг јарадычылығынын тәшәббүскарлығыны инкишаф етдирән амилләрдән бири дә ЕТИ-нин хүсуси әдәбијјата малик елми ки-табханасынын олмасыдыр. Ботаника Институтунун әмәкдашла-рына библиографик хидмәтин тәшкилинин һансы сәвијјәдә ол-масыны мүәјјәнләшдирмәк үчүн бmr тәтгигат объекти кими кө-түрүлән китабхананын бу саһәдә көрүлән ишләрин комплекс шәкилдә тәһлили нәтичәсиндә мә'лум олуp ки, бу истигамәтдә китабхана аз иш көрмәјиб. Лакин һал-һазыркы шәраитдә онун һәјата кечирдији функсијалар мүасир дөврүн тәләбләринә чаваб вермир. Китабханада тәртиб олуан вә сахланылан һесабатла-

рыч (1997 истисна олмагла) там, долгун вә елми шәкилдә тәр-тиб олунамасы да онун библиографик фәалијјәти һаггында ај-дын тәсәввур әлдә едилмәсини олдугча чәтинләшдирир.

Китабханада библиографик фәалијјәт саһәсиндә әлдә едилән наилијјәтләр сәчијјәләндириләркән белә бир факты да инкар етмәк олмаз ки, һәлә онун бу саһәдәки ишинин тәшкилиндә вә апарылмасында чатышмамазлыглар вар. Мәсәлән, библиограф вәзифәси штат чәдвәлиндә нәзәрдә тутулмадығы үчүн библио-график иш китабханачы тәрәфиндән јеринә јетирилиp вә әсас диғгәт сораг-библиографија апаратынын јарадылмасына вери-лиp. Китабханада мә'лумат библиографија вә сораг библиогра-фија хидмәти исә онун ади имканы дахилиндә һәјата кечири-лиp.

Индијә гәдәр ботаниканын ајры-ајры проблемләринә даир чәми бир библиографик кәстәричи ("Хлорхолинхлорид (ГУР) вә памбыгычылыгда, үзүмчүлүкдә вә тәрәвәзчиликдә ондан исти-фадә олунамасы") вә ики библиографик мәчмүә ("Тәбии гита рәнкләјичиләри), "Пиј јағлары вә онларын халг тәсәррүфатын-да әһәмијјәти") тәртиб едиләрәк чапдан чыхмышды. Бу мәчмүә-ләрдә харичдән алынмыш хаммалын кимјәви тәркиби, онларын кејфијјәтинә мүхтәлиф шәраитләрин, факторларын вә техники режимләрин тә'сири, алынма үсуллары, јејинтидә истифадә вә сахлама мүддәти, сәнајә вә тибдә истифадә олунамасы илк дәфә олараг ардычыл вә системли шәкилдә топланмышдыp. Бу да ел-ми-тәдгигат ишләринин вә елми-техники мә'мулатларын иш-ләнмәси заманы хејли вахт гәнаәт етмәклә тәдгигат ишләринин сүр'әтлә апарылмасына имкан верир. Лакин һал-һазыркы дөврә гәдәр библиографик вәсаитин чап олунамасы ботаника саһәсин-дә библиографик тә'минатын ашағы сәвијјәдә олмасына дәләләт едир.

Буна көрә дә "Институтун әмәкдашларына библиографик хидмәтин тәшкили" илә бағлы әлдә едилән материалларн дә-гиглијини, шиширдилмәдијини тәсдиг етмәк үчүн алим вә мүтә-хәссисләримиз арасында онларын библиографик информасија тә'минаты илә әлагәдар анкет-сорғусуну апармалы олдуг.

Сорғу институтун ән актив елми ишчиләри арасында тәтбиг едилиб. Белә ки, онлар јүксәк елми дәрәчәјә малик олан, китаб-ханаја даһа тез-тез мүрачнәт едән, МСП системиндә фәал иш-тирақ етмиш алим вә мүтәхәссисләримиздир.

Анкет сорғусунда 20 нәфәр - 4 нәфәр биолокија елмләр док-тору, бир нәфәр кимја елмләри доктору, 8 нәфәр биолокија

елмләр намизәди, бир нәфәр кәнд тәсәррүфаты елмләр намизәди вә бир нәфәр аспирант, елми дәрәчәси олмајан бир нәфәр баш елми ишчи, 3 нәфәр кичик ишчи иштирак едиб.

Сорғунун тәһлили кәстәрди ки, елми ишчиләрин ән чох анкетдә ән чох әксини тапан 20-чи суала ("Сизин фикринизчә, каталог вә картотека арасында һансы фәрғләр вар?") чаваб вермәкдә чәтинлик чәкмишләр. Бу исә институтун әмәкдашларыны китабхана-библиографија биликләрини јахшы мәнимсәмәдикләрини кәстәрир. Онлары мә'лумат нәшрләриндән, каталог вә картотекадан сәрбәст истифадә етмәк бачарығлары олмадығы үчүн сораг-библиографија апаратына да "өзүнәхидмәт аләти" кими мүрачиәт едә билмирләр.

Материаллары јекунлашдырараг гејд етмәк лазымдыр ки, республикамызда ботаникаја даир сораг-мә'лумат әдәбијјатынын, мүхтәлиф жанрларынын инкишафыны сүр'әтләндирмәк тәләб олунур. Ботаника вә она јахын олан дикәр елм саһәләри - физиолокија, тәбабәт, кенетика, селексија, торпагшүнаслыг, микробиолокија, биокимјаја даир бир сыра нәшрләрин тәрчүмә едилмәсиндә дигтәт артырылмалыдыр. Ботаниканын ајры-ајры саһәләринә даир мүасир дөврүн тәләбләринә чаваб верән лүғәтләр тәртиб едилмәлидир.

Беләликлә, Азәрбајчанда ботаника саһәсиндә чалышан елми ишчиләрин пешә сорғуларынын өјрәнилмәси кәстәрир ки, онларын илкин мә'лумата олан тәләбаты һеч дә лазыми шәкилдә өдәнилмир. Јә'ни мә'луматын үмуми ахыны илә онларын тәләбаты арасында мүәјјән ујғунсузлуғлар вардыр. Бу һәр шејдән әввәл республикамыздакы социал=сијаси вә игтисади дәјишикликләрлә әлағәдар олараг нәшријјат ишиндә јаранан бөһран вәзијјәтлә бағлыдыр. Јә'ни малијјә чәтинликләри илә әлағәдар олараг республикамызда үмуми китаб мәһсулу ичәрисиндә ботаникаја даир әдәбијјат һәм ад, һәм дә тираж е'тибарилә азлыг тәшкил едир.

Башга сөзлә, ботаника саһәсинә даир јазылан, лакин әлјазмасы шәклиндә галаг-галаг топланан елми әдәбијјат чох аз нәшр олунур. Фикримизчә, биринчи нөвбәдә бу саһәдә гаршыда дуран ән мүһүм вәзифәләрдән бири ботаника үзрә үмуми чап мәһсулуун ад вә тираж е'тибарилә јүксәлдилмәсинә наил олмағдыр. Икинчиси, бир аз өнчә гејд едилдији кими республикамызда ботаника үзрә елми-тәдгигат ишләринин миғјасынын кенишләндирилмәси перспективини нәзәрә алараг, елми тәдгигат характерли нәшрләринин артырылмасына хүсусилә бөјүк әһәмијјәт ве-

рилмәлидир. Үчүнчүсү, ботаника саһәсиндә елми ишчиләрин мә'лумат тә'минаты системиндә харичи әдәбијјатын мүһүм јер тутмасы илә әлағәдардыр. Белә ки, анкет сорғусунда иштирак едән елми ишчиләрин хејли һиссәси бир вә ја бир нечә харичи дил билир вә тәбии ки, мүхтәлиф харичи дилләрдә чап олуна әдәбијјатдан да истифадә едирләр. Анкетдә бешинчи бөлмәдә өз әксини тапан, "Ән чох һансы дилләрдә олан мәнбәәләрдән истифадә едирсиниз?" суалына чаваб јазан елми ишчиләрин мүхтәлиф дилләрә мүнасибәтини ашағьдакы чәдвәлдән ајдын көрмәк олар.

ДИЛЛӘР ҮЗРӘ

ЧАВАБЛАР (САЈ Е'ТИБАРИЛӘ)

Азәрбајчан	16
рус	20
инкилис	10
алман	3
франсыз	1
башга дилләрдә	1

Көрүндүјү кими рус вә инкилис дилләри башга дилләрә нисбәтән алим вә мүтәхәссисләр арасында даһа кениш јайылмышдыр. Белә ки, јухарьда гејд едилдији ким институтун әмәкдашларындан 20 нәфәр рус, 10 нәфәр исә инкилис дилиндә охумағы бачардығыны јазмышдыр. (Нәзәрә алмағ лазымдыр ки, анкет сорғусу јалныз 20 нәфәр арасында кечирилиб.) Бу, бир даһа ону тәсдиг едир ки, доғма дилимиздә онларын пешә сорғуларыны өдәјә билән чап мәһсулу нәшр олунмур.

Һал-һазырда алим вә мүтәхәссисләримиз информасија гытлыгы дујдуглары үчүн елми тәдгигат ишләринин кејфијјәт вә кәмијјәт бахымындан сајынын илдән-илә артмадығынын (әвәлки илләрлә мүгајисәдә) шаһиди олурут. Мә'лумдур ки, дүнја базарында сатылан ән гијмәтли әмтәә информасијадыр. Мүасир дөврдә дә ботаникләримизи билаваситә харичдән алынан информасија даһа чох марағландырыр. Онлары лазым олан, мөгсәдәмувафиг мә'луматларла тәһизетмәк, китабхана-библиографија хидмәтини јүксәк сәвијјәдә һәјата кечирмәк үчүн харичдән алынан материаллара бөјүк еһтијач дујулур. Тәәссүфләр ки, мүстәгил бир хүсуси елми китабхана кими фәалијјәт кәстәрмәси чәтин бир дөврә тәсадүф етдији үчүн алим вә мүтәхәссисләримизин, институтун әмәкдашларынын сорғуларыны там өдәјә-

чөк сәвијјәдә харичи әдәбијјаты әлдә едә билмир.

Алимләримиз харичи әдәбијјатдан тез-тез елми вә тәчрүби мөгсәдлә истифадә едирләр. Охучулар јени харичи әдәбијјатларын нәшри һаггында мүхтәлиф мәнбәләрдән мә'лумат алырдылар. Сорғуда иштирак едәнләр бу мөгсәдлә әввәлләр харичи нәшрләр һаггында каталог вә бүллетенләрә мүрачиәт етдикләрини билдирмишләр. Лакин мүасир дөврдә онлар, демәк олар ки, библиографик информасија блокадасындадырлар. Буна көрә дә дөрдүнчү тәклиф Информасијанын Сечилиб Јајылмасы системинин бәрпа едилмәси зәрурәти илә бағлыдыр. Биологларын гаршысында дуран вәзифәләр чохтәрәфли вә мүрәккәбдир. Бүтүн бунлары һәјата кечирмәк үчүн савадлы, ихтисасындан әла вә ботаника елминин ајры-ајры саһәләри һаггында мүәјјән мә'лумата малик олан библиограф кадрларынын јетиширилмәсинә хүсуси дигтәт јетирмәк лазымдыр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Азәрбајчан Елиләр Академијасының 1996-чы илдәки фәалијјәти һаггында һесабат: Хидмәти истифадә үчүн.-Б. Елм, 1997.-124с

2. ЕА-нын В.Л. Комаров адына Ботаника Институту 50ил.-Б. Елм, 1987.-128 с

3. Әлијев З.Һ. Мүасир дөврдә Азәрбајчанда елми-тәдигат ишчиләри вә мүтәхәссисләринин библиографик тә'минатынын әсас истигамәтләри // Социализмин тәкмилләширилмәси илләриндә Азәрбајчанда елми ишчиләрә китабхана-библиографија хидмәти: (елми әсәрләрин мөвзу мөчмүәси) - Б., АДУ, 1085. - 49 с.

КИТАБШУНАСЛЫГ

Мәдинә ҺҮСЕЈНОВА
диссертант

АСИФ АТАНЫН КИТАБ ВӘ КИТАБЧЫЛЫГ КӨРҮШЛӘРИ

(1-чи мәгалә)

Фәлсәфә, әдәбијјат, тарих, дил, игтисадијјат, сијасәт, сосиолокија, мусиги, етика, естетика вә елмин дикәр саһәләри үзрә өзүнәмәхсус јени вә системли шәкилдә ишләнмиш дүнјакөрүшү олан бөјүк Азәрбајчан философу, Мүтләгә Инам јарадычысы Асиф Атанын китаб вә китабчылыға даир дә фикирләри вардыр.

Асиф Атанын тутдуғу јол бәшәрин Мүтләгә Инанмасы, өз дахили имканларыны ашкарлајараг, өзүнә инанмасы вә өзүнү дәјишмәси - Дүнјанын Инсанлашмасы - Китаблашмадан башлајыб. Философа көрә, “Китаб - Идрак Изһарыдыр!”. Китабын мәгсәди идракла бағлы суалларын ачымыны инсанлара чатдырмаг, јени инсанын сон нәтичәдә камилләшмәсинә хидмәт етмәкдир. Истәр елми-техники, истәрсә дә бәдии китаблар олсун, фәрги јохдур, хидмәт объекти ејнидир: Инсан вә онун һәјатында фәал рол ојнамаг. Бу ролу ајдынлашдырмагдан өтрү инсанын тәмасда олдуғу даирәләрин нәдән ибарәт олдуғуну көстәрмәк лазымдыр.

Инсан дүнјаја көз ачан күндән тәбиәтлә, чәмијјәтлә, инсанла тәмасда олур. Елә бу тәмас да онун һәјатыны тәшкил едир. Марағлыдыр, бу һәјатын әсасы олан, ону башга чанлылар аләминдән фәргләндирән, һәмин тәмасы әбәдиләшдирән нәдир? Инсан руһунун - инамынын, идракынын, ирадәсинин, мә’нәвијјатынын јаратдығы нә варса, өзүндә әкс етдирән китаб дүнәндән бу күнә, бу күндән сабаһа нечә руһани көрпү ролуну ојнајыр? Бүтүн бу суаллар Асиф Атанын китаб вә китабчылыг көрүшлә-

риндә там ачылып. Онун бу јөндә олан фикирләри ашағыдакы шәкилдә өјрәнилмәлидир:

1. Асиф Атанын китаб һагда фикирләри,
2. Философун һәјатында вә јарадычылығында китабчылыг.
3. Атанын мұталиә јолу вә јарадычы охучулуғу.
4. Атанын китаблары нечә өјрәнилмәлидир?
5. Атанын китабхана һагтында фикирләри.

“КИТАБ НӘДИР?” СУАЛЫНЫН АСИФ АТА ТӘРӘФИНДӘН АЧЫМЫ

Атанын китаб һагтындакы фикирләриндән данышаркән китабын нечә јаранмасы барәдәки дөрд мүддәасыны көстөрмәк лазымдыр:

I. Китаб бәшәријјәтин мүүјјән мәрһәләсиндә вә сәвијјәсиндә әдәбилик дүјгүсу илә бағлы јараныб. Јә’ни инсанлар анладылар ки, фикирләр, дүјгулар галмалыдыр вә тәбиидир ки, бу мә’нәви тәрәптидир. Чүнки бу сәвијјәјә чатаначан онлар узун јол кечдиләр.

II. Китаб инсанын өзү илә тәк галмасы, фәрдијјәтин инкишафы илә бағлыдыр. О ән чох мүүллифин өзү үчүн јазылып вә фәрди бир әмәјин, фәрди бир һиссин инсана һәдсиз дәрәчәдә кәрәк олан дахили аләмнин тәләбиндән доған һадисә кими јараныр.

III. Китаб үнсијјәт сәвијјәсинин хүсуси бир мәрһәләсиндә мејдана кәлир. Бу заман үнсијјәт сәтһиликдән узаглашыр, дәринләшир вә бу дәринлик, дүшүнүш идеја тәләб едир. Шифаһи нитглә китабын фәрғи ондадыр ки, шифаһи нитги јеткинләшдирмәјә имкан олмур, фәлсәфи дүшүнчә јетишмир, амма фикир өзү чилаланмаг тәләб едир вә јазынын мәгсәди фикри јетишдирмәкдир.

IV. Инсанын бүтүн тәләбатлары илә јанашы, јазмаг вә охумаг тәләбаты да вар. Инсан китаба кәлмәли иди.

МУТАЛИӘ ФӘЛСӘФӘСИ

Өмрүбоју охујан вә китаб јарадычылығында өз мүтләгилијиндән чыхыш едән Асиф Атанын бу мүддәаларыны охујуб шәрһ едәндән сонра онун охучулуғ јолу вә мұталиә ардычыллығыны изләтмәк өзү дә тәғдирәләјиг бир мәктәбдир. Бу мәктәби өјрән-

мәкдән өтрү Атанын икинчи мүддәасыны шәрһ едирәм.

“Китаб инсанын өзү илә тәк галмасы, фәрдилијин инкишафы илә бағлыдыр. Китаб ән чох јазычынын өзү үчүн јазылып. О, фәрди бир әмәјин, фәрди бир һиссин инсана һәдсиз дәрәчәдә кәрәк олан дахили аләмнин тәләбиндән доған һадисә кими јараныр. Бу јарадылмыш субъективлијин, фәрдилијин тәсдигидир.”

Фәрдијјәтин мәһсулу олан китаб һәр охучуја ејни чүр тә’сир көстөрмир. Охучулары китаба јанашма вә мәнимсәмә даирәсинә кәрә онлары принцип е’тибары илә үч типә ајырмаг олар:

1. Ади охучу
2. Камил охучу
3. Јарадычы охучу

1. Ади /күтләви/ охучулуғ гәрибә сәсләнсә дә, мәчбури шәкилдә јараныр. Һәммин просес стандарт савадлылар, ејнишәнләр аләмнин мејдана кәлмәсинә сәбәб олур, бәнзәрсизлији, өзүмлүлүју, фәрдијјәти, шәхсијјәти рәдд едир. Чәмијјәтин мөвчуд ганунларыны, идеолокијасыны билмәк вә јалныз марағ үчүн охумаг һәлә мұталиәчи шәхсијјәт демәк дејилдир. Мүүјјән көстәриш әсасында охумаг, охучулуғ вәрдиши газанмаг - аләтләшмәкдир. Ади охучуларда “вахт өлдүрмәк” вәрдиши дә вар. Марағ көстөрәнләрин нечәлијиндән асылы олмајарағ, белә охучулар әсәрин һансы сонлуғла битәчәјини көзләјирләр. Күтләви охучулуғ өз сәтһилији илә охучулуғун ән ашағы сәвијјәсидир. Мұталиәдә “вахт” мәсәләсини Ата бу шәкилдә ачыглајыр: “Вахт мәсәләси чох вачиб мәсәләдир. Үмүмән, өмрүн кәрәк һеч бир аны бош олмасын. Өмүр елә бир пәтәкдир ки, һәр вахт ону долдурурсан. Лакин, бу чох вахт әлчатмаз галыр. Чохлары билмир ки, вахты нечә өлдүрсүнләр. Вахты өлдүрмәк - өзүнү интиһар етмәкдир. Мәним өмрүмдә әјләнчәјә јер олмајыб... Өмүр чајдыр - ону кәсмәк олмаз.

Дүнја мә’насызлашдыгча әјләнчә чохалыр, мә’наландыгча әјләнчә азалыр”.

2. Камил охучулар.

Камил охучу китабы өзүмләшдирән, өз дүјгуларына, фикирләринә, һәтта агибәтинә чевирәндир. Белә охучуларда китабы өзүмләшдирмәк бир тәләб кими јараныр. Бу о демәкдир ки, китабдакы аләм шәхси аләмә чеврилир. Хүсуси истә’дад тәләб едән бу тип охучулуғда үчлүк јараныр: мүүллиф, китаб вә мұталиәчи. Охучу китабы охујур, ону тәһлил васитәсилә өзүнә лазым оланлары идрак сүзкәчиндән кечирир вә өзүмләшмә, дүшүнмә, зәнкинләшмә јараныр. Билијин өзүмләшмәси, билијин

эзбөрләнмәсиндән тамамилә фәргли бир һадисәдир. Билик эзбөрләнәндә идракы манеәжә чевирир, идракы зәифләдир, буховлајыр. Сон нәтичәдә инсан өзкәләшир вә өзүндән ајрылып. Чохлу тәглидчилик јаратмасы, өзүнәмәхсуслуғу рәдд етмәси вә с. хусусијјәтләри илә эзбәрчилик хејир әвәзинә зијан верир.

Бәс өзүмләшмә нәдир?

Билик өзүмләшәндә күчә чеврилир. Јә'ни идракы јүксәлдир, артырыр. Мә'нәвијјата тә'сир едир, ирадәни мөһкәмләндирир. Өзүмләшмә - охучу илә мүәллиф арасында доғмалығын јаранмасы, һардаса мүәллифин вә охучунун дахили бирлијидир. Һәммин бирлик билијә говушмағ вә доғмалығ јарадыр. Билијә говушмада о сәнинки олур, сән өзүн о мүәллиф олурсан. Бу, чох јүксәк идраки сәвијјә тәләб едир. Билик өзүмләшмәсинин башга психоложи чәһәтләри дә вар.

Ән даһи мүәллиф белә өзү үчүн јазса да, мүәллиф әсәри охучу үчүндүр. Әслиндә, охучунун даһијә еһтијачы олдуғу дәрәчәдә, даһинин дә охучуја еһтијачы вар. Һәр ики еһтијачын бирләшмәсиндән билик вә билијәговушма јараныр. Һәммин говушма мүәллифин ағлыјла, мә'нәвијјатыјла бирләшир.

Мүәллиф - охучу вәһдәтиндән данышаркән бу чәһәти хусуси гејд етмәк лазымдыр ки, сән минләрлә јадын ичиндә ола биләр-сән, лакин өз мәнлијини гаршындакында көрә билмәзсән, тәкләнәрсән, амма китаб сәнә көмәк едә биләр. Мәсәлән, Асиф Ата дејир: "Мәним чәтин мөғамларымда К.Карлејлин "Тарихдә гәһрәманлар вә гәһрәманлығ" әсәри чох лазым олур".¹ Бундан белә нәтичә чыхармағ олар ки, охучу кими Ата өзүлә китаб мүәллифи арасындакы доғмалығы дујуб. "... Мәһз доғмалығын әсас чәһәти ондадыр ки, китабы пычылыты илә охујурсан - Дуа кими".²

Охумағын әсас мәгсәди өзүмләшдирмәкдир. Өзүмләшдирмәдә нә тәләсмәк олар, нә дә кечикмәк, әсас мәсәлә шүбһәсизликдир. Бунун үчүн кәрәк охудуғуну дәрк едәсән, гаврајасан. Ата дејир: "Кеч охумағы фәлакәт сәјмајын вә тез охумағы бәјүклүк. О вахта гәдәр ки, шүбһә јери галмыр".³

Мүталиәдә дигтәт, сүр'әт, дәрк, вахт бөлкүсү мәсәләләри дә марағ доғуран вә нәзәр јетирмәјә еһтијач һисс едилән проблемләрдәндир.

Билијин јолу дүшүнмә јолу олмалыдыр, билик бејин вә үрәк ишинә чеврилмәлидир. Она көрә јаваш охума фәлакәт сәјылмалыдыр ки, чүнки охуманын вә сүр'әтин сон мәгсәди өзүмләш-

дирмә олдуғундан дүшүнчәјә ајрылан вахт, охумаға ајрылан вахтдан чох олмалыдыр. Өзүмләшдирмәдә исә нә тәләсмәк, нә дә кечикмәк јахшы нәтичә вермир. Өзүмләшмә охучу ашиглијиндән доған һадисәдир. Ашиглик чешидләри чохдур, онлардан бири дә Идрак ешгидир. Идрак ешги нәдир?

Биликдән алынан һәзз, мөһәббәт сәвијјәсинә галхыр. Ешгдән алынан дујғулар бурада һисс олунур. Охума просеси билијә ешг е'лан етмә илә әвәз олунур, јә'ни билијә марағ аздыр. Бу бахымдан охучу марағы охучу ешги илә әвәз олдуғда камил охучулут јарана биләр. Билијә ешг е'лан етдикдә мөвчуд һәјат адилијиндән ајрылма јараныр, ашиглик һалы инсаны өзүндән јүксәјә галдырыр.

Билик мәнимсәмә илә нәтичәләнирсә, камил охучулут да өзүмләшмәјә хидмәт едир. Билијин мәнимсәнилмәси орта вә али мәктәбләрдә, билијин өзүмләшдирилмәси исә јалныз өзүнү-тәһсиллә бағлы олан һадисәдир. Үмумијјәтлә, камил охучулут дәринлијә кәтириб чыхарыр. Аз сөзлә фикри ифадә етмәк габиллијәти јарадыр.

Бәшәријјәтин тәчрүбәси тәсдиг едир ки, онун әлдә етдији наилијјәтләри, мә'нәви-руһани дәјәрләри јашанмыш ани јашаначаг ана өтүрән китаблар васитәсилә мәнимсәмәк, өзүмләшдирмәк, дәрк етмәк үчүн ән сәмәрәли вә лазымлы үсул - мүталиәдир. Мүталиә мөдәнијјәтинә јијәләнмәдән исә охучуја чеврилмәк, хусусилә камил охучуја чеврилмәк гәтијјән мүмкүн олмајан јалдыр.

Демәли, һәр охучуја, һәр китаб охујана камил охучу ады вермәк олмаз. Өзү үзәриндә ардычылы ишләјән вә охудуғлары васитәсилә өзүнү дәјишдирмәјә гадир оландыр. Јалныз өзүнү дәрк едән бүтүн дүнјаны дәрк едир.

Камил охучуларын мүталиәсини истигамәтләндирмәк үчүн ашағыдакы үч суала чаваб вермәк лазымдыр:

1. Кимләрин әсәрләрини охумалы?
2. Һансы китаблары охумалы?
3. Нечә охумалы?

Биринчи вә икинчи суаллара чаваб оларағ һәјатынын 40 илиндән дә артығ дөврүнү китабхана вә китаблар ичәрисиндә кечирән Асиф Атанын тәртиб етдији "25 сөз"дән ибарәт "Шәхсијјәт каталог"унун сијаһысыны верирәм:

1. Зәрдушт. "Зенд-Авеста"
2. Будда "Притчалар"
3. Иса. "Дағүстү изһарлар"

4. Мөһәммәд. "Һарајлар" /Гур'анда/
5. Шумер әфсаналәри
6. Чәмаләддин Руми. "Мәснәвиләр"
7. Радхакришна. "Һинд фәлсәфи тарихи"
8. Нәими "Чавиданнамә"
9. Конфусиј. "Фрагментләр"
10. Лно-си "Фрагментләр"
11. Платон. "Диалоглар"
12. Платин. "Фрагментләр"
13. Кант. "Халис Зәканын тәнгиди"
14. Һекел. "Мәнтиг"
15. Һомер. "Илиада"
16. Данте. "Илаһи комедија"
17. Нәсрәддин Хосров. "Ше'рләр"
18. Јунус Әмрә. "Илаһиләр"
19. Нәсими
20. Фүзули
21. Ганди. "Тәрчүмеји-һал"
22. Толстој. "Изһар"
23. Швейтсер. Әсәрләри
24. Һ. Чавид. "Иблис", "Учурум", "Пејгәмбәр", "Шејх Сән'ан"
25. Баб. Бабитләр

Бу сијаһыны мәһз она көрә "Шәхсијјәт каталогу" адландырырам ки, бурадан көрүндүјү кими, инсанын бир шәхсијјәт кими јетишмәсиндә онун бөјүк хидмәти ола биләр. Мүәјјән һазырлыг сәвијјәси олмадан бу китабларын һеч бирини охујуб өзүмләшдирмәк олмаз.

Камил охучулугда мүәллифә инам јараныр вә бу инам онун јаратдыгы аләмә чеврилир. Елә бу фикирдән дә чыхыш едиб үчүнчү - "нечә олмалы" суалына чаваб тапылыр. Јухарыда бу һагда кениш бәһс едилсә дә, бә'зи үмумиләшдирмәјә еһтијач вар:

Китаб елә сәвијјәдә өзүмләшдирилмәлидир ки, мүәллиф илә охучу арасында фәрг итсин.

3. Јарадычы охучулар.

Бу тип мүталиәчиләрдә дә јухарыда гејд етдијим үчлүк камил охучуларда олдуғу кими јараныр, јә'ни мүәллиф, китаб вә охучу бирлији олур. Бу, әсл охучулугдур - китаб васитәсилә өзүнә гајытмаг. Китаб дахилдән, дујғу, интуиасија илә охунур, дахили аләм бөјүјүр, зәнкинләшир. Белә тип охучулугда субъект-объект мүнәсибәти итир, мүәллиф - әсәр - охучу бирләшәрәк субъекти-

визм јарадыр. Әсл охумада шәхсијјәт әсәрә дахил олур.

Охучу мәдәнијјәти - охучу мәнлији јарадыр.

Објективизм мүәллиф, әсәр вә охучу арасында јадлыг јаратмагдыр, әслиндә охумамагдыр. Јахшы охучу һеч вахт охудуғу илә кифәјәтләнмир, охудуғуну ашыр вә јарадычы охучуја чеврилир, јени охудуғунун маһијјәтини чыхармағы бачарыр. Мә'на, маһијјәт һадисәдән артыгдыр, она көрә дә һадисәчи охучулугун ән ашағы сәвијјәсидирсә, мә'начы охучулуг охучулугун ән али сәвијјәсидир.

Бу гәбилдән олан охучулар - јә'ни јарадычы охучулар философлар, пејгәмбәрләрдир ки, онлар мүәллифин көрә билмәдијини көрүр вә дејирләр. Јарадычы охучулар хүсуси исте'дад вә фитрәт тәләб етдији үчүн бу тип охучулар чох аз олур.

ӘДӘБИЈАТ

1. Асиф Ата илә Руһани Тәмәс /Тәһсил, 1994, 7 ијун, с.3./
2. Јенә орада.
3. Асиф Ата илә Руһани Тәмәс /Тәһсил, - 1994, 14 ијул, с.3.

ТӘБРИК ЕДИРИК!

КӨРКӘМЛИ БИБЛИОГРАФ АЛИМ ӘШРӘФ ХӘЛӘФОВ

Тарихдә елә шәхсијәтләр вар ки, арашдырдыгы елм сәһәсинин зирвәсинә галхараг профессионал чыгырдаш, кәләчәк нәсилләрә өрнәк олмушдур. Белә амилләрдән бири Азәрбајчанда библиографияшүнаслыгын јаранмасында вә инкишафында хүсуси әмәји олан, анадан олмасынын 70, елми-педагожи фәалијјәтинин 45 иллик јубилеји бу ил гејд едилән Бақы Дөвләт Университети китабханачылыг факүлтәсинин досенти **ӘШРӘФ ТЕЈМУР оғлу ХӘЛӘФОВДУР.**

Педагожи елмләр намизәди, досент Ә.Т.Хәләфов көркәмли библиограф-алим вә тәһсил сәһәсиндә танынмыш педагогдур.

Ә.Т.Хәләфов 1928-чи ил декабр ајынын 16-да Вәтәнимизин көзәл кушәләриндән бири олан Фүзули рајонунун Дөрдчинар кәндиндә анадан олмушдур. О, 1936-чы илдә Фүзули шәһәр орта мәктәбинин биринчи сифинә дахил олмуш, 1944-чү илдә сәккизинчи сифи битирмишдир. 1944-1947-чи илләрдә Фүзули Педагожи Техникумунда тәһсил алимшидыр. 1947-чи илдә Ә.Хәләфов АДУ-нун филолокија факүлтәсинин китабханашүнаслыг шө'бәсинә гәбул олунмуш, 1952-чи илдә тәһсилени баша вуруб ихтисасы үзрә ишләмәјә башламышдыр. О, М.Ф.Ахундов адына Республика Дөвләт Китабханасында библиографдан елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсинә гәдәр јүксәлмишдир.

Китабханада ишләдији мүддәттә Әшрәф Хәләфов Азәрбајчанда пешәкар библиографик фәалијјәтин јаранмасы вә инкишафында, республикада библиографик вәсаитләр системинин формалашмасында мүстәсна рол ојнамышдыр. Онун тәртиб етдији библиографик вәсаитләр мәнз елми-методики бахымдан тәләбләрә чаваб верән мәнбәләр ки ми сонракы дөвләрдә мүтәхәссисләр тәрәфиндән јүксәк гиймәтләндирилмишдир. Бу вәсаитләрдән "Гүсејн Мехди", "Мәһәммәд Фүзули", "Азәрбајчан совет әдәбијјаты", "Халг јазычысы Сүләјман Рәһимов", "Тахылчылыг" вә башгаларыны хәсусилә гејд етмәк олар.

Азәрбајчагнда али китабханачылыг тәһсиленин јаранмасы вә формалашмасында Ә.Хәләфовун хидмәтләрини ајрыча гејд етмәк лазымдыр. Белә ки, 1959-чу илдә Азәрбајчан Дөвләт Университетинин китабханачылыг шө'бәсинә ихтисас фәнләриндән дәрс апармага дә'вәт едилән Ә.Хә-

лэфов 40 илэ жахындыр ки, талејини китабханачылыг фа-
күлтәсинә багламышдыр. 1968-чи илдә мүстәгил библиог-
рафија кафедрасы јарадылдыгы заман Ә.Хәләфов онун илк
мүдири сечилмиш вә 10 ил кафедраја рәһбәрлик етмиш-
дир. Мәһз бу дөврдә кафедранын елми-педагожи потенциа-
лынын формалашмасы просеси баш вермишидир. О, 1966-
чы илдә көркин јарадычылыг ахтарышларынын нәтичәси
кыми мәшһур педагог, академик М.Мейдизадәнин рәһбәрли-
ји алтында "V-VIII синиф шакирдләринин синифдәнкәнар
мүталиәсинә рәһбәрлик (республика ушаг вә мәктәб ки-
табханаларынын материаллары әсасында)" мөвзусунда на-
мизәдлик диссертасијасыны мүвәффәғијјәтлә мүдафиә едә-
рәк педагожи елмләр намизәди алимлик дәрәчәси алмыш-
дыр.

Ә.Хәләфовун елми фәалијјәти чох кенишидир. О, 200-ә
јахын елми әсәрин мүәллифидир. Онун мүхтәлиф илләрдә
чап етдирдији "Бәдиин әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслыгын
библиографијасы" адлы дәрс вәсаити, республиканын мүх-
тәлиф мәтбуат органларында дәрч олунмуш "Азәрбајчан
әдәби библиографијачы 70 илдә", "Бәдиин әдәбијјатын мөв-
зу библиографијасы", "Библиографија әмәли фәалијјәт са-
һәсидир", "Әдәби библиографијанын еффе́ктивлији", "Әдә-
би библиографик мәнбәләр мүтәхәссләрә библиографик
хидмәтин әсас вәситәсидир" вә онларча бу кими мәга-
ләләри библиографијашүнаслыг бахымындан бу күн дә ол-
дугча әһәмијјәтлидир.

Ә.Т.Хәләфовун елми јарадычылыгынын характерик хүсу-
сијјәти ондан ибарәтдир ки, о, Азәрбајчан әдәби библи-
ографијасыны тарихи бахымдан тәдгиг едәрәк ајры-ајры
дөвләрдә јаранмыш тәзкирәләрин библиографик әсәр ки-
ми функцијаларыны елми шәкилдә әсасландырыр. Буну онун

сон илләр чап етдирдији Азәрбајчан әдәби библиографи-
јасынын тарихи үзрә елми мәгаләләр силсиләси әјани шә-
килдә сүбут едир. Ә.Хәләфов һазырда һәмин мөвзуда дәрс
вәсаити үзәриндә ишләјир.

Кафедрада чалышдыгы мүддәтдә Ә.Хәләфов Фазил Мәм-
мәдов, Имамәддин Зәкијев, Ајдын Хәлилов кими алимлә-
рин јетишимәсиндә билаваситә иштирак етмишидир.

Әирәф мүәллимин јарадычылыг лабораторијасында саһә-
ви библиографијашүнаслыг, хүсусилә әдәби библиографија
проблемләри гырмызы хәттлә кечир. "Азәрбајчан әдәби
библиографијасыны"нын тәдрис фәнни кими библиографија
фәнләри силсиләсиндә мүһүм јер түтмасы мәһз онун ја-
радычы әмәјинин мәһсулу кими гијмәтләндирилмәлидир.

Ә.Т.Хәләфов исте'дадлы алим вә педагогдур. Дәрин
мәзмунлу мүзакирәләри она тәләбәләр арасында бөјүк һөр-
мәт вә мәһәббәт газандырмышдыр. Өмрүнүн 40 илини ау-
диторијаларда кечирән алимин библиографлар нәслинин је-
тишимәсиндә әвәзсиз хидмәтләри олмушдур. О, исте'дады-
ны, билик вә бачарыгыны кәнч нәслин тә'лим-тәрбијәси-
нә һәср етмиш, јүзләрлә тәләбәјә тәһсил јолунда бәләд-
чилик едиб, гәлбинин нуру, әглинин зијасы илә нечә-нечә
мүтәхәссисин јолуну ишыгландырмышдыр. Факүлтәнин бү-
түн мүәллим вә тәләбәләри бу меһрибан, истиганлы, ке-
ниш дүнјакөрүшлү инсаны севир, она мәһәббәтлә јанашыр-
лар.

Ә.Т.Хәләфовун бүтүн бу кејфијјәтләрини нәзәрә алан
библиографија кафедрасы 1995-96-чы тәдрис илиндә онун
һәјат вә јарадычылыгы һаггында диплом ишинин јазылма-
сыны мәгсәдәүјгун сајмыш, тәләбә Т.Мәдәтова бу мөвзу-
да јаздыгы һәмин диплом ишини јүксәк сәвијјәдә мүдафиә
етмишидир.

Кениш елми диапазонна вә зәнкин педагожи тәчрүбәјә малик олан Әшрәф мүәллим бу күн дә бөјүк һәвәслә өз фәалијјәтини давам етдирир, факултәнин ичтимаи һәјә-тында јахындан иштирак едир.

Бу ил Әшрәф мүәллимин 70 јашы тамам олур. Бу тарих инсанын јеткинлик, ејни заманда мүдриклик астана-сына гәдәм гојдугу дөврдүр. Иш јолдашлары, тәләбәләри, достлары чохлахәли јарадычылыг лабораторијасына малик, өз ихтисасынын фәдаиси, маһир педагог, гәјгыкеш инсан олан Әшрәф мүәллими анадан олмасынын 70, елми-педагожи фәалијјәтинин 45 иллик јубилеји мүнәсибәтилә тәбрик едир, она чан саглыгы вә јени-јени наилијјәтләр арзулајыр.

Зөһрәб ӘЛИЈЕВ,
библиографија кафедрасынын
мүдир, профессор.

Надир ИСМАЈЫЛОВ,
кафедранын досенти.

“Китабханашунаслыг вә библиографија”
журналынын редаксија һеј’әти дә
бу тәбрикә гошулур.

Нәшријјатын директору

Балакиши Агајев

Мәтбәәнин мүдирин

Нәриман Дүнјамалыјев

Бәдин редактор

Маһир Сүлејманов

Техники редактор

Азадә Талех Аббасгызы

Билкисајар тәртибчиси

Гәдир Исмајылов

Билкисајар јығычысы

Офелја Мәммәдова

Корректору

Нәсими Әһмәдов

Журнал Азәрбајчан Республикасы Мәтбуат
вә Информасија Назирлијиндә гејдә алынмышдыр.
Шәһадәтнамә N 575. 27 март 1997.

“Сәһәр” гәзетинин билкисајар мәркәзиндә јығылмыш
вә Бақы Университети Нәшријјатынын мәтбәәсиндә
чап олунашдыр.

Јығылмаға верилмишдир: 10.12.98. Чапа имзаланмышдыр: 25.12.98.
Кағыз форматы: 60x84 1/16. Физики ч.в. 7,5 Сајы 200. Гијмәти мугавилә илә.

Бақы Университети Нәшријјаты, инд. 370178

Үнван: Бақы, З.Хәлилоф күчәси, 23.

Бақы Университети Нәшријјатынын мәтбәәси.

М.Ә.Рәсулзаде адына БДУ.

Created with

nitroPDF professional

download the free trial online at nitropdf.com/professional